

NASTOLAN HAUTAUSMAAN INVENTOINTI

Koonnut arkkitehti Matti Oijala 2020-2021

Johdanto

Hautausmaat ovat merkittäviä kotipaikkatietouden kulmakiviä. Haudoilla olevat muistomerkit ovat lähiyhteisön omaa historiaa. Ne heijastavat ajankohtansa yleisiä käsityksiä muistamisen tavoista.

Nastolan hautausmaa on vanhin Lahden seurakuntien hautausmaista. Hautausmaalla on erityisiä oman aikansa muotoiluihanteita kuvastavia muistomerkkejä ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien henkilöiden hautoja.

Seurakunnan on tärkeää ylläpitää tietoja hautausmaan historiasta, sinne haudatuista vainajista, hautausmaan suunnittelusta sekä hautausmaahan liittyvistä muistoista. Näiden kartoittamiseksi ja kulttuurihistoriallisesti tärkeiden arvojen huomioimiseksi Lahden seurakuntien hautaustoimi näki tarpeelliseksi teettää Nastolan hautausmaan inventoinnin. Tekijäksi valittiin nastolalainen arkkitehti, kotiseutuasiantuntija Matti Oijala. Hän on koonnut tiedot tähän dokumenttiin, vastannut sen taitosta ja ottanut valokuvat, ellei toisin mainita.

Mielenkiintoisia lukuhetkiä Nastolan hautausmaan historian parissa!

Lahdessa 1.11.2021

Lahden seurakunnat

Sisällysluettelo

1 Hautausmaan yleistiedot

1.1 Asemakaavoitus

2 Nastolan seurakunta

3 Nykyisen hautausmaan synty

4 Hautausmaan käyttö ja laajennukset

4.1 1930-luvun laajennus

4.2 Siunauskappelin alue

4.3 Laajennus, uudet alueet 1969-

4.4 Muistolehto

4.5 Uurna-alueet U1, U2, U3

4.6 Uurnalehto

4.7 Osastojen A, B, C ja E urnapaikat

4.8 Sirottelualue 2 ja Muistolehto 2

4.9 Muu alue

4.10 Yleistä hautaustavoista ja hautausmaan hoidosta

5 Rakennukset ja rakenteet

5.1 Vanha ruumishuone, entinen pitäjätupa

5.2 Siunauskappeli

5.3 Huoltorakennus, paja ja pysäköintialueet

5.4 Hautausmaan aita ja portit

6 Hauta-alueet

6.1 Piirteitä osastojen kasvillisuudesta

7 Arvio Nastolan hautausmaasta

7.1 Muut hautausmaat Nastolassa

8 Muistomerkit

8.1 Haudat ja muistomerkit, yleistietoja

8.2 Yleiset muistomerkit

8.3 Hauta-aidat

8.4 Suuret sukuhaudat ja hauta-alueet

8.5 Puiset muistomerkit

8.6 Metalliset muistomerkit

8.7 Hautakivet

8.71 Kivilajit

8.72 Hautakivien perusmuodot

8.73 Hautakivien pintakäsittelyt

8.8 Symbolit

8.81 Erityispiirteitä metallisten muistomerkkien symboleista

8.9 Muistolauseet haudoilla

8.10 Mitalit ja kunniamerkit

8.11 Ammattinimikkeet

8.12 Taideteokset

8.121 Nastolan hautausmaan enkelireliefit

8.122 Hautakoristeet

8.123 Henkilökuvat

8.13 Tekstityypit

9 Arvio muistomerkeistä

10 Nastolan 50 taiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti merkittävää hautaa

11 Lähteet, viitteet.

Nastolan hautausmaan ensimmäinen hauta.

NASTOLAN HAUTAUSMAA

Nastolan hautausmaa on vuodesta 2016 ollut yksi Lahden seurakuntayhtymän viidestä hautausmaasta. Seurakuntayhtymä on kuulunut vuodesta 2020 Mikkelin hiippakuntaan, vuosina 1923-2019 Tampereen ja tätä ennen Porvoon hiippakuntaan.

1 Hautausmaan yleistiedot

Osoite: Karhusillantie 10, 15560 Nastola.

Seurakuntakoodi 195.

Sijainti, paikkakunta: Lahti (2016-), Nastola (1860-2015), Hollolan pitäjä, Nastolan kappeliseurakunta (1848-1859).

Kiinteistötunnus: 532-406-5-142.

Käyttöönottovuosi: 1848, jolloin pinta-ala 2,05ha, 1930-luvun laajennus 1,7 ha ja 1969-laajennus 3,9ha. Pinta-ala yhteensä 8,7ha, käytössä noin 5,8ha.

Arkkuhautoja on 4444 kpl ja uurnahautoja 245 kpl.

Hautaustoimen ohjesäännön vahvistusvuosi: 2018.

Hautausmaan kaavan vahvistusvuosi: 2007/2018.

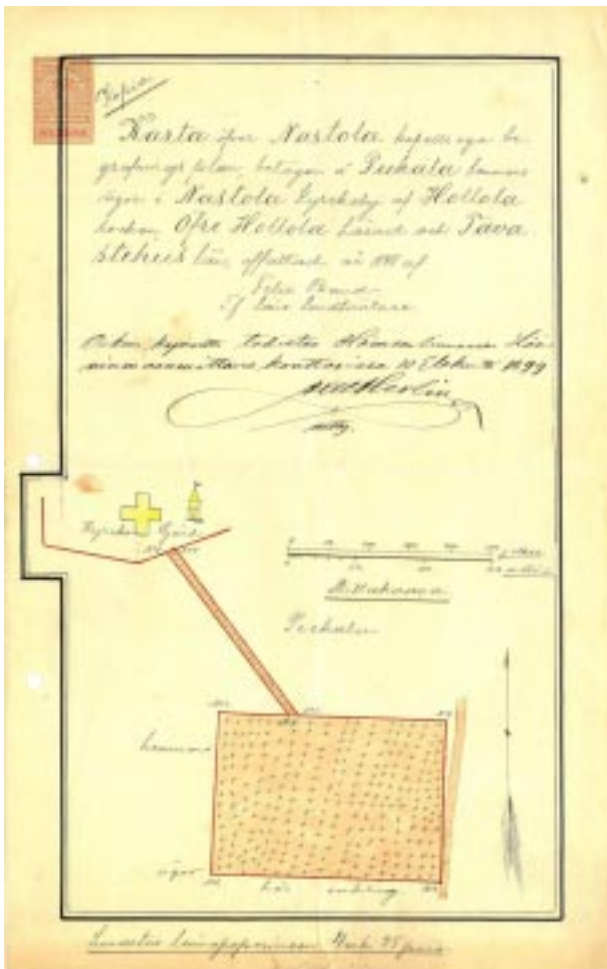
Hautausmaan käyttösuunnitelman vahvistusvuosi: 2007/2018.

1.1 Asemakaavoitus

Nastolan kirkonkylässä ei ole voimassa olevaa osayleiskaavaa, lainvoimainen asemakaava 398N-326 on vuodelta 2004. Nastolan hautausmaa on merkinnällä EH, hautausmaa-alue, kortteli no. 15, jolla on kolme rakennusala, rakennusoikeuksineen 50krsm², 200krsm² ja 400krsm². Kaavamääräykset edellyttävät alueen käytössä huomiotavan sijainnin pohjavesialueella. Aiemmat asemakaavat olivat vuosilta 1982 ja 1966.

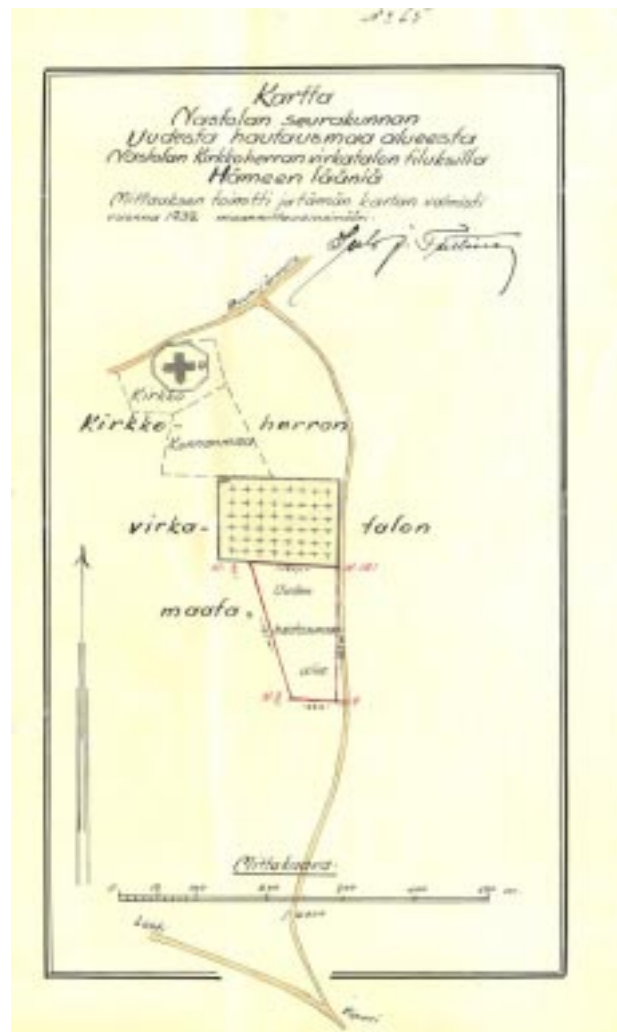
2 Nastolan seurakunta

Nastola itsenäistyi Hollolan emäseurakunnasta keisarin päätöksellä 1.10.1860 (Mäkelä 1979, s. 687). Tätä edelsi pitkä kehitys omaksi seurakunnaksi. Muista Hämeen seurakunnista Hollola poikkesi suuren kokonsa ja lukuisien kappeleidensa takia. Kun Iitin seurakunta päätettiin perustaa 1515, aiottiin Nastolan kappeli liittää tähän (DF 5688), mutta päätös näyttää jääneen toteutumatta. Myöhemmin samalla vuosisadalla Nastola oli edelleen Hollolan kappeliseurakunta. Nastolassa vie-

(vasemalla) Nastolan uusi hautausmaa, kartta Felix Brandt 1848, (NSA III Hb:1).

(alla) Nastolan hautausmaan laajennus, kartta Sulo Teittinen 1932, (NSA III Hb:1).

tettiin 400 -vuotisjuhlia 1955. Nykyisen käsityksen mukaan Nastolan tarkka ikä ei ole tiedossa.

Ylhäältä tullut määräys Nastolan kirkon rakentamisesta tunnetaan vuodelta 1641. Todennäköisesti päätös on hieman vanhempi, koska jo vuonna 1640 Ruuhijärven, Villähteen ja Uudenkylän asukkaat valittivat sen epäoikeudenmukaisuudesta. Oman kirkon rakentaminen liittyy piispa Rottoviuksen päätökseen, että kappalaisten oli asuttava kappeliseurakunnissaan (Mäkelä 1979, s. 581-585). Tätä varten Nastolaan perustettiin kappalaisen virkatalo ja Jören Marci muutti tänne Hollolasta (Mäkelä 1979, s. 626). Tästä huolimatta Orimattilan kirkkoherra asui vielä pitkään Villähteellä, Orrilassa. 1600-lukua vanhemmat kirkolliset vaiheet Nastolassa ovat paljolti tuntemattomia. Täällä on voinut olla useita kyläkirkkoja tai saarnapaikkoja kierteleviä pappeja varten. Samoin vanhojen kalmistojen tiedot puuttuvat.

Viimeistään 1640-luvulta alkaen Nastolan kirkko ja hautausmaa sijaitsivat nykyisen sankarihautausmaan kohdalla. Tiedot kuolleista ja haudatuista alkavat toukokuussa 1689. Päijät-Hämeessä vain Asikkalassa on säilynyt vanhempia tietoja. Hautausmaa oli pieni ja ahdas jo 1790-luvulla. Kirkon rakentaminen uuteen paikkaan ja vanhan purkaminen 1800-luvun alussa saattoi väliaikaisesti helpottaa tilannetta. Vanhaa hautausmaata käytettiin rinnan uuden kanssa toiseen maailmansotaan asti, jonka jälkeen se muuttui sankarihautausmaaksi. Kaksi muistomerkkiä on säilynyt 1800-luvulta sankarihautausmaalla.

Nastolan alue on vaihdellut eri aikoina. Pyhäntä ja Vanaja kuuluivat Asikkalaan 1750-luvulle asti, sen jälkeen Nastolaan. Osa Iittiin kuuluvan Säyhteen kylästä, jonka maat omisti nastolalainen Arrajoen kartano, käytti Nastolan seurakunnan palveluja autonomian ajalla. Lisäksi iittiläisen Hiisön tehdasyhdyskunnan väkeä, esimerkiksi Backberg ja Kahila, on haudattu Nastolaan. Nastolan seurakunnan alue pieneni 1956 alueliitoksessa. Pinta-alaltaan noin puolet ja väestöltään pääosa Ahtialan ja Koiskalan kylistä liitettiin Lahteen, mutta vanhojen sukuhautojen käyttö Nastolassa on jatkunut. Nastolan ja Orimattilan välisen rajan muutoksilla on ollut vain vähäistä merkitystä asukkaisiin. Nastola ja Lahti yhdistyivät 2016, jolloin Nastolan seurakunta liittyi Lahden seurakuntayhtymään.

3 Nykyisen hautausmaan synty

Hautausmaat sijaitsivat perinteisesti kirkkojen yhteydessä, kirkkotarhoissa. Vuoden 1686 kirkkolaki määräsi, että ne oli kunniallisesti hoidettava ja hyvin aidattava niiden tähden, ketkä siellä lepäivät. Kirkkoihin hautaaminen kiellettiin 1783, tosin Porvoon tuomiokapituli, mihin Nastola kuului, oli kieltänyt sen hiippakunnassaan jo 1772. Terveellisistä syistä hautausmaita alettiin rakentaa 1800-luvun alussa kaupunkien ulkopuolelle. Hautausmaa oli aidattava kunnollisesti ja sen ympärille oli istutettava puita. (Knapas 2015, s. 17)

Kenraali Ehrnrooth vaati pitäjänkokouksessa 1831 sopivaa paikkaa yleisestä kirkkomaasta niin, että voisi rakennuttaa holvihaudan. Nastolalaisten mielestä tilaa hautausmaalla oli vähän eikä se riittänyt kookkaalle haudalle. Pitäjänkokouksen 1847 mukaan paras paikka hautausmaan laajennukselle olisi ollut lukkari Grahnin perunamaa silloisen hautausmaan eteläpuolella. (Mäkelä 1979, s. 624).

Felix Brandt piirsi hautausmaan laajennuksesta 1847 kartalle kolme vaihtoehtoa. Kahdessa ensimmäisessä vaihtoehdossa vanhaa hautausmaata olisi laajennettu ja kolmannessa uusi alue olisi sijoitettu kirkon länsipuolelle. Näiden sijaan uusi hautausmaa rakennettiin Ylimmäistenmäelle, jonka Brandt kartoitti vuonna 1848. Maaherra ratkaisi hautausmaan paikan 26.6.1848 ja seuraavana vuonna sitä päästiin kunnostamaan. Hautausmaa ja kirkko yhdistettiin Pekkalaan erotetulla käytävällä. (NSA III Hb:1, Brandt 1847 ja 1848) Tämä akseli on myöhemmin jäänyt virastotalojen puristuksiin.

Vuonna 1848 Seestan kenraalinrouva Ehrnrooth ja Koiskalan kapteeninrouva Ullner pyysivät lupaa rakennuttaa kiviset perhehaudat. Koiskala halusi noin 3,56m x 4,75m kokoisen maan alle muurattavan ja rauta-aidan ympäröimän hautapaikan, jolle oli tarkoitus istuttaa puita koristukseksi (Mäkelä 1979, s. 625).

Uusi hautausmaa saatiin käyttökuntoon syyskuussa 1849 ja se oli kooltaan noin 2,04 ha. Ennen vihkimistä se oli aidattava. Luutnantti Glansenstiernan ehdotuksesta aita tehtiin noin 1,50 m korkeilla tolzilla, joiden väli oli 1,2 m. Riukuja laskettiin kolme tolppaa kohti ja tuet sahattiin yhtä pitkiksi. (Mäkelä 1979, s. 625)

Nastolan hautausmaalla hautausosat on merkitty kirjaimilla A-F 1848 perustetulla osalla. Hautausosat 1-8 kuuluvat 1930-luvun laajennukseen ja 14-18 1969 suunniteltuun laajennukseen. UL = Urnalehto, ML2 = Muistolehto 2 ja SA2 = Sirottelualue 2.

Rovasti Karl Fredrik Relanderin ja Johan Hylanderin ilmoitusten perusteella 14.10.1849 hautausmaa oli valmistunut vihittäväksi. Elokuussa 1850 määrättiin, että hautausmaa oli raivattava puhtaaksi ja tasattava sekä sille oli tehtävä tie. Ilkivallan takia päätettiin, että viimeistään Mikonpäivään 1853 mennessä hautausmaa oli ympäröitävä kivivallilla. Maa oli pohjustettava hyvin, kiviaidan piti olla noin 1,8m korkea sekä alhaalta 1,5 m ja ylhäältä 0,9m leveä. Varalukkari G.A. Illberg jakoi kiviaidan teon seuraavana vuonna taloille. (Mäkelä 1979, s. 626)

1800-luvun alun hautausmaajärjestelyissä Nastola vertautuu kaupunkiseurakuntiin, joissa tilaa oli vähän kirkkomaalla ja hautausmaita siirrettiin kauemmas asutuksesta (vrt. Gardberg 2003, s. 79). Uusi hautausmaa vastasi ajan vaatimuksia myös kuivan ja routimattoman maaperän suhteen.

1800-luvun alkupuolen hautausmaiden sisäinen järjestys oli yksinkertainen, eikä niitä oltu jaettu

käytäväverkostoilla korttelialueisiin. Hautausmailla vallitsi multajako, joka luokitteli sosiaaliryhmiä. Lähinnä porttia ja kirkkoa oli varakkaimpien vainajien haudat, sitten tavalliset seurakuntalaiset ja uloimpana kaikkein köyhimmät. (Knapas 2015, s. 18) Hautausmaan osien erilainen arvo on havaittavissa Nastolan hautausmaan vanhalla osalla, jossa kirkkoa ja porttia lähinnä ovat Seestan, Erstan, Koiskalan ja Arrajoen aatelisten hautoja. Heidän lähellä lepää keskeisiä, arvostettuja henkilöitä ja sitten tavallisia seurakuntalaisia. Köyhimpien ihmisten haudat sijaitsevat alueen laidoilla.

Kristityt on yleisesti haudattu itä-länsi-suuntaisesti ja tätä on noudatettu myös Nastolassa. Toiseksi kirkon itä- ja eteläpuolia pidettiin arvokkaimpina hautapaikkoina ja pohjoispuolta arvottomimpana (esim. Gardberg 2003, s. 80). Uusi hautausmaa on kirkon eteläpuolella, eikä hautausmaan sisällä ilmiansuunnilla ollut arvottavaa merkitystä. Aatelisten haudat ovat pohjoisreunassa, lähinnä kirkkoa.

4 Hautausmaan käyttö ja laajennukset

Monet hautausmaahan liittyvät käytännöt ja tavat periytyivät 1686 kirkkolakiin. Tällöin määrättiin mm. kuolleitten ilmoittaminen kirkossa, rukous ja kellojen soitto. Ehkä aikaisempia tapoja kuvastaneet ruumiinvalvojaiset sekä siunausten toimittaminen vainajien kotona kiellettiin. Vuoden 1869 kirkkolaki tunsu kaksi hautausmaahan siunaamisen tapaa, joista täydellisempää muotoa kutsuttiin juhmalliseksi hautausmaahan siunaamiseksi. Jumalatonta elämää viettäneet tai äpäränä syntyneet ja lapsena tapetut kehoitettiin sijoittamaan sivuun hautausmailla. Muiden uskontokuntien edustajat haudattiin samaan kirkkomaahan ilman veisaamista ja ruumisaa.

Nastolassa oli haudankaivaja, jonka palkka oli hautausmaahan. Erkki Antinpoika sai palkankorotuksen 1876. Kun ennen oli maksettu 80 penniä ja lapsen haudasta 40 penniä, nyt haudankaivuu-palkka oli 1 markka ja lapsen haudasta 50 penniä. (Mäkelä 1982, s. 545) Erkki Antinpoikaa seurasi haudankaivajina Karl August Ahlman 1881-, Kaarlo Kaunonen -1903, Juho Sievinen 1903-1921, Tuure Henrik Knuutila 1921- ja Väinö Sievinen 1940-luvulla.

Vuonna 1884 pohdittiin haudankaivun hinnoittelua. Lähes kaikki katsoivat, että sama taksa riittää sekä yhteisen että yksityisen haudankaivamisesta. Pari vuotta tämän jälkeen haudausmaa sai uuden portin. (Mäkelä 1982, s. 554)

Vuoteen 1911 mennessä haudankaivajien työ oli vaikeutunut asukkaiden alettua ostaa tehdasvalmisteisia ruumisarkkuja, jotka olivat kotitekoisia kevyempiä, ja haudankaivamisessa oli aikaisempaa enemmän työtä. Samana vuonna haudausmaata kunnostettiin. Kaatuneet puiset hautamerkit kehoitettiin nostamaan pystyyn tai ne hävitetään. Roskat kerättiin pois ja haudausmaan puustoa harvennettiin. (NSA II Cb:1)

Nastolan haudausmaa koettiin ahtaaksi vuonna 1915, koska yksityishautojen osastossa monet seurakuntalaiset olivat erottaneet aitausten omia perhehautojaan. Kirkkoneuvosto päätti peria tällaisista yksityishautoista maksun 5mk/m², mutta tavalliset linjahaudat pysyivät maksuttomina. (NSA II Cb:1) Yhteis- eli linjahaudat kiellettiin vuoden 1927 terveysasetuksessa (Gardberg 2003, s. 79) Nastolassa yhteishautoja on kutsuttu linjahautoiksi. Käytännössä samaa linjaa kaivettiin ja peitettiin eteenpäin haudausmaahan vaatimassa tahdissa, mutta

Toiseksi vanhin hautaus, Koiskalan kartanon Ulnerien sukhauta.

(vasemmalla) Vanhin säilynyt tavallisen kansan muistomerkki on vuodelta 1861.

(oikealla) Yleisnäkymä A osastolta.

muuttunut asetus edellytti vähintään 30cm maata vainajien väliin.

Aiemmin on esitetty, että hauta-aitoja olisi tarvittu esimerkiksi lukkarin laiduntavia kotieläimiä varten (Gardberg 2003, s. 81). Nastolan hautausmaalla tarve näyttää liittyvän oman hauta-alueen osoittamiseen ja erottamiseen linjahaudoista. Hautausmaan arvo laitumena on ollut vähäinen ja sitä on pidetty maatalouden kannalta kelvottomana nummena, "oduglig hedmark" Nastolan pitäjänkartalla 1749. 1920-luvulla lampaista pääsi tahattomasti hautausmaalle, mikä aiheutti keskusteluja kotieläinten haltijoiden kanssa.

Salpausselän parantolalle annettiin oma hautausalue 3.4.1927, esimerkiksi 20m² (NSA II Ca:2). Parantolassa hoidettiin tuberkuloosiin sairastuneita lapsia ja laitos oli suuri Nastolan mittakaavassa. Hautausalue sijoittui todennäköisesti F-osastolle kiviaidan viereen. Piispaankokous linjasi vuonna 1929, ettei vähävaraisille pidä järjestää omia osastojaan (Sormunen 1955, s. 21). Ohje ei ehtinyt vaikuttaa A-F osastojen jäsentelyyn, mutta toteutui uudemmilla osastoilla 01-08.

Haudankaivaja kaivoi helpon haudan vanhaan linjahautaan, koska kertaalleen kaivetussa maassa ei ollut kiviä työtä haittaamassa. Vuonna

1924 haudankaivaja T.H. Knuutila pyysi työstään pohjapalkkaa, mihin suostuttiin liittämällä hänelle muita ylläpitotehtäviä. Samalla pyrittiin kaivattamaan linjoja aikaisemmin kaivamattoman alueen läpi ja maksettiin eri korvaus suuren kiven takia epäonnistuneesta kaivuusta. Hautausmaata hoidettiin 1920-luvulla päivätöinä ja apuna oli rippikouluilaisia. (NSA III Ca:1, esim. 21.4.1923 ja II Ca:3) Nastolan hautausmaan vanha osa täyttyi 1930-luvun alkuun mennessä. Täällä on haudoiksi tunnistettavia kumpuja ilman muistomerkkiä. Eniten niitä on C- ja E-osastoilla, mihin haudattiin aluksi vähävaraisia.

Vuoden 1917 taksoista selviää, kuinka kelloja soitettiin hautajaisten yhteydessä Nastolassa. Tulokelloja soitettiin kansakoululta, vähän pappilan portilta, Niinimäen päältä tai ison pappilan mäeltä alkaen riippuen siitä, mistä suunnasta kulkue saapui. Maksu tästä oli kaksi markkaa. Hautausmaan portilta vilkutetut hautauskellot maksoivat markan, mutta arkipäivinä kellojen soitto maksoi markan enemmän. (NSA II Ca:1) Matka pääportille tulokellojen soidessa oli sama, hieman alle 800m, eri ilmansuunnista tulleille hautajaiskulkueille.

4.1 1930-luvun laajennus

1920-luvulla hautausmaihin kiinnitettiin yleisesti huomiota. Pastori V.I. Forsman julkaisi kirjan *Hautausmaista, niiden järjestämisestä ja kaunistamisesta* vuonna 1926. Tässä vehreys ja elävä luonto asetettiin kivistä edelle. Muistomerkkien arvo tuli olla harmonisessa suhteessa ympäristöönsä. Seuraavana vuonna kirjailija Maila Talvio julkaisi teoksen *Jumalan puistot*, jossa hän kuvasi hautausmaita ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien henkilöiden hautoja.

Nastolassa alettiin vuonna 1921 suunnitella hautausmaalle laajennusta. Heti aluksi todettiin, ettei sitä voitu laajentaa vanhan hautausmaan levyisenä maaston takia. (NSA III Ca:1) Laajennus sai opetusministeriön luvan 1927, mutta meneillään ollut uusjako hidasti toteutusta. Laajennusalueen tuli olla seurakunnan omistuksessa ja se jaettiin uusjaossa seurakunnan omistamalle Pappilan virkatalolle. Se oli kuitenkin lunastettava erikseen seurakunnan omistaman hautausmaan tarpeisiin. (Mäkelä 1991, s. 610, NSA III Hb:1)

Vuonna 1929 ilmestyivät hautausmaiden malliohjesäännöt. Puita sai nyt istuttaa yksittäisille haudoille vain seurakunnan luvalla ja ohjeissa pyrittiin pois reunakivistä. Hautakivien tuli olla yhtenäistä tyyppiä (Knapas 2015, s. 11). Nastolassa piis-

painkokouksen antama ohjesääntö hyväksyttiin pienin muutoksin 1930. Käytäntö puitten suhteen oli muuttunut. Aluksi niitä oli istutettu yksittäisille haudoille, esimerkiksi rajaamaan hautaa. Nyt hautausmaa istutuksineen ajateltiin kokonaisuutena.

Hautausmaan laajennusta alettiin toteuttaa 1932 ja maanmittausinsinööri Sulo Teittinen piirsi siitä kartan mittakaavassa 1:4000. Laajennus oli kiilan muotoinen siten, että pohjoissivun pituus oli 120m ja eteläisivun 63m. Paikka oli heikosti kehittyntä kitukasvuista metsämaata. Opetusministeriön käyttö lupa saatiin 1933, mutta ministeriö velvoitti Nastolan seurakunnan varustamaan hautausmaan säädösten mukaisilla istutuksilla (NSA III Hb:1). Hautausmaan laajennus vihittiin 1935 (NSA II Ca:4). Aikaisemmin kaivamaton maa oli kivistä, eivätkä käsin kaivetut haudat tahtoneet täyttää mittoja (NSA II Cb:2).

Vuonna 1926 annettu terveydenhuoltoasetus oli määrännyt hautausmaalle hautapaikat osoittavan asemakaavakartan ja hautakirjanpidon. (Knapas 2015, s. 10-11) Valistuksessa kiinnitettiin huomiota hoidon tärkeyteen, kulttuurihistoriallisiin arvoihin ja pyrittiin pois epäjärjestyksestä. Suomen Kotipuutarhaliiton kalmistoin huolto-osasto laati Nastolan vanhan kalmiston kartan mittakaavaan 1:200 vuonna 1934, piirtänyt OL & AL. Jälkimmäiset

Vanhaa aluetta, C-osaston hautoja.

1930-luvun laajennusalue, osasto 05.

nimikirjaimet kuulunevat puutarhateknikko Alvar Luotoselle. Sama yhdistys teki myös istutussuunnitelman hautausmaan laajennusosalle ja toimitti taimia keväällä 1935. Hautausmaalle ajettiin mutaa talvella istutuksia varten. Vuonna 1937 kanttori Saura esitti tekemänsä luettelon vanhan osan A-F hautausmaasta ja korjaukset Kotipuutarhaliiton tekemään Nastolan vanhan kalmiston karttaan. (NSA, II Cb:2 ja II Ca:3)

1930-luvulla valistettiin seurakuntalaisia hautausmaan hoidossa lehtikirjoituksin. Tavoitteissa onnistuttiin. Nastolalaiset istuttivat yleisesti kukkia haudoilleen ja jouluna 1932 sytytettiin kynttilöitä. Vuosikymmenen puolivälissä hautausmaalle saatiin vesijohto. (Mäkelä 1991, s. 611) Kaivon rakentaminen hautausmaalle ei onnistunut ja vesi pumpattiin säiliöön kukkien kastelua ja hevosten juottamista varten. Seurakunta alkoi myydä vettä ja perusti käytännössä vesilaitoksen, johon vähitellen liittyi useita kirkonkylän kiinteistöjä. Nastolan seurakunnan ja kunnan vesilaitokset yhdistettiin 1950-luvun lopussa (NSA II Cba ja II Ca:4).

Vuonna 1933 perustettiin hautainhoitorahasto. Sen tarkoituksena oli pitää kunnossa niitä hautoja, joilla ei ollut omaisia tai olivat jääneet hoitamatta (NSA II Cb:2, 2.7.1933). Toiseksi Nastolan seu-

rakunta perusti 10.4.1938 kukkaisrahaston. Rahasto keräsi varoja hautausmaalle myymällä hautausmaan hoitoon. Tarkoituksena oli hoitaa niitä kumpuja, joiden muistoa oli adressein kunnioitettu, mutta hautoja oli jäänyt hoitamatta. (NSA II Cb:2) Taiteilija Lauri Välke piirsi kukkaisrahastolle hautoja vuodelle 1946 (NSA II Ca:4).

Vuonna 1936 Leskirouva Lydia Lindström myi Toivola -nimisen huvilansa seurakunnalle ja siitä tehtiin rakennusmestari A.W. Niemisen johdolla seurakuntatalo. (NSA II Cb:2)

1920-luvulla toteutetut hautausmaat jakautuvat usein puurivien reunustamin pääkäytävien säännönmukaisiin hautoosastoihin, joita on jäsenelty pensasaidoin. (Sorsa 2015, s. 16) Nastolassa 1930-luvun laajennuksen istutussuunnitelman teki Suomen Kotipuutarhaliitto. Istutukset toteutettiin vaihteittain 1930-luvun loppupuolella. Pääkäytävän koivukuja syntyi tällöin (NSA III Ca:1, esim. 19.4.1937), mutta itäreunan rivi pihtakuusia vasta myöhemmin. Hautausmaalla käytettiin yhtenäisiä pensasrivejä. Hautausmaan laajennuksesta tuli aikakautensa ihanteiden mukainen, mutta vanhat osastot säilyttivät piirteensä.

Hautausmaalla tapahtui vanhan tavan mukaan sunnuntaiaamuisin hautoja. Siuna-

ukset toimitettiin ennen jumalanpalvelusta, joskus sen jälkeen. Niin sanottuja ruumissaarvoja tai elämänkertoja ei esitetty 1920–40-luvuilla, oli vai lyhyt kehotuspuhe. Tämän jälkeen mainitaan pidetyn läheisiä ja kohtikäyviä puheita. Vain harvoin siunaus oli kirkossa. Silloin oli kyse kunnan merkkihenkilöstä tai sankarivainajasta. Yli 30 vuotta seurakuntaa palvellut Johan Fredrik Silvaner siunattiin maaliskuussa 1930 kirkon ollessa ääriään myötä täynnä. (Kettunen 2004, s. 56)

Siunaukset hautausmaalla tapahtuivat pääportilla Ullnerin ja Ehrnroothien hautojen välissä. Pääteeksi heiluteltiin valkoisia nenäliinoja. Kirkon kelloja soitettiin se aika, mikä oli arvioitu kulkueen kävelevän täältä haudalle. (Rainikka, 7.6.2018). Nenäliinan heiluttaminen oli merkki aloituksesta kellonsoittajalle. Vuonna 1936 K. H. Martelius asensi merkinantolaitteen hautausmaalta kellotapulille, joka sisälsi linjan pylväineen näiden välillä. (NSA II Ca:3) Kellot sähköistettiin 1959 (Eerola 2020, s. 102). Pääportilla on hautaamiseen käytämätöntä tilaa seremonioille.

Nastolassa ei ollut omia alueitaan eri uskontokunnille, mutta kirkkovaltuusto päätti 27.11.1938, että koska siviilirekisteriin kuuluvat elävät erossa seurakunnasta, heidät myös haudataan erilleen.

Hautausmaan eteläpäästä, ei tien varresta, osoitettiin tunnustuksettomien vainajien hautausalue. (NSA II Cb:2) Muistitietoa tästä esitettiin marraskuussa 2020 Nastolan eläkeläisten tilaisuudessa. Hautausosasto 08 eteläreunassa on 1940–50-luvuilla pystytettyjä muistomerkkejä, kun osaston muut haudat ovat 1970-luvulta.

Nastolan hautausmaan edulliset taksat johtivat siihen, että tänne haudattiin myös ulkopaikkakuntalaisia. Tämä johti hautauksien korotukseen vuonna 1953. Oman seurakunnan jäsenille, muille ev.lut. seurakuntien jäsenille sekä väestörekisteriin kuuluville hinnat määritettiin erikseen. (NSA II Cba:1)

4.2 Siunauskappelin alue

Talvi- ja jatkosota koskettivat syvästi koko kansaa ja sankarihaudat olivat näkyvästi esillä. Samalla kiinnitettiin huomiota myös tavallisten haudausmaiden tasoon. Vuonna 1955 ilmestyi haudausmaiden opas Jumalan puistot kauniiksi. Se keskittyi uusien haudausmaiden suunnitteluun. (Knapas 2015, s. 12)

Aikakaudelle on tyypillistä sarjoina toistuvat hautakivirivistöt. Hautakivet ovat tasakokoisia, le-

05 osaston hautoja.

03 ja 05 osastojen hautarivejä, joissa on pensaat selikkään olevien muistomerkkien väleissä.

päävän suorakaiteen muotoisia ja muodostavat harmonisen kokonaisuuden. Hautausmailla pyrittiin pois kivialmaista sekä mauttomista suurieleisistä hautamuistomerkeistä. Sorapintaisten, reunakivellisten hautojen sijaan haluttiin nurmetettuja hautoja ja jos hautapaikan rajaaminen oli tarpeellista, se voitiin tehdä esimerkiksi laatoituksella. Puustoa ja vehreyttä korostettiin. Itsenäisyyden alun ihanteet olivat johtaneet jäykkään geometriseen jäsentelyyn, jolle haettiin vaihtelua esimerkiksi Viljo Revellin Mikkelin Harjun hautausmaasuunnitelman tapaan. Hautausmaille sopivien kasvien luettelo oli pitkä. (Sormunen, 1955) Sekä kasvien että hautausmaan jäsentelyn kohdalla lähdettiin rakennetusta ja istutetusta alueesta. Luonnonmukaisuuden aika seurasi myöhemmin, mutta hautausmaan ihanne tiivistyy molemmissa vehreyteen.

Hautausmaa-arkkitehti Ilmari Wirkkala opasti Nastolan seurakuntaa hautausmaan järjestelyissä vuonna 1953. Wirkkala oli tuolloin kertomansa mukaan järjestänyt hautausmaita 300 seurakunnassa, mutta ei Nastolassa. Rovasti Ensio Mäkelälle hän lähetti viisi sivua mallipiirustuksia, joista hautausmaanhoitaja voisi perehtyä suuntaviivoihin hautausmaan järjestelyissä.

Wirkkala korosti hautausmaan harmoniaa, mm.

vierekkäisten ja vastakkaisten hautarivien sekä muistomerkkien samankokoisuutta. Toisaalta muistomerkkien tyyli sai olla vapaa, kunhan se oli kristillinen. Nykyaikainen hautausmaa tehtiin nurmetettuna ilman hautojen reunakiviä. Vanhojen reunakivettömien hautapaikkojen nurkkiin oli hyvä asettaa nurkkakivet. Hautausmaalla tuli olla penkkejä, vesisäiliöitä ja roska-astiat. Hautausmaalle suositeltiin vihkristä. Se opastettiin tekemään puusta ja maalattavan valkoiseksi. Vaihtoehtoinen hautausmaan toteutustapa olisi metsähautausmaa, joka oli maailmalla tuolloin uutuus, mutta Suomessa niitä oli runsaasti. (NSA III Fdb:1, Wirkkalan kirje Ensio Mäkelälle 1953)

Wirkkalan sanalliset ohjeet olivat käytännöllisiä, mutta kuvillaan hän opasti taiteelliseen ajatteluun. Hautakivien tyylit hän jakoi uusasiallisiin, taiteellisiin ja antiikkisiin.

Keskustelu johti tuloksiin ja hautausmaa-arkkitehti Ilmari Wirkkala suunnitteli Nastolan hautausmaan osastot 04-08 vuonna 1955. Ne on toteutettu suunnitelman mukaan lukuun ottamatta osastoa 07, missä hautarivit on käännetty 90-astetta. Osastojen 07 ja 08 hautarivit olivat Wirkkalan suunnitelmassa samansuuntaisia. Erikseen omina osastoinaan olivat kerta-, yksittäis- ja sukuhaudat.

Aluetta ympäröivä kiviaita, sen laidalla oleva pih-takuusiaita ja pääkäytävän koivukuja olivat valmiina ennen suunnitelmaa. Wirkkala teki kiviaitaan sisäänvedon siunauskappeliin johtavan käytävän päähän, jolloin kolme pihtakuusta jäi aidan ulkopuolelle. Ne on yhtä lukuun ottamatta poistettu pysäköinnin tieltä. Hautakortteleiden kulmauksiin suunniteltiin kortteliviitat ja siunauskappelin viereen suihkulähde (NSA III Fdb:1). Kortteliviitat tehtiin harjateräksestä, jonka päässä on pieni neliönmuotoinen numero tai kirjain.

Hautarivien väleihin Wirkkala suunnitteli selkeät pensasistutukset, kasvilajeina mm. japanin happomarja, saniainen, lumimarja, lumipallo ja hansaruusu. Nykyisin rivien väleissä kasvavat pensaat ovat muita kasvilajeja, mutta alueen luonne on säilynyt. Siunauskappeliin johtavan käytävän varrelle suunniteltu vaahterarivi kasvaa syshortensiaa eikä osastolla 07 ole hopeapajuja. Suihkulähdettä ei toteutettu.

Wirkkala täydensi Suomen Kotipuutarhaliiton vuonna 1934 tekemää suunnitelmaa. Oikeastaan se oli vanhan suunnitelman päivitys ja osaston 05 käyttö oli jo aloitettu. Wirkkala oli 1930-luvulla kuulunut Kotipuutarhaliiton hallitukseen ja vaikka

hän ei itse ollut suunnitellut Nastolan hautausmaan laajennusta, niin hän ei nähnyt tarvetta suuriin muutoksiin. Lopputuloksena osastot 01-08 ovat yhtenäinen vaiheittain suunniteltu ja toteutettu hautausmaa-alue.

Hautausmaan hoidosta on vuosilta 1950-1955 säilynyt urakkatarjouksia ja sopimuksia. Esimerkiksi vuonna 1951 hoitoalueeseen kuului sankarihautausmaa, kirkkopiha ympäristöineen, hautausmaa 1918 tapahtumien muistomerkkeineen ja kukkaisrahastojen haudat sekä saksalaisten muistomerkki Uudessakylässä. Seuraavana vuonna mainittiin lisäksi tallipiha. Seurakunta maksoi kasvit erikseen. Työtä ovat tehneet puutarhuri Tapio Leppänen 1950 keväällä ja vuonna 1954-55, Olga Rainikka 1950 syksyllä, Karl Björkqvist Nastolan Kukka- ja ruumisarkkuliike 1950-1951 ja kapteeni Artturi Nissinen 1952. (NSA III Fdb:1)

Siunauskappelin valmistuttua siunaukset tapahtuivat edelleen sunnuntaisin ja lauantaihautauksiin siirryttiin 1960-luvun puolivälissä. (Kettunen 2004, s. 56)

Nastolan hautausmaan osastot 01-08 vastaavat aikakautensa ihanteita. Suunnitelmat teetettiin ansi-

Pääkäytävän koivukuja on istutettu 1935.

Osastojen 17 ja 18 hautarivistöjä.

oituneilla tahoilla, Suomen Kotipuutarhaliitossa sekä hautausmaa-arkkitehti Ilmari Wirkkalalla. Alue on yhtenäinen. Puu- ja pensasrivit jäsentelivät kokonaisuutta ja vehreyden tavoittelussa on onnistuttu. Nurmipintaisilla haudoilla on suunnitelmasta poiketen joitain reunakiviä. Hautakivirivistöjen takasivujen liiallinen näkyvyys (esimerkiksi Gardberg 2003, s. 130) on ehkäisty asettamalla vierekkäiset rivit selikkäin keskenään ja istuttamalla väli pensailla.

4.3 Laajennus, uudet alueet 1969-

Hautausmaiden suunnittelu sai uusia piirteitä 1960-luvulla. Ankaran rationaalisuus jäi taka-alalle ja hautausmaiden alueet sovitettiin olemassa olevaan maastoon. Sitten hautausmaat haluttiin kokea kokonaisvaltaisina puistoina. Myös muistomerkkien valikoima monipuolistui (Sorsa 2015, s. 18-19).

Nastolan hautausmaan hoitaja Juhani Melaja suunnitteli seuraavan laajennuksen 1969, osastot 09-23. Siihen kuului käyttösuunnitelma kartoitteen. Nyt ei jatkettu aiempaa ilmansuuntiin sidottua suorakaiteen muotoista jäsentelyä, vaan vino-neliön muotoiset hautakorttelit sijoitettiin vapaasti maastoon. Mäntymetsää haluttiin säilyttää ja korostettiin luonnon kauneutta ilman nurmikkoja, pensas- tai puuistutuksia. Hautojen väleihin jäävät puut otettiin mukaan hautanumerointiin, jolloin paikka saatettiin ottaa käyttöön myöhemmin esi-

merkiksi puun kaaduttua.

Hautausmaa-alue sisälsi sekä arkku- että uurnahautoja ja lohkon katastrofityhteishautausta varten. Suppien rinteisiin sijoitetut uurna-alueet haluttiin jättää luonnontilaan. Hautakivien väri oli vapaa, mutta kiven tuli olla vähintään 60cm ja enintään 100cm korkea. Uurnahautoilla muistomerkillä ei ollut minimikorkeutta, mutta maksimi oli 80cm. Osa haudoista ajateltiin kertahautoiksi ja osa sukuhautoiksi. Tyynykivet olivat sallittuja. Melaja suunnitteli pienemmän supan pohjalle betonista valetun lammen, (NSA III Fdb:1) jota ei toteutettu. Kirkkovaltuusto hyväksyi suunnitelman 22.9.1969.

Tuomiokapituli piti Juhani Melajan suunnitelmaa tarkoituksenmukaisena, mutta huomautti, ettei se sisällä kastelusuunnitelmaa. (NSA III Fdb:1, Tuomiokapituli 4/174.69)

Opetusministeriö oikeutti Nastolan seurakunnan laajentamaan hautausmaataan 4.3. 1969. Päätöksen on allekirjoittanut opetusministeri Johannes Virolainen (NSA III Fdb:1 tai 2050/911 OpM 1969).

Hautausosastot 09-18 ovat toteutuneet vaiheittain Juhani Melajan suunnitelman mukaan. Osastot 19-23 ovat toteuttamatta. Vuonna 1979 käyttösuunnitelman mukaan hautarivien noin 80cm väleihin istutettiin vapaasti kasvavia pensaita. (NSA III Fdb:2)

Vuonna 1989 rakennusmestari Teuvo Paronen rakensi uusien alueiden väylästön. Tiet oli nimetty. Supantie 1 alkoi siunauskappelilta. Se vei supprien välistä länteen, jossa se haarautui Supantie 2:si ja Supantie 3:si. Puustoa hakattiin alueelta 35,4 m³. (NSA II Hcb:1)

Vuonna 1989 Scanplant, Raine Kallonen, teki osastoille 14-23 istutussuunnitelman. Pääväylät Supantie 1, Supantie 2 ja Supantie 3 oli tarkoitus reunustaa koivukujilla. Istutuksissa käytettiin japaninmarjakuusua, virpiangervoa, vuorimäntyä, kultaherukkaa, syreenihortensiaa, norjanangervoa, kartiomarjakuusua ja okakuusua. (NSA III Fdb:1)

Nykyisin osastojen 14 - 18 istutukset ovat toisia, kuin 1989 suunnitellut. Pääväylien koivukujat eivät ole toteutuneet, eikä osastojen kulmissa ole norjanangervoa. Selittäin olevien hautakivirivien väleihin on istutettu pensaita Wirkkalan suunnitelman tapaan. Alueelle on luotu useita näyttäviä perennaryhmiä.

Osastoille 14-18 asennettiin kastelulaitteet vaiheittain koko hautausmaan laitteiston uusimisen yhteydessä. Vuonna 1995 laitteiston saivat osastot 03, 04, 24 ja 25. Seuraavana vuonna osastot 01,

02 ja 05-11 sekä tehtiin osastojen 14-19 runkolinjat. Sepon putkityö toteutti osastojen 15 ja 16 kastelulaitteet vuonna 1999. (NSA II Hcb:1)

Hautausmaan osasto 18 otettiin käyttöön vuonna 2010. Hautamuistomerkkejä varten on hautariveillä yhtenäinen aluskivi valmiina. Se on koottu punagraniittisista 20x20x220cm osista, jotka toimitti Suomen kivivalmiste Oy. Aluskivien yläpinta on poltettu ja muut pinnat ovat sahattuja. Niiden tarkoitus on estää hautakivien kallistuminen. (NSA 4.1.1.1)

Sähkötoimisto Aarno Ahonen toteutti hautausmaan aluevalaistuksen 1998. (NSA II Hcb:1)

Osastot 14-23 suunniteltiin metsähautausmaaksi. Aluetta ei rakennettu puistoksi, vaan olemassa oleva luonto ja metsä haluttiin säilyttää. Tämä vaikutti mitoitukseen. Tilaa hautarivien välissä on aiempaa enemmän. Alkuperäinen tarkoitus oli välttää nurmetuksia ja pensasistutuksia. Ajan mukana näitä on syntynyt, mutta valoisan mäntymetsän luonne on säilynyt. Puistomaisesti hoidetun aluskasvillisuuden takia alue ei täytä metsähautausmaan periaatteita (Laurasvaara 2003, s. 10).

(vasemmalla) Osasto 18:lla on aluskivi valmiina muistomerkeille.

(alla) Uurnahauta-alueetta, osasto U1.

Muualle haudattujen muistokivi sekä muistolehdon kivi pystytettiin Uurnalehdon toteutuksen yhteydessä.

4.4 Muistolehto

Uudet hautauskäytännöt yleistyivät Keski-Euroopassa ja etenkin polttohautaus toi muutoksia hautausmaille. Suomen ensimmäinen erillinen uurnahautausmaa valmistui Helsingin Maunulaan 1966, suunnittelija puutarha-arkkitehti Maj-Lis Rosenbröijer. (Knapas 2015, s. 12) Uurnapaikkojen varaaminen 1969 laajennukseen Nastolassa vastasi hyvin ajan henkeä.

Muistolehto esitettiin Nastolan hautausmaan ohjesäännössä 1972. Tähän sai haudata niin tiheään, kuin tila sallii. Tuhkan saattoi haudata myös ilman päällystä. Uurnan tai tuhkan sijaintia ei ilmoitettu omaisille tai ulkopuolisille. Muistolehto oli siunauskappelin länsipuolella, pohjoisen supan yläpäässä. Käyttösuunnitelman mukaan alue pidetään luonnontilassa, vain osa siitä laatoitetaan ja varustetaan penkillä, vesialtaalla ja kukkatelineellä. Uurnat tuli valmistaa nopeasti maatuovasta materiaalista. Muovi ja kupari olivat kiellettyjä. (NSA III Fdb:2)

Tuomiokapitulin 1989 vahvistaman käyttösuunnitelman mukaan muistolehto oli kooltaan noin 250m², joten siihen mahtui noin 2200 tuhkaa, 9 kpl/m², hautaussevyys 70cm. (NSA II Hcb:1)

Tätä muistolehtoa ei ole merkitty maastoon, eikä siellä ole ollut muistomerkkejä vainajille.

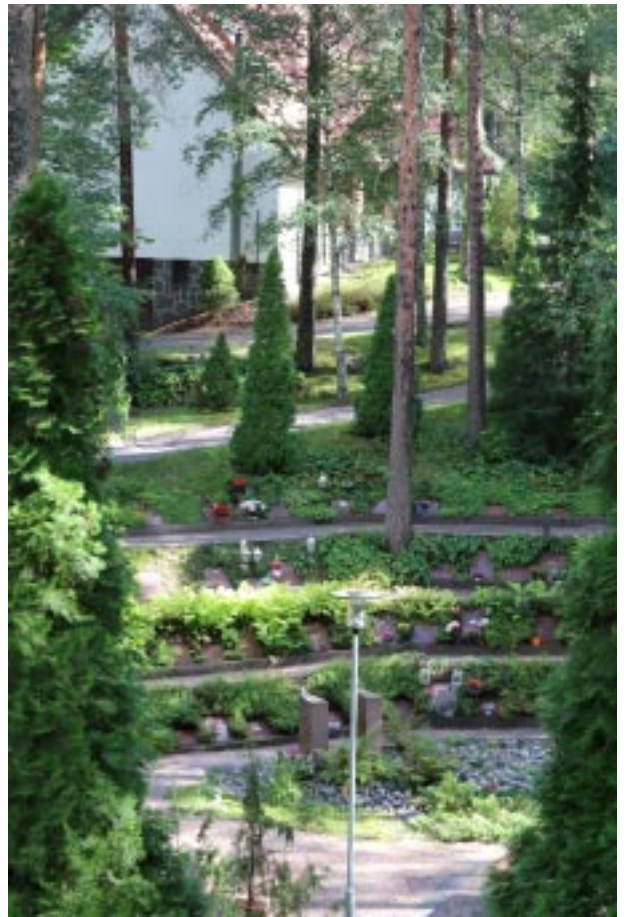
4.5 Uurna-alueet U1, U2 ja U3

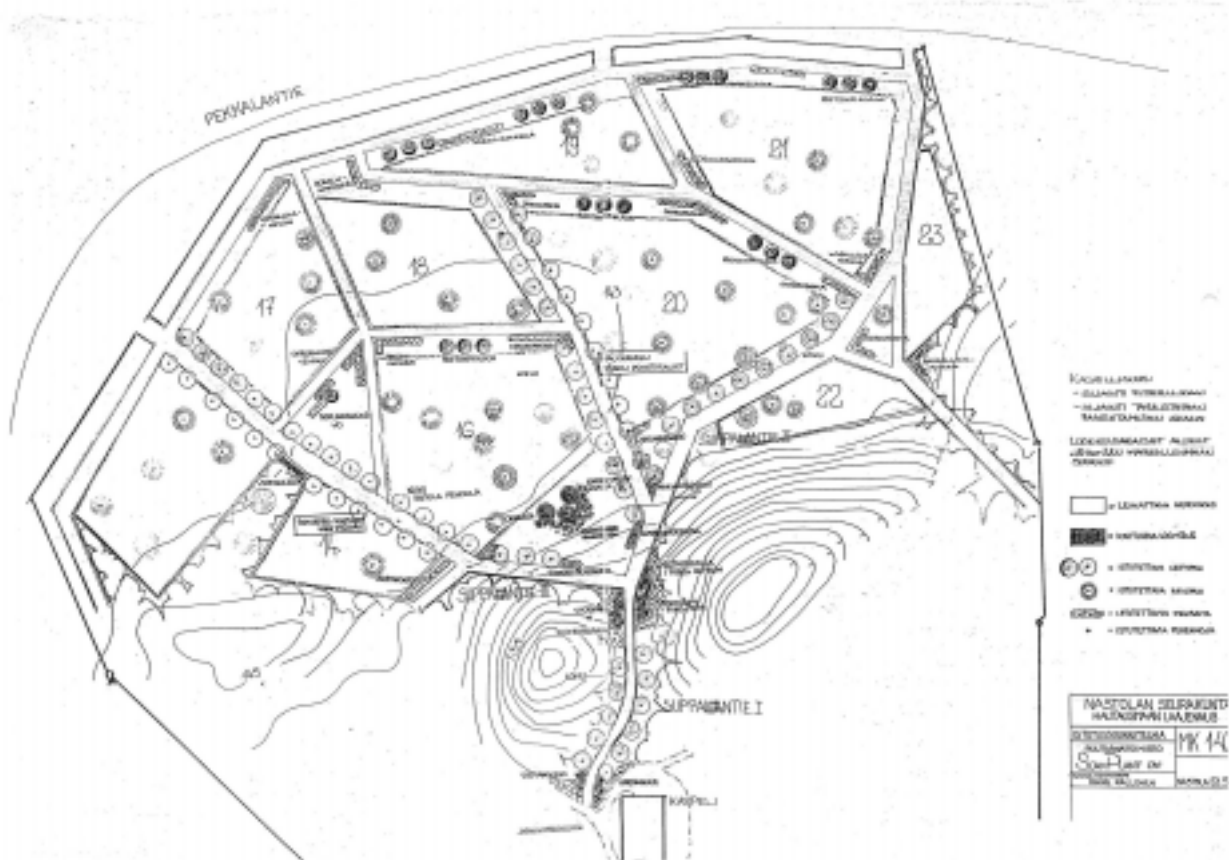
Uurnahautausalueita suunniteltiin lisää 1997. Kun Muistolehdon uurnahautaukset olivat tapahtuneet anonymisti ilman muistomerkkejä, niin uusille osastoille sai asettaa hautamuistomerkin. Osastot sijaitsevat supprien rinteissä. (NSA II Hcb:1) Ne soveltuvat paremmin uurna-, kuin arkkuhautaukselle. Osastot U1 ja U2 ovat toteutuneet, mutta U3 aikaisemman muistolehdon paikalla on toteuttamatta.

4.6 Uurnalehto

Arkkitehti Bey Heng (Matte's Consult) teki luonnoksen Uurnasupasta 1.7.2005, jota jatkossa kutsutaan Uurnalehdoksi. Hän on suunnitellut useita hautausmaita. Vuoden 2006 käyttösuunnitelman mukaan Uurnalehdossa olisi 423 uurnahautaa, joissa jokaisessa kuusi uurnasijaa. Alueen ohessa on Muistolehto ja Sirottelualue.

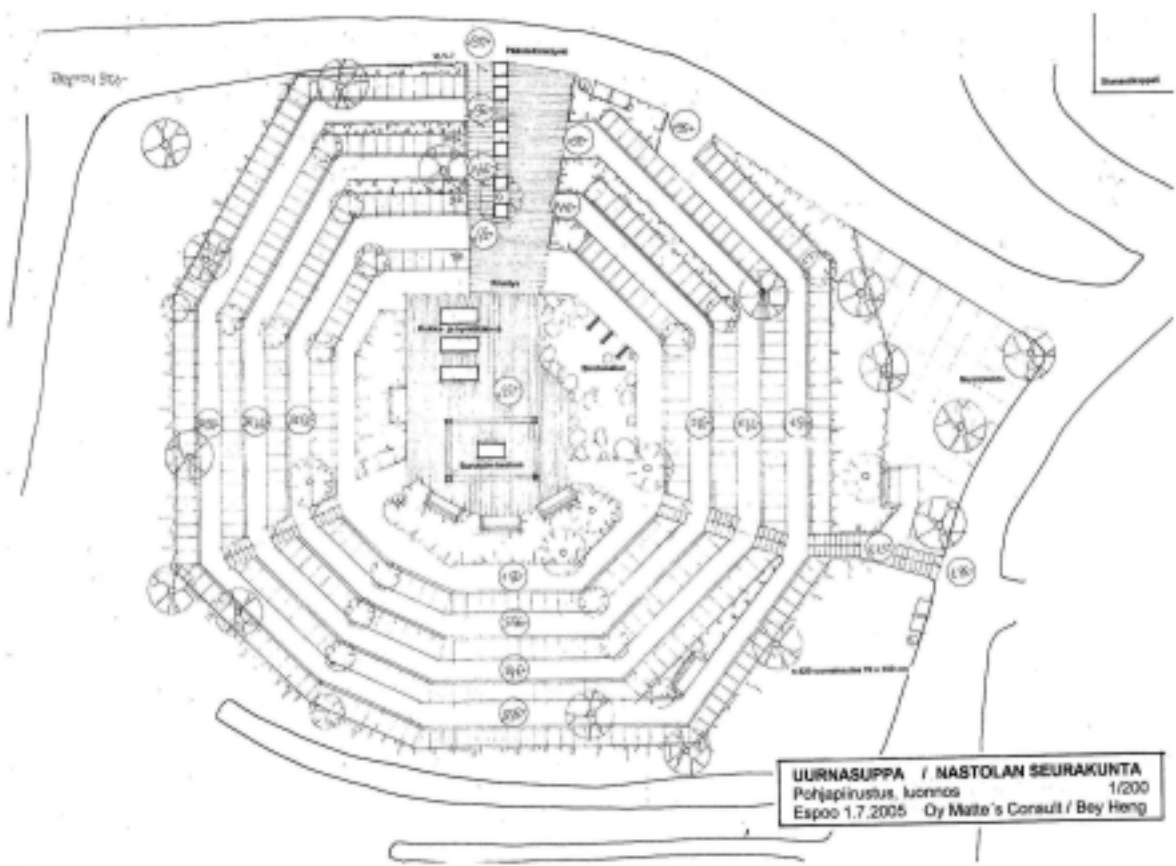
Urnalehto on tehty jääkauden muotoilemaan suppaan.

(yllä) Osastojen 14-23 istutussuunnitelma vuodelta 1989, Scanplant, Raine Kallonen.

(seuraava sivu) Arkkitehti Bey Hengin luonnos ja perspektiivikuva Uurnalehdosta.

UURNASUPPA / NASTOLAN SEURAKUNTA
 Pohjapiirustus, luonnos 1/200
 Espoo 1.7.2005 Oy Matto's Consult / Bey Heng

Urnalehto kevään vehreydessä vuonna 2017.

Koko alue on seurakunnan hoidossa, kasvaen metsäpohjaa ja maanpeitekasveja. Urnalehtoa kiertävien polkujen reunassa on hautakivien tukena graniittipalkit, ja noin 300 valmiiksi asennettua hautamuistomerkkiä, joita voi täydentää pienikokoisin koristuksin. Alueelle ei saa istuttaa puita tai pensaita. (NSA 4.1.1.1) Graniittinen tukipalkki on myös käytävän ulkoreunassa, muistolaatan yläpuolella.

Urnalehto toteutettiin jääkauden synnyttämään suppaan, pohjalla on alttari ja kolme kivipaatta kukka- ja kynttiläasetelmille. Toteutuksesta vastasi Multanäppi Oy Heinolasta vuonna 2008. Hautapaikat kiertävät vaakasuuntaisesti rinteitä.

Vastaavaa urnalehtoa ei ole tehty missään aikaisemmin ja toteutuksessa arveluttivat monet kysymykset. Juhani Melaja oli suunnitellut 1969 supan pohjalle vesiaiheen ja nyt pelättiin pohjasta tulevan vesialtaan. Työn ajaksi supan kasvustoa asetettiin siirteeseen ja palautettiin takaisin paikalleen.

Siirre toteutettiin 600x600 paloina. Kun kasvillisuus oli poistettu, niin pelättiin rankkasateiden vaurioita paljaalle sorapinnalle sekä myöhemmin siirteeseen palautuksen onnistumista. Supan pohja tasattiin ja sitä nostettiin hieman. (NSA 4.1.1.1)

Urnalehdon kivityöt teki Loimaan kivi Oy Taivassalon punaisesta graniitista. Kivien näkyvä pinta on liekitetty ja muut pinnat sahattuja. Taulupinnat on hiottu kiiltäviksi. Muistokiviä on neljää kokoa 50x50cm - 80x50cm ja niitä asetettiin valmiiksi joka toiselle paikalle. Sirottelualueen kukka- ja kynttiläkiivet ovat lohkopintaisia. (NSA 4.1.1.1)

Urnalehdon valaisin on mallia Albatross, Ketonen Oy. Pääosa kasvillisuudesta on paikalla kasvanutta varvikkoa ja täydentäviä lajeja olivat pensassembra, kivikkoalvejuuri, hopeatäpläpeippi, ahoniittyhumala, rönsyansikka ja rönsytiarella. Istutussuunnitelman laati Bey Heng.

Urnalehdon käyttöönottojuhla ja siunaus oli

sunnuntaina 14.6.2009. Tilaisuudessa lauloi Nastolan mieskuoro. Arkkitehti Bey Heng oli tyytyväinen lopputulokseen (NSA 4.1.1.1) ja on todennut sen olleen ainutlaatuisin kohde hänen uralaan (Eerola 2020, s. 323 ja Nastolan kulttuuriympäristöselvitys 2020, s. 104).

Urnalehdon rakentamisen yhteydessä uusittiin muistolehto ja sirottelualue. Muistolehto sijoitettiin pienemmän supan yläreunaan ja kivetty sirottelualue urnalehdon yhteyteen. (NSA 4.1.1.1) Alueelle pystytettiin Muualle haudattujen muistokivi ja Muistolehto -nimiset muistomerkit. Lisäksi sirottelualueella on kaksi muistokiveä, joihin omaiset voivat asettaa muistokyltin tuhkatulle vainajalle.

4.7 Osastojen A, B, C ja E uurnapaikat

Hanna Lehtonen (Matte´s Consult) suunnitteli vuonna 2006 A-osastolle uurnapaikat U1-U15, B-osastolle uurnapaikat U1-U10 sekä E-osastolle hautarivit U1-U26 ja C-osastolle hautarivit U1-U16. Bey Heng teki vaihtoehtoisen suunnitelman E-osastolle. (NSA 4.1.1.1)

Tuomiokapituli vahvisti A- ja B- osastojen hautausmaakaavat keväällä 2007 huomautuksella, että rivimuutosten sijaan tulisi hautausmaakaava käsitellä vähintään osasto kerrallaan. Loppuvuodesta 2007 vahvistuivat C- ja E- osastojen sekä muistelupaikan, muistolehdon ja sirottelualueen kaavat. A- ja B-osastojen uurnahaudat on toteutettu Hanna Lehtosen suunnitelmien mukaisesti. Kunnan terveystoimikunta oli kiinnittänyt huomiota Salpausselän pohjavesien suojeluun ja esittäneet tavoitteeksi uurnahaudosten noston 70% tasolle, (NSA 4.1.1.1) mikä on toteutunut 2010-luvulla.

4.8 Sirottelualue 2 ja Muistolehto 2

Hautausmaan eteläosassa, osastojen 11, 13 ja 14 välissä on noin 670m² kokoinen luonnonvarainen mäntymetsäkumpare, jossa on luonnonkiviä. Alue on tarkoitettu säilyttämään luonnonmetsänä ja sen käyttö sirottelualueena (SA2) käyttösuunnitelmien hyväksyttiin Lahden yhteisessä kirkkovaltuustossa 26.9.2018.

Hautausmaan keskiosassa urnalehdon länsipuolella on noin 330m² nurmella tai heinällä pidetty rinne, johon voidaan haudata vainajien tuhka uurnassa tai ilman uurnaa. Hautoja ei merkitä.

Muistolehdon (ML2) käyttösuunnitelma hyväksyttiin Lahden yhteisessä kirkkovaltuustossa 26.9.2018. (Nykänen, Eila 21.8.2020)

Uuteen Muistolehtoon ja Sirottelualueelle pystytettiin muistomerkit vuonna 2020. Sirottelualue on toteutettu aikaisemman katastrofihautausalueen paikalle.

4.9 Muu alue

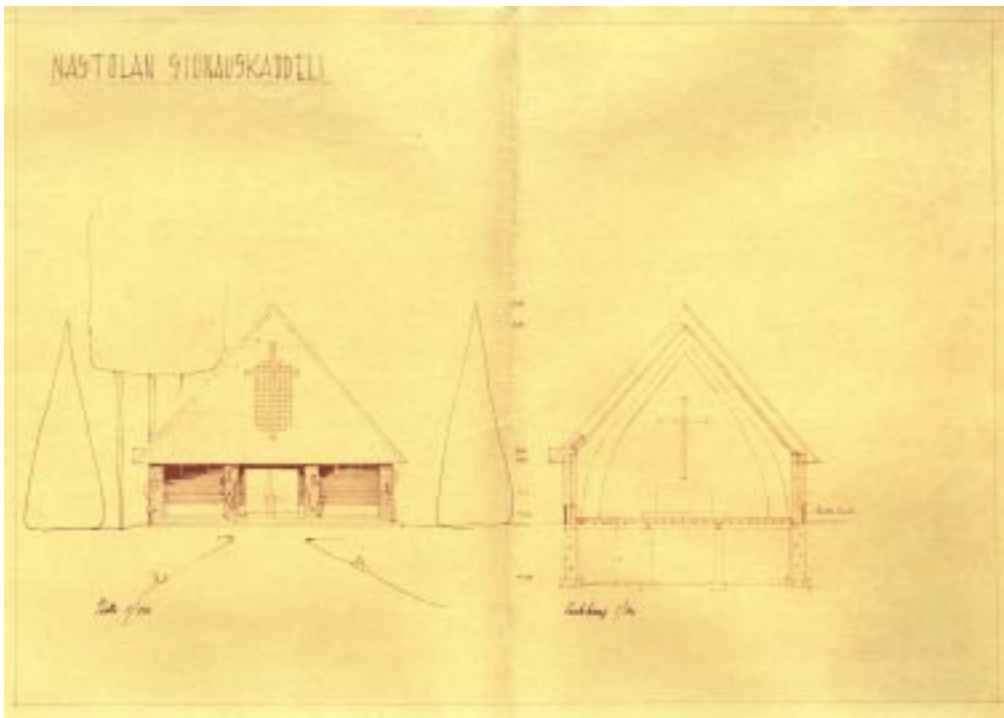
Nastolan hautausmaalla on hautausmaahan varattua ja valmiiksi suunniteltua metsäaluetta.

4.10 Yleistä hautaustavoista ja hautausmaan hoidosta

Jonkin verran tietoja hautausmaan käytännöistä on säilynyt Kirkkohallituksen ym. tiedusteluissa vuosilta 1971, 1983, 1987 (Hautausmaakulttuuritoimikunta), 1993 ja 2003 (Etelä-Suomen lääninhallitus). Hautausmaan hoitajalla on ollut 6-8 apulaista kesäisin. Sukuhautapaikan sai 50 vuodeksi ja kertahautapaikan 25 vuodeksi. Esimerkiksi vuonna 1993 sukuhautoihin haudattiin 93 ja uusiin kertahautoihin 43 vainajaa, joista viisi oli kuulunut muihin seurakuntiin ja kolme väestökisteriin. Kerta- sekä sotaveteraanien hautasijat olivat ilmaisia oman seurakunnan jäsenille. Väestökisteriin kuuluville hauta oli maksullinen. 1990-luvun alussa oli käyty keskustelua myös kunnallisesta hautausmaasta. (NSA III Fdb: 1 ja II Hcb: 1)

Muistomerkeiltä ei ole vaadittu lupaa eikä tarkastusta ennakoon. Hautausmaalla oli 1987 rikkoutuneita muistomerkkejä, joiden kunnostaminen synnytti keskustelua kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden hautojen lisäksi. Seurakunta hoiti 1970-1980-luvuilla omaisten tilaamana vuosittain noin 500-730 hautaa ja lisäksi leikkasi nurmen koko alueelta. Seurakunta oli oikonut muistomerkkejä ja omaiset huolehtineet niiden muusta huollosta ja kaiveruksista. Vuonna 1983 hautapaikkojen ko-konaismääräksi laskettiin 14133, joista vapaana 8133. Hautakirjanpito siirtyi atk:lle 1990-luvun alussa. (NSA III Fdb: 1 ja II Hcb: 1)

Etelä-Suomen lääninhallitus selvitti kirjallisesti hautausmaailain 457/2003 toteutumisen Nastolasessa. Tällä varmistettiin hautausmaiden sijainti- ja lainhuutoasioiden ajantasaisuus. (NSA, yleistä 2000-)

Tilasto hautaustavoista

Hautausvuosi	arkkuh.	uurnah.	yhteensä
2019	32	101	133
2015	51	78	129
2010	61	78	139
2005	73	42	115
2000	118	23	141
1995	106	12	118
1990	114	5	119
1985	137	5	142
1980	109	5	114
1975	93	0	93
1970	107	2	109

(Nastolan hautaus toimi, Merja Korpela 8.10.2020).

Uurnahautaukset sisältävät sirotellut tuhkat.

Hautausmäärät Nastolassa ovat pysyneet koko tarkastelujakson, 50 vuotta, samassa suuruusluokassa. Arkkuhautaukset olivat vallitseva hautaustapa 1990-luvulle asti. Sen jälkeen uurna- ja sirotteluhautauksen suosio on kasvanut tasaisesti ja ylittää nykyään 75%.

Nastolan hautausmaan hoito kehittyi vaiheittain itsenäisyyden aikana. 1920-luvulla hautausmaata hoidettiin päivittäin ja apuna käytettiin rippikoulu-laisia. Haudankaivaja teki työnsä urakkapalkalla. Kun haudankaivaja T.H. Knuutila vuonna 1924 pyysi lisäksi pohjapalkkaa, se myönnettiin lisäämällä hänelle hoitotehtäviä. 1950-luvun alussa hoitaminen annettiin urakalla yksityiselle, joka vaihtui usein. Hautausmaanhoitajan toimi ohjesääntöineen perustettiin 1954 ja samana vuonna Tapio Leppänen valittiin suntuoksi. Vuonna 1959 hänet irtisanoitiin suntuon toimesta ja nimitettiin hautausmaanhoitaja-suntuon tehtävään. Lisäksi seurakunnan tuli saada kukat tukkuehinnalla Leppäsen puutarhalta, jossa myös mukulat säilytettäisiin talvien yli. (NSA II Cb:3)

1960-luvulla Nastolan seurakunnalla oli hautausmaanhoitajan - haudankaivajan johtosääntö. Hautausmaanhoitajina ovat toimineet mm. Juhani Melaja ja Pentti Pajula. Apunaan heillä on ollut kesätyövoimaa. Nykyisin seurakunta hoitaa

Nastolan siunauskappeli on sysshortensioilla reunustetun käytävän päässä.

(edellinen sivu, yllä) Siunauskappeli, arkkitehti Tauno Niemioja 1953.

(edellinen sivu, alla) Vanha ruumishuone.

hautausmaan yleiset alueet, omaisten hautainhoitorahaston kautta tilaamien hautojen hoidon sekä testamenttivaroin kustannettuja hautoja. Varoja on aikoinaan rahastoitu mm. af Forsellesien ja J.F. Silvanderin hautojen hoitoon.

Hautainhoitorahaston rahoitus verovaroista loppui 1990-luvulla. Lisäksi hautojen ainaishoitosopimukset lopetettiin sekä hoitamatta jääneiden hautojen kunnostus seurakunnan toimesta. (Piispanen, Matti 7.12.2020)

Nastolan seurakunnalla on ollut pitkäaikaisia toimihenkilöitä, jotka ovat osallistuneet hautausmaan tehtäviin. Kellonsoittaja Kalle Kiehuva oli työskennellyt yli 50 vuotta jäädessään eläkkeelle 1944, suntio ja kirkon isännöitsijä Gottlieb Koski toimi 65 v ja 8 kk ja jäi eläkkeelle 1951. Kanttori Saura oli toimessaan 48 vuotta. Enok Lehtinen ja Kalle Kiehuva saivat seurakunnalta vuonna 1940 lahjaksi työstään kävelykepit muistolaatoilla. (NSA II Cb:2)

Nastolalaisten tunnustuksettomien hautausalue sijaitsee Levon hautausmaan itäpuolella, missä on lisäksi islaminuskoisten hautausasto. (NSA, yleistä 2000-)

5 Rakennukset ja rakenteet

5.1 Vanha ruumishuone, entinen pitäjätupa

1800-luvulla vainaja tuotiin saattueen mukana hautajaisiin tai sijoitettiin kellotapulien alakertaan odotamaan siunausta (ESS 12.10.1978). Nastolan pitäjätupa rakennettiin alkuperäiselle paikalleen 1822 (Mäkelä 1979, s. 561) aivan kirkon viereen. Se palveli myös kirkkoväen kokoontumistilana. (Pitäjän Sanomat 28.7.1967) Uuden kunnantuvan valmistumisen jälkeen Nastolan kuntakokous päätti 20.1.1890, että pitäjätuvasta tehdään leikkuuhuone (Päivälehti 4.3.1890) ja se siirrettiin hautausmaalle.

Vuonna 1913 keskusteltiin leikkuuhuoneen korjauksista. Muuri oli korjattava ja katto tehtävä päreistä, jos niitä sai ostaa, muuten asfalttipahvista vanhan pärekaton päälle (NSA II Ca:1). Samaa rakennusta kutsuttiin ruumishuoneeksi 1952, jolloin sen korjausta pidettiin välttämättömänä, mutta se muuttui varastoksi siunauskappelin valmistuttua muutamaa vuotta myöhemmin (NSA II cb:3).

Museoviraston ja Kirkkohallituksen laatiman hautausmaiden inventointioppaan mukaan (2015, s. 34) joillakin vanhoilla hautausmailla saattaa olla jäljellä harvinaisia paari-, leikkuu- ja luuhuoneita.

Huolto- ja toimistorakennus sekä paja.

Nämä liittyvät aiempiin käytäntöihin hautausmailla. Esimerkiksi luuhuoneisiin koottiin uudelleen käyetyistä haudoista esiin tulleita luita ja leikkuuhuoneet olivat ruumiinavauksia varten. Lääkintötoimen yllähallitus oli vuonna 1841 antanut seurakunnille määräyksen lämmitettävän ruumiinavauspaikan järjestämisestä piirilääkäreille. Nastola kuului Hololan piirilääkärin alueeseen (Forsius 2009 a, b ja 2007). Käytännön syistä leikkuuhuoneet olivat myös ruumishuoneita ja vainajien väliaikaisia talvihautoja. Piirilääkärin virka lakkautettiin 1945 ja Nastola sai kunnanlääkärin 1948. Kunnanhallitus tiedusteli 26.10.1949, saisiko kunta lähettää Lahden leikkuuhuoneelle avattavaksi määrättyt ruumiit, koska kunnalla ei ole tarkoitukseen käytettäviä tiloja (KH II Cb:2). Vuoden 1956 sairaalalaki määräsi ruumiinavaukset sairaaloihin.

Nastolan vanha ruumishuone, entinen leikkuuhuone ja pitäjätupa, on kirkkolaiilla suojeltu ennen vuotta 1917 valmistunut kirkollinen rakennus.

5.2 Siunauskappeli

Siunauskappelin rakentamista edelsi monivaiheinen suunnittelu. Arkkitehti Juhani Viiste, joka oli suunnitellut Nastolan kirkon muutokset 1930-luvulla, teki luonnoksen siunauskappelista 1949. Se muis-

tutti hänen 1934 suunnittelemansa Joensuun kappelia kattomuotoa lukuun ottamatta. Viistein kuoleman jälkeen insinööri Kaarlo Hynynen jatkoi suunnittelua vuosina 1950-1952 ja rakennuslupa saatiin 7.3. 1951. Kappeli jätettiin toteuttamatta kustannussyistä, ja Hynyseltä pyydettiin suunnitelma ruumishuoneen kunnostuksesta. Kaarlo Hynynen teki vielä uudet luonnokset siunauskappelista maaliskuussa 1953, jolloin hän oli korjaamassa pikkupappilaa. (NSA III Fdb:1 ja II Ca:4)

Uusi kirkkoherra, Ensio Mäkelä, toteutti ensi töikseen siunauskappelin. Lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja suunnitteli sen 26.9.1953. Se on suorakaiteen muotoinen, kun Viiste-Hynysen venytetyn 8-kulmion muotoisessa rakennuksessa oli ollut ulkonemat sakaristolle ja hissille. Rakennuksen sokkeli verhoiltiin mustalla Oriveden liuskeella, seinät slammattiin valkoiseksi kevyesti vaakasuuntaisesti harjaten lukuun ottamatta punatiiliosia. Vesikatto on punaista ruukkutiiltä. Ikkunat ja ovet ovat lakattua mäntyä ja vesipellit kuparia. Eteläsivulla kolmen ikkunan yläosa katkaisee räystäslinjan. Samanlainen aihe on vuonna 1953 valmistuneessa Padasjoen siunauskappelissa. Sisäänkäynti oli tiilipilareilla tuetun ulokkeen alla. Sen yläpuolella päätykolmiossa on lasitiiliseinä ja suurikokoinen risti. Kappeli on melko pieni ja sen

takaosassa on parvi. Korkea harjakatto on rakennettu teräsbetonisten kolminivelkaarien varaan. (NSA III Fdb:1) Siunauskappeli on itä-länsisuuntainen ja alttari on rakennuksen länsipäässä.

Hieman myöhemmin arkkitehti Niemioja suunnitteli Lahden läntiselle hautausmaalle samankaltaisen siunauskappelin. Lahdessa päätykolmion ikkuna on alttaripäädystä. Kattoikkunat on sijoitettu keskenään erilailla. Kappelin sivuseinillä olevat ikkunat ovat suurempia, mutta matalampia kuin Nastolassa. Lahdessa ulkoseinät on roiskerapatuja ja niissä on kalkkihiekkatiiltä.

Siunauskappeleita rakennettiin Suomessa vuosina 1917-1939 50 kappaletta, 1940-luvulla seitsemän kappaletta ja 1950-60 luvuilla 136 kappaletta. Yhteensä niitä on noin 290 kappaletta (Pankakoski 2020). Päijät-Hämeessä Mustankallion hautausmaan ja Asikkalan siunauskappelit rakennettiin ennen toista maailmansotaa. Nastolan siunauskappeli ajoittuu jälleenrakennuskauteen, jolloin niitä yleisesti tehtiin paljon.

Viiste-Hynysen ehdotus oli edustanut perinteistä kirkkorakentamista, mutta Niemiojan kappelit ovat jälleenrakennuskauden arkkitehtuuria. Läntisen hautausmaan siunauskappeli on vuoden 1996

yleiskaavassa määritetty arvokkaaksi kohteeksi (Niskanen 2000, s. 183). Nastolassa siunauskappeli on osa kirkonkylän sodanjälkeistä ajan rakennuskerrostumaa.

Siunauskappelin rakensi rakennusmestari Toivo Mäkisen rakennusliike, urakkahinta oli 5 680 000mk. (NSA III Fdb:1) Se valmistui kesällä 1954 ja sen vihki piispa Elis Gulin 4.7., jolloin vietettiin myös Nastolan kirkon 150-vuotisjuhlaa. (Kettunen 2004, s. 56) Takorautatöitä on siunauskappeliin tehnyt seppä Varkki.

Siunauskappelin rakennustyömaalla tehtiin rahalöytö. Nastolassa oli perimätietoa rahavainon aikana 1830-luvulla tehdystä kätköstä. Rahakätkön löysi Matti Rainikka. Osa rahoista päätyi Nastolan kotiseutumuseoon ja osa Kansallismuseoon (Pitäjän Sanomat 28.7. 1967). Löytö oli keskeinen osa Nastolan kotiseutumuseon rahakokoelmaa, jossa oli 292 rahaa 1500-1900 luvuilta (Käppi 1967).

Siunauskappeliin on tehty useita muutoksia eri vuosina. Sähkölämmitystä täydennettiin jo 1958 öljykamiinoilla, koska kappeli oli talvella kylmä. Lämmitysjärjestelmä muutettiin ilmalämmitykseksi 1970. Vuonna 1974 kellariin tehtiin sosiaalitila. Urut hankittiin 1975 seurakunnan musiikki-

Hautausmaan aita 1850-luvulta. Valokuva Heta Oijala.

(yllä) Hautausmaan portti 1930-luvulta.

(vasemmalla) Hautausmaan portti 1950-luvulta.

toimikunnan ehdotuksesta, jossa puheenjohtajana oli Atte Anttila ja sihteerinä kanttori Juha Kuparinen. (NSA III Fdb:1 ja II Ca:4)

Vuonna 1979 arkkitehti Jorma Salmenkivi teki kaksi laajennusehdotusta, joista valittiin pienempi muutostyö. Eteistiloja kasvatettiin salin kustannuksella. Toinen vaihtoehto olisi ollut laajentaa kappelia sisääntulokuistin alueelle. Tie siunauskappelille asfaltoitiin. (NSA III Fdb:2)

Siunauskappelia laajennettiin vuonna 1991. Kuisti muutettiin sisätalaksi kuten arkkitehti Jorma Salmenkivi oli kymmenen vuotta aiemmin luonnostellut. Suunnitelman teki arkkitehtuuritoimisto Reino Toivonen ky. Puretut julkisivutiilet ja ikkunat käytettiin uudelleen (NSA II Hcb:1). Sokkeli päällystettiin liuske kivillä, joten muutos on huomaamaton.

Siunauskappeliin tehtiin arkkunostin kellarista saliin vuonna 2002-2003. Sen toteutti Kasurisen konepaja Kirkkonummelta. (NSA 4.1.1.1)

5.3 Huoltorakennus, paja ja pysäköintialueet

Vuonna 1981 siunauskappelin laajennuksen sijaan tehtiin huoltorakennus hautausmaan eteläpuolelle.

Arkkitehti Salmenkiven suunnittelema rakennus on kooltaan 144krsm², rapattua tiiltä ja kuultokäsiteltyä vinopaneelia. Katolla on pariisinpunainen varttikate. Sen yhteyteen tehtiin 30 autopaikkaa. (NSA III Fdb:2 ja III Fdb:1)

Huoltorakennus oli tarpeellinen, koska hautausmaan työntekijöiden sosiaalilat eivät vastanneet työturvallisuuslain vaatimuksia. Ikkunoihin tehtiin puuritulat lisätyönä. Hautausmaan kiviaitaan suunniteltu kulkuaukko jäi toteutumatta. (NSA III Fdb:2)

Huoltorakennuksen viereen rakennettiin paja ja varastohalli vuosina 2005-2007. Sen suunnitteli Timo Vartiainen Ylämyllyltä ja se on kooltaan 208 krsm². (NSA 4.1.1.1)

Hevosliikenteen aikakaudella hautausmaan pysäköinti oli järjestynyt vuonna 1923 rakennettuihin kirkkotalleihin. Ne päätettiin purkaa huonokuntoisina ja tarpeettomina 1959 (NSA Ca:4). Hautausmaan itäpuolelle rakennettiin vuonna 1971 pysäköintialue. 29 autopaikkaa ja kaksi linja-autopaikkaa käsittäneen alueen suunnitteli rakennusmestari Teuvo Paronen. (NSA III Fdb:1) Pysäköintialueen reunaan on istutettu pihtakuusia.

Kesäkukkaryhmä vuodelta 2020 hautausmaan eteläisellä sisäänkäynnillä.

Kapea tie hautausmaan itäpuolella sijaitsi aivan kiviaidan vieressä. Se muutettiin leveäksi maantieksi kevyenliikenteen väylineen 1990-luvun alussa, jolloin hautausmaan pysäköintialue jäi tien alle. Samalla tie siirtyi kauemmas hautausmaasta.

Orimattilan maansiirto, Seppo Uutela, toteutti uuden pysäköintialueen, 153 autopaikkaa, huoltorakennuksen yhteyteen toukokuussa 1991. Alueen eteläkulmaan rakennettiin kukkakioski, (NSA II Hcb:1), joka oli purettu pajaa suunniteltaessa 2005 ja mainitaan olleen kooltaan 21krsm². (NSA 4.1.1.1)

5.4 Hautausmaan aita ja portit

Kirkkoaidan rakentaminen on ikivanha tapa. Jo vanhimman tunnetun suomalaisen kirkon ympäriltä, Ravattulassa, Turussa 1100-1200-luvulta, on löytynyt kiviaidan perustus. Vuoden 1686 kirkkolaki sekä myöhemmät säädökset määräsivät kirkkoaidan rakennettavaksi ja kunniallisesti pidettävänä.

Hautausmaan vanhan osan A-F kiviaita rakennettiin vuonna 1854 Nastolan talollisten toimesta. Aita on tehty valikoiduista särmiikkäistä luonnonkivistä. Vielä 1920-luvulla kiviaidan portit olivat

puuta. Ongelmana oli, että Nastolan talollisten lampaat pääsivät aidasta huolimatta hautausmaalle (NSA III Ca: 1, esim. 6.10.1922).

Vuonna 1932 purettiin kiviaitaa 119m hätäaputöinä vanhan osan ja laajennuksen väliltä ja näistä sekä kirkon halkovajan luota puretusta kiviaidasta tehtiin uutta aitaa hautausmaalle. Parhaat kivet asetettiin maantien puolelle, kivien väliin hiekkaa ja katteeksi turvetta. Rakennusurakan teki Mikko Rajala. (NSA III Ca:1, 22.5.1932). Aita on noin 80-100cm korkea ja päältä 90cm leveä, juuresta hieman leveämpi kuten tehtäessä määrättiin. Hätäaputyöt olivat 1930-luvun alun laman piirre, jonka ratkaisemiseen seurakunta osallistui myös muita töitä teettämällä. (NSA, Ca:3) Nykyinen kiviaita osastojen 01-08 on lähes kaksi kertaa pidempi, kuin mitä puretuista osista on mahdollista koota ja mahdollisesti osa siitä on uudempaa. Maastossa on havaittavissa kiviaidan vanhan osan ja 1932 jatkettua osan liitoskohta, missä on rajapyykki. Eteläpäässä on aitaa vasten kasattu maata maantien korotuksen yhteydessä. Hautausmaan laajennuksen länsireuna aidattiin puuaidalla (valokuva, parantola 1).

Neljä lehtikuusta Werner Wessbergin haudan nurkilla.

Hautausmaalla on kolme metalliporttia. Porttien lähellä on tyypillisiä aitakiviä suurempia porakivitekniikalla muotoiltuja kiviä. Ne on ladottu porttien teon yhteydessä. Kaksi porteista on keskenään samanlaisia ja ne teki Uudenkylän seppä Onni Hietanen kanttori Sauran piirustusten mukaan vuonna 1932 (NSA III Ca: 1, 9.10.1932). Reunapaadet ovat leikkaukseltaan 50x50cm, sahattua harmaagraniittia, h= 150cm, yhdellä sivulla on mustaksi maalattu risti. Paaden yläpää on loiva pyramidi, jonka harjalla on viistetty 5x5cm kokoinen tasainen alue. Portit on tehty hitsaamalla latta-, L- ja tankoteräksestä ja maalattu tummangrafiitilla. Ne muistuttavat arkkitehti Elsi Borgin 1950-luvulla julkaisemia mallisuunnitelmia (Sormunen 1955, s. 35). Elsi Borg oli syntyjään nastolalainen, kirkkoherra Nathanael Borgin tytär.

Siunauskappelin rakentamisen jälkeen hautausmaa sai Ilmari Wirkkalan muotoileman sisäänkäynnin. Kolmiosainen rautaportti poikkeaa kahdesta vanhemmasta. Reunapaadet, leikkaukseltaan 55x55cm, h= 115cm, päällystettiin Oriveden mus-talla liuske kivellä 1973 (NSA II Cba:1). Reunois-sa on noin 70cm leveät portit jalankulkijoille. Keskellä on aukko ajoneuvoille, mistä portti on poistettu. Portit on mustaksi maalattu, sepän tekemiä ja rautarakenteisia. Koristuksena on ne-

liömäisiä Nastolan vaakuna-aiheisia ankkuriristejä, joiden alasarat on katkaistu. Kimmo Kara oli suunnitellut Nastolan vaakunan 1952.

Porteilla on tärkeä merkitys siirtymäriiteissä kuten hautaamisessa. Niiden kautta kuljetaan toiseen tilaan. Hautausmaan portit ja aita ovat perusteltuja hiljentymisen ja muistamisen kannalta.

Juhani Melajan vuonna 1969 suunnittelema laajennus on rajattu puuaidalla 1972 ja sen teki Esko Immonen (NSA II Cba:1).

6 Hauta-alueet

Nastolan hautausmaa koostuu eri ikäisistä osista, jotka jakautuvat osastoihin eli hautakortteleihin. Maastossa osastot on osoitettu harjateräksen päähän kiinnitettyllä pienellä neliömäisellä tunnuksella.

Vanha osa jakautuu hiekkapintaisiin pääkäytävien kuuteen hautaosastoon A-F. Osastojen sisäiset käytävät näyttävät 1934 kartan perusteella olleen nykyistä selvemmin havaittavia. Haudat ovat vaapaumuotoisissa riveissä itä-länsisuuntaisia. A- ja B- alueella hautakivet luetaan länteen ja muilla alueilla itään katsoen. Poikkeuksena ovat osastoja jakavien käytävien reunassa olevat haudat, jotka

Kukkaryhmä osastojen 9 ja 10 välissä kesällä 2020.

luetaan käytäviltä käsin sekä D-osaston itäpuoli, jossa hautakivet luetaan länteen katsoen.

A-F osastojen haudat ovat yleensä reunakivellisiä ja sorapintaisia. Hautamuistomerkit ovat vaihtelevan kokoisia ja joitakin hautoja on aidattu. Alueella on useita metallisia ja joitain puisia muistomerkkejä sekä lisäksi hautoja ilman muistomerkkiä. Kaikkia kumpuja ei ole merkitty hautakarttaan.

Osastoilla 01-08 haudat ovat suorissa riveissä, itä-länsisuuntaisia, kaksi vierekkäistä hautariviä on selikkäin ja alueet on nurmetettu. Myös hautarivien väliset käytävät ovat nurmea, joskin niihin on kulunut polkuja. Haudat ovat yleensä reunakivettömiä eikä hauta-aitoja ole. Muistomerkit ovat keskenään samaa kokoluokkaa, yleensä lepäävän suorakaiteen muotoisia. Alueilla on joitakin tyynykiviä sekä metallisia ja puisia muistomerkkejä.

Osastoilla 02 ja 08 on poikkeuksena itä-länsisuuntaisia hautarivejä eli etelä-pohjoissuuntaisia hautoja. Käytävä Karhusillantieltä siunauskappelille ja siunauskappelin ympäri on asfaltoitu.

Osastot 10-18 ovat sovitettu maaston mukaan ja mitoitettu väljästi mäntymetsän säilyttämiseksi. Hautarivien ja hautojen suuntaus on vaihteleva. Pääsääntöisesti hautarivit ovat selikkäin ja haudat

ovat nurmetettu samoin käytävät. Osastojen väliset käytävät ovat hiekkapintaisia.

Urnahautaosastot U1 ja U2 sijoittuvat supprien yläreunaan, rinteeseen, missä tilaa ei olisi riittävästi arkkuhautaukselle. Urnalehto on sijoitettu hautausmaan pienempään suppiaan.

6.1 Piirteitä osastojen kasvillisuudesta

Hautausmaan vanhat osastot A-F kasvavat puistometsää. Merkittävä osa puista on kookkaita kuusia ja lisäksi koivuja ja mäntyjä. Alueelle on istutettu lehtikuusia, yksittäisiä pihlajia, raita ja metsälehmus. Pensaat ovat yksittäin, melko harvassa ja pienehköjä. Lajeina ovat mm. alppiruusuja, angervoja, siperianhernepensas, marja-aronia ja koripaju. Samoin perennat ovat yksittäin, esimerkiksi kuunliljoja.

Salpausselkä on kuiva reunamuodostuma, selänne, jossa mänty on hallitseva puulaji, mutta toisaalta suppineen kasvustoltaan vaihteleva ja pienipiirteinen. Hautausmaan vieressä on Niinimäki. Nimistön sekä maaperän perusteella täällä on voinut kasvaa monia puulajeja. Hautausmaan kuuset vaikuttavat istutetuilta.

Werner Wessbergin ja Ehrnroothien yhden haudan ympäröi neljä lehtikuusta, jokaisella haudan

(vasemmalla) Karhusillantien laitaa reunustaa rivi pihtakuusia.

(oikealla) Kookasta hautausmaakasvillisuutta osastolla 07.

nurkalla yksi. Ullnerien haudan nurkilta on yksi lehtikuusi poistettu. Vastaavalla tavalla Arrajoen Glansenstiernojen hautaa ympäröivät kookkaat metsäkuuset. Kartanon omistajat ovat rajanneet hautansa istuttamalla puita nurkkiin.

Carl ja Lousie Ehrnroothin haudalla on kaksi puistolehmusta ja alppiruusuja. Vanhalla alueella kasvaa toisaalla yksi metsälehmus.

Hautausmaan vanhan osan istutukset liittyvät yksittäisiin hautoihin, eivät alueen jäsentelyyn. E-osasto on metsähautausmaan luonteinen, missä maanpinnan kasvillisuus on varvikkoa, esimerkiksi mustikkaa.

Osastot 01-08 muodostavat kokonaisuuden. Alue on jäsennetty istutuksin, jotka alunperin suunnitteli Suomen Kotipuutarhaliitto 1930-luvun puolivälissä (NSA III Ca1). Etelä-pohjoissuuntainen pääkäytävä on reunustettu koivukujalla. Kookkaat koivut reunustavat myös 02 osaston etelälaitaa. Ne on istutettu noin 7m välein. Karhusillantien varressa, hautausmaan laidassa, on rivi pihtakuusia, joukossa yksi lehtikuusi. Kuusirivi on istutettu kirkkoherra Emil Nuottamon syntymäpäivärahoilla ja kerrotaan, että kirkkoherra itse oli niitä istuttamassa. (Vesänen, Tellervo 13.9.2020 ja Hiltunen, Pentti 18.9. 2020). Pihtakuuset on istutettu vuonna 1947 Nuottamon täytettyä 60 vuotta.

Yleisesti osastot 01-08 kasvavat koivua ja mäntyä. Osastot 05 ja 07 ovat havupuuvaltaisia lukuun ottamatta koivukujaa ja osastot 01-03 koivuvaltaisia. Haudat ovat suorissa riveissä nurmetetuilla alueilla ilman reunakiviä. Tasaisia hautausosastoja erottavat hiekkapintaiset käytävät, osastojen sisäiset polut ovat nurmipintaisia. Selikkäin olevien hautakivirivistöjen välissä on kapea pensasistutus, jossa kasvaa kookkaita angervoja kuten norjanangervo ja rinneangervo sekä tuijia kuten kanadan-, pilari- tai kartiotuijia. Pensaat ovat selkeinä massoina ja etenkin 05-07 alueen tuijat ovat vaikuttavia. Valtalajien seassa kasvaa jonkin verran muita pensaita. Siunauskappelia kohtisuoraan oleva käytävän reunalla on neljä isoa puumaista syyshortensiaa. Aivan hautausmaan eteläreunassa kasvaa rivi vaahteria.

Osasto 09 on loivassa rinteessä ja erottuu suurine alppiruusuineen. Muistolehdoissa on marjakuusia. Osastojen 09 ja 10 välissä on kookas kesäkuukkaistutus.

Osastot 10-18 on rakennettu kumpuilevaan metsämaastoon luonnonmuotoja noudatellen. Mäntymetsä on säilytetty eikä hautarivien väleissä ole hiekkakäytäviä, vaan nurmetus. Reunakiviä ei ole haudoilla ja alue on valoisa sekä väljä. Osalla selittäin olevia hautarivistöjä on nuoria pensas-

istutuksia, osalla kookkaampia. Käytettyjä lajeja ovat mm. aronia ja purppurahappomarja, osastolla 14 myös japaninruusukvitteni.

Urnalehto on luonnonsuppaan tehty taideteos. Alue on tiivis ja sitä jäsentävät kapeat korkeuskäyrien mukaiset käytävät. Kasvillisuus näyttyy lehdoissa vaikuttavasti ja perustuu saniaisiin, mustikka-puolukka varvikkoon, matalaan havupensaaseen, maksaruohoihin ja kuunililjoihin. Kasvit ovat tyypillisiä suomalaisia lehtokasveja ja valinnoilla on pyritty luonnonmukaisuuteen.

Siunauskappelin takana kasvaa yksittäinen nuorehko hevoskastanja.

U24-25 alue on suppaan laskevassa rinteessä ja erottuu muusta hautausmaasta hopeanvärisine hopea- eli kilsepensaineen. Muuten alue kasvaa mäntyä ja koivua viereisten osastojen tapaan.

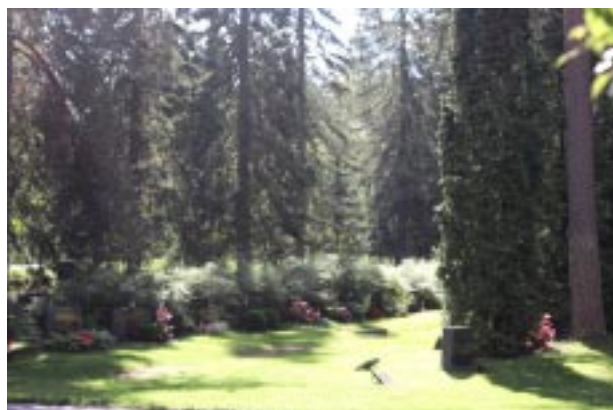
Nastolan hautausmaa on puistometsä ja sen kasvillisuus on syntynyt eri aikakausien ihanteiden pohjalta. Vanhimmat näkemykset on löydetävissä yksittäisten hautojen istutuksista. Yleiset ohjeet sekä ammattilaisten kahdessa eri vaiheessa tehdyt suunnitelmat ovat luoneet perustan osastojen 01-08 istutuksille. Pensaslajit ovat vaihtuneet ja yksilöt kasvaneet suuriksi. Osastoilla 14-23 ihanteena on ollut metsähautausmaa. Scanplantin

vuonna 1989 tekemästä istutussuunnitelmasta ei näy merkkejä. Alueen istutukset on tehty vaihteittain vuosittain. Uurnalehdon istutussuunnitelman teki arkkitehti Bey Heng ja sen kohdalla on hienovaraisesti säilytetty paikan ominaisuuksia.

7 Arvio Nastolan hautausmaasta

Nastolan hautausmaan koostuu aikakausilleen tyypillisistä erilaisista ja eri-ikäisistä osista. Uudet alueet, osastot 14-18, ovat säilyttäneet mäntymetsän luonteen, mutta aluskasvillisuus on hoidettua nurmea ja pensaita, joten alue lähestyy hoidon kannalta osastoja 01-08. Vanhenevan metsän osalta on riittävän ajoissa ja harkittuina osina tehtävä puuston uusimista, jolloin vältetään yhdellä kerralla tehtävältä liian suureksi koetulta muutokselta. Tällainen ongelma on nähtävillä osastoilla 01-08 vuonna 1935 istutettujen koivujen ja koivukujien kohdalla.

Nastolan hautausmaalla koivukujat, pihtakuusirivi sekä osastojen A-F hautojen nurkkapuut ovat säilytettävissä piirteitä. 01-08 osastoilla on nurmetuilla haudoilla reunakiviä toisenlaisesta ohjeistuksesta huolimatta, joista tulisi pyrkiä pois.

Nastolan hautausmaan haasteita lähitulevaisuudessa ovat kookkaan puuston käsittely ja toisaalta hautaaminen vanhalle osalle A-F.

Arolan kalmisto, muistomerkki vuodelta 1990.

Vanhat hautaosastot A-F ovat jatkoa ajatellen monimutkaisia. Hautakirjanpito alkoi vasta 1930-luvulla. Tämän takia hautausmaan vanhalla osalla on muistomerkittömiä, haudaksi tunnistettavia kumpuja, jotka eivät ilmene hautakirjanpidosta. Haudat ovat paikoin epäjärjestyksessä ja puusto on erittäin kookasta ja varjostavaa. Alueilla on rikokoutuneita valurautaristejä, hautapeltien jäänteitä ja hoitamattomia hautakiviä. Näiden viesti on risti-riitainen, toisaalta ne ovat muistoja historiasta, toisaalta huonosti hoidettuja hautoja. Suositeltavaa on säilyttää ainakin alueen arvokkaimmat ja vanhimmat muistomerkit.

Jo kauan sitten muuttuneiden liikennejärjestelyiden seurauksena hautausmaan kulkuyhteydet ja portit eivät ole parhailla paikoillaan. Etelä-pohjois suuntaisen pääkäytävän eteläpään tulisi luoda suora käynti pysäköintialueelle. Yksi vaihtoehto on siirtää tänne itäisivun vanhempi, vähälle käytölle jäänyt portti, jolloin etelä- ja pohjoispään portit ovat samanlaisia. Toiseksi uusille alueille osastojen 17 ja 18 väliin on muodostunut sisäänkäynti hautausmaalle, jota voi jatkossa kehittää. Kiviaita on vanhalta osaltaan kirkkolain suojelema, mutta uudemmillakin osilla on suositeltavaa noudattaa suojellun rakenteen muutostöissä käytettyjä periaatteita.

Nastolan kirkon ja hautausmaan välillä on vanha virastotalojen puristuksiin jäänyt seremonia-akseli. Yhteyttä voisi parantaa ja merkitystä korostaa istutuksilla. Asia tulee ajankohtaiseksi lähivuosina, kun vähälle käytölle jääneitä virastotaloja ja aluetta tarkastellaan kaupungin taholta.

Nastolan hautausmaalla olevalle entiselle ruumishuoneelle, leikkuuhuoneelle eli pitäjäntuvalle pitäisi löytää sellainen käyttö ettei se joudu ilkkivalan kohteeksi ja ikkunat tule rikotuiksi. Rakennus on kirkkolailla suojeltu ja vaikka sen käyttö taloudellisessa mielessä on vähäpätöistä, tulee se säilyttää.

7.1 Muut hautausmaat ja hautamuistomerkit Nastolassa

Nastolan vanhalla hautausmaalla, nykyisellä sankarihautausmaalla, on arkkitehti Eelis Kaalamon vuonna 1940 suunnittelema ja 1949 toteutettu Nastolan vanhan kirkon muistomerkki ja diplomiarkkitehti Sirkka Tarumaan sankarivainajille 1949 suunnittelema Pro Patria muistokivi. Lisäksi täällä on kaksi 1800-luvun hautakiveä, kenraalimajuri Carl Gustav Ehrnrooth k. 1817 ja hänen vaimonsa Hedvig Sofia Munck af Fulkila k. 1839, ja K.G. Karlsson k. 1855 ja Alina. Hautakivet ovat kookkaita pystykiviä, eikä kummassa-

kaan ole nimien lisäksi ristiä tai muuta symbolia. Karlssonin muistomerkki on punagraniittia, johon teksti on kaiverrettu ilman kirjainsabloneja. Sankarihautausmaalle on haudattu 79 sankarivainajaa.

Nastolan vankileirin hauta-alue perustettiin heinäkuussa 1941 ja sijaitsee nykyisin Kausantien alussa (NSA, III Ca 2). Täällä on suurikokoinen patsas ja taulu, jossa 1055 sotavankeudessa kuolleen puna-armeijan sotilaan nimi. Vladimir Feodorovin tekemä veistos “Äiti maa” pystytettiin 1987. Paikalla oli aiemmin vaatimaton muistomerkki (Eerola 2020, s. 37-38).

Uudenkylässä on yhdentoista nimeltä tunnetun ja kahden tuntemattoman saksalaisen 1918 taistelussa kaatuneen hauta. Nastolalaiset keräsivät eri puolelle Uudenkylän kangasta haudatut saksalaiset yhteishautaan. Muistomerkki, obeliski, jossa on vainajien nimet, vihittiin 8.8.1920 (NSA II Ca:2, valokuva, Arno Jarlan kokoelma). Se aidattiin kivipylväillä ja ketjulla 1928 (NSA II Cb:2).

Uudenkylän taistelussa vakaumuksen puolesta kaatuneiden muistomerkki on Kuivannontien varressa Orimattilan puolella. Hieman etelämpänä on toinen saksalaisten muistomerkki. Kuivannon kirkolla on Pentti Papinahon veistämä Uudenkylän varikon räjähdysjonnettomuuden muistomerkki

(yllä) Arolan kalmisto, muistomerkki radan varressa vuodelta 1990.

(alla) Nastolan vanha hautausmaa ennen toista maailmansotaa. Valokuva Arno Jarlan kokoelma.

vuodelta 1966 (Wikipedia, luettelo Orimattilan julkisista taideteoksista ja muistomerkeistä, 24.10.2020). Radanrakentajien kalmistossa Arolassa on kaksi kulttuurisihteeri Ritva Pirhosen 1990 pystyttämää muistomerkkiä. Toinen alueen eteläreunassa on kumpareella, jonka ympäriltä on otettu maa-ainesta, suurikokoinen ratakiskosta koottu risti, jossa on vuosiluvut 1868 - 1870.

(vasemmalla) Saksalaisten muistomerkki Uudessa-
kylässä.
(alla) Venäläisten sotavankien muistomerkki
Kausantiellä.

8 Muistomerkit

8.1 Haudat ja muistomerkit, yleistietoja

Vanhimmat hautamuistomerkit olivat valkoisia tai mustia puuristejä tai hautalautoja. Toinen vaihtoehto olivat kyläseppien tekemät hautapellit. 1800-luvun loppupuolella yleistyivät rautatehtaiden valmistamat valurautaristit. Näitä saattoi tilata kuvastojen perusteella. Valurautaristien suosio säilyi 1900-luvun alkuun. Kiviset muistomerkit, jotka nykyaikana ovat vallitsevia, olivat maaseudulla harvinaisia 1800-luvun lopulle asti. (Knapas 2015, s. 18)

Hautausmailla on yleisiä muistomerkkejä, mutta muistomerkit ovat yleensä omaisten hallinnassa. Vuoden 1889 rikoslaki rinnasti hautamuistomerkin kiinteään muinaisjäännökseen ja muistopatsaaseen, jota ei saanut oikeudetta hävittää. Nykyinen kirkkolaki ei suojele muistomerkkejä samalla tavalla kuin vanhoja kirkollisia rakennuksia.

Paikkakunnan väestön piirteet heijastuvat hautausmaalla. Nastolan hautausmaan vanhin osa on syntynyt sääty-yhteiskunnan aikana, jolloin yläluokkaa oli aatelisto, papisto ja harvat viranhaltijat. Merkittävä osa väestöstä asui maalaistaloissa. Samat suvut viljelivät maatilojaan sukupolvesta toiseen ja muodostivat kiinteän yhteisön. Kolmas tärkeä väestönosa oli tilaton väestö. Nastolan hautausmaan vanhimmat muistomerkit kuuluvat aatelistolle ja harvoille hyvin menestyneille kuntalaisille, jotka onnistuivat hankkia hautakiven ennen niiden yleistymistä. Vielä 1900-luvun alussa tavallisen kansan muistomerkit olivat kestoiltaan lyhytikäisiä. Hautakivien suosio muutti tilanteen.

Arkkuhautauksen vallitessa suvulle saattoi kertyä useita hautoja. Erityispiirteenä hautaa on voitu jatkaa selkäpuolelle ja kaiverrukset hautakivessä ovat molemmin puolin, esimerkiksi Mäkisen, (02) Taipaleen (D), Pälli (01), Kunnas - Kopoon (A), Liittolan (B), Lusteen (01) ja Sipilän rusthollin (A) haudoilla. Taipaleen hautakiven jalusta on kaksipuoleinen allas.

Nastolan väestö monipuolistui hiljalleen kunnes 1960-luvulla tapahtui merkittävä rakennemuutos teollistumisen yhteydessä. Uusille ehkä väliaikaisille asukkaille kertahauta oli luonteva ratkaisu. Toisaalta paikkakunnan vanhojen asukkaiden suku-haudat eivät tuolloin olleet muutamaa sukupolvea vanhempia.

Pääsääntöisesti omaiset ovat huolehtineet muistomerkkien hoidosta ja kaiverrusten ylläpidosta. Seurakunta oikoi aiemmin kallistuneita kiviä, mutta nykyään se on omaisten vastuulla ja tehtävänä. Myös toisenlaisia käytäntöjä on harkittu. Vuonna 1974 kaivertaja Arvi Rautio teki tarjouksen vanhojen rautaristien, joita oli noin 40-50 kpl puhdistuksesta ja maalauksesta seurakunnalle. Seuraavana vuonna Seppo Nissilä tarjoutui pesemään hautakiviä erikoispesuaineella. (NSA III Fdb:2) Todennäköisesti tarjouksia ei toteutettu.

Nastolan hautausmaalla on ollut hautakummeja. Lionsclub Lähde Villähteeltä kunnosti Tuula Ryynäsen johdolla Koiskalan Ullnerien hautausmaata vuonna 2007. Tällöin yksi neljästä hautausmaasta ympäristöstä lehtikuusista poistettiin ja tilalle istutettiin neilikkaruusuja sekä varjoliljoja. (NSA yleistä 2000-). Hautakummiuden valinnan motiivina olivat juurien liittyminen Koiskalan kartanoon. (Ryynänen, Tuula)

8.2 Yleiset muistomerkit

Nastolan hautausmaalla on muistomerkit 1918-tapahtumien valkoiselle ja punaiselle osapuolelle.

Valkoisten muistomerkki, veljeshauta, johon on haudattu seitsemän keuhkokuumeeseen vuonna 1918 kansanvaltuuskunnan hallinnon aikana surmattua nastolalaista. Muistomerkki on vakiomallinen heti tapahtumien jälkeen pystytetty kookas jugend-tyylinen pystykivi, jonka etusivuun on kiinnitetty punagraniittilaatta nimineen. Malliltaan samanlainen hautakivi on metsänhoitaja Arnd Hausenin ja tilanomistaja Christian Pfäfflin haudalla. Muistoteksti: Vapauden uhreille muistoksi kuntalaisilta.

Vakaumuksensa puolesta kuolleiden muistomerkki: Punaiset saivat oman muistomerkkinsä hautausmaalle toisen maailmansodan jälkeen.

Nastolassa maastoon jäi tunnistamattomia vainajia. Vuonna 1922 heidät siunattiin ja hautauspaikat merkittiin aidalla sekä mustalla puuristillä kymmenessä eri paikassa. Marraskuussa 1946 kahdentoista tunnistamattoman vainajan jäännökset siirrettiin hautausmaalle yhteishautaan. (NSA II Cb:1, Vapaa sana 2x.11.1946, Luokkasodan uhrin). Työ tehtiin Ahtialan työväenyhdistyksen ja Eino Lumeojan aloitteesta kunnanhallituksen joh-

Valkoisten ja punaisten muistomerkit Nastolan hautausmaalla.

dolla. (Sillanmäki 2008, s. 97-98, Mäkelä 1991, s. 11) Kirkkovaltuusto ei halunnut hoitaa asiaa, mutta myönsi ilmaisen hautapaikan. Nastolan ainoa pappi Emil Nuottamo kieltäytyi siunaamasta ruumiita, joten toimituksen suoritti pastori Ensio Partanen Lahdesta. Kunnanvaltuusto varasi 21.12.1948 muistomerkin tekemistä varten 50 000mk määrärahan ja se pystytettiin 1949. Patsaan hoito sovittiin seurakunnan tehtäväksi. Virallinen päätös tehtiin 1.7.1951 kirkkovaltuustossa. Muistomerkki on Taivassalon punaista graniittia kooltaan 201,5x70,5x27cm. Muistoteksti: 1918 Kansalaissodassa surmattujen ja kaatuneitten Nastolan työläisten muistolle, Nastolan kunta ja työläiset. Ohikulkija pysähdy, Yksilö kaatuu, Aate ei kaadu.

Karjalaan jääneiden muistomerkki: Ajatus Karjalaan jääneiden muistomerkistä tuli Karjalan liitolta 1951, joka toimitti seuroille taiteilija Kirsti Liimataisen mallipiirustuksia viidestä erilaisesta patsaasta. Ensimmäinen tehtiin tietävästi Humppi-

laan 1952. (Oulun karjalaisseura vuosina 1940-2010, s. 70)

Nastolan karjalaiset ry pystytti 12.7.1953 Karjalaan jääneiden muistomerkin. (NSA II Ca:4) Se oli ensimmäinen kuvanveistäjä Veikko Leppäsen tästä aiheesta tekemä, joita hän myöhemmin toteutti useita. Muistomerkin tarkoitus oli ymmärrettävä. Koska Karjalaan jääneille haudoille ei ollut pääsyä, tehtiin vainajien muistelua varten yhteismuistomerkki uuteen asuinpaikkaan. Kuvanveistäjä Veikko Leppänen on veistänyt Lahteen Suomen ensimmäisen ratsastajapatsaan, Mannerheimin patsaan, Eetu Salinin patsaan, J.K. Paasikiven patsaan ja Mannerheimin rintakuvan Hennalaan (Luettelo Lahden julkisista taideteoksista ja muistomerkistä) sekä Nastolan seurakuntataloon Jeesus ristillä - veistoksen. Hän oli siirtoväkeä, syntynyt 1918 Käkisalmissa ja asettui sodan jälkeen Nastolaan, Myllypohjaan. Alueliitoksessa 1956 hän lahtelaistui. Teoksen koko 231x90x30

Vuonna 2020 pystytetyt arkkitehti Peter Westerlundin toteuttamat muistomerkit ja Veikko Leppäsen veistämä Karjalaan jääneiden muistomerkki vuodelta 1953.

cm. Muistoteksti: Uuteen aamuun uskomme, toivomme, Työnne Karjalaa kantaen siunaamme unta yönne.

Karjalaan jääneiden muistomerkin läheisyyteen on haudattu runsaasti siirtoväkeä.

Muualle haudattujen muistokivi: Valikoitu pystyasentoinen luonnonkivi, jossa muistomerkin nimi on metallikirjaimilla ja muu teksti on kaiverrettu ja maalattu mustalla. Muistomerkki on nykyisin suosittu.

Muistoteksti: Jeesus sanoi minä olen ylösnousemus ja elämä. Joka uskoo minuun saa elää vaikka kuoleekin, eikä yksikään joka elää ja uskoo minuun ikinä kuole, Joh 11: 26-26.

Muistolehto: Pienehkö luonnonkivi, jossa teksti metallikirjasimilla. Muistoteksti: Vanhurskaan muistoa siunataan.

Muualle haudattujen muistokivi ja Muistolehto vihittiin käyttöön Uurnalehdon yhteydessä 2009. Muistomerkkien tekijä on tuntematon.

Sirottelualue 2 ja Muistolehto 2: Sirottelualueelle (SA2) ja Muistolehtoon (ML2) on muistomerkit suunnitellut ja toteuttanut Absentus Oy, arkkitehti Peter Westerlund.

Sirottelualue otettiin käyttöön 1.6.2020. Sen muistomerkin kaksipilari on kaksipilari. Kivipohja sekä kukka- ja kynttiläpöytä ovat Varpaisjärven mustaa diapaasia, sisus alumiinia. Yhteen muistomerkkiin mahtuu 260 nimikylttiä. Ne ovat anodisoitua alumiinia. Jalustassa on led-valaistus (Nykänen, Eila 21.8.2020).

Muistolehto 2:n muistomerkki on tehty corten-teräksestä, johon on leikattu ristin mallinen aukotus. Nimikyltit, joita mahtuu 500 kpl, ovat anodisoitua alumiinia. Penkki on mustaa poltettua Varpaisjärven diapaasia. Kukitusta varten on suppilo-

Af Forsellesien hauta-aita on helsinkiläisen J.D. Stenberg & söner valmistama. (alla) valmistajan kyltti.

reikälevyt ja corten-teräslevyjen välissä on lasihyllyt kynttilöille. Ajatuksena on, että näiden valo hohtaa ristin muotoisesta aukotuksesta. (Nykänen, Eila 21.8.2020).

8.3 Hauta-aidat

Kartanot ja aateliset rajasivat heti hautausmaata perustettaessa omia hauta-alueitaan, mutta muut haudattiin linjahautoihin. Vuoteen 1915 mennessä myös tavallinen kansa oli alkanut rajata omia hauta-alueitaan. Aidat lienevät ensimmäinen tapa erottaa oma hauta perheelle tai suvulle. Todennäköi-

sesti ne olivat aluksi puisia, vaikka tällaisia ei ole säilynyt. Sen sijaan metalli-kivirakenteisia hauta-aitoja on osastoilla A-F. Hauta-aitojen pilarit ovat yleensä harmaagraniittia.

Nykyisin hauta-alueen rajaaminen aidalla ei ole sallittua, ellei hautaosaston käyttösuunnitelma sitä salli (Hautaustoimen ohjesääntö, 2018).

Seestan Ehrnroothin sukuhauta (A-261-375) sisältää kolme identtistä hauta-aitaa, joissa on metallikettinki kivipylväiden varassa sekä yhden valurauta-aitauksen. Valurauta-aita on J.D Stenberg & söner, Helsingfors, mallia no. 4, valmistajan kyltti.

Perho ja Mattson (A-36-37). Kokonaan metallirakenteinen kaksiosastoinen hauta-aita, joka muistuttaa Turun rautateollisuusyhtiön valmistamaa numeroimatonta mallia (Leino 2018, liite 2).

Sandell ja Lehikoinen (A-62-69), metallikettinki, kivipylväiden varassa.

Kausta, (A-391) ja Stenholm (A-395-396), identtiset hauta-aidat, joissa on metallikettinki ja pylväät kivistä. Pylväitten yläpäässä on kivinen

(vasemmalla) Lehtisen, Nuutisen, Salosen sukhauta.
(oikealla) Ehrnroothien sukhautaa.

pallo kapiteelina. - Kausta on väestörekisterin mukaan harvinainen sukunimi. Nykyisin ei ole elossa tämän nimisiä henkilöitä.

A-osastolla on Kirkonpellon haudan takana puun juuressa osia yhdestä tai kahdesta hauta-aidasta, ketjua kannattaneita kivipultereita.

Ullnerin ja af Forsellesin hautoja (C-75-80) ympäröivät valurautaiset hauta-aidat. Ullnerin hauta-aita on D. Cowie&co mallin mukaelma, tolppien päissä on lisäksi kapiteelit, (Leino 2018, liite 1). Af Forsellesin hauta-aita on J.D. Stenberg & söner, Helsingfors, mallia no. 1, valmistajan kyltti.

Werner Wessbergin, Erstan kartano, (C-54-74) hauta-aita on identtinen Ehrnroothien kolmen hauta-aidan kanssa, mutta kooltaan hieman pienempi.

Koiskalan tai Villähteen kartanon hauta-alueeseen (C-alue) kuuluu epäselvällä nimellä varustettu aidattu hautamuistomerkki, ketjuaita kivipylväiden varassa.

Sorsala, Immilä (F-75-79), metalliketju kivipilareiden varassa. - Ala-Sorsalan sukhauta. Maa-tila yhdistyi avioliiton kautta naapuriinsa Ylhäiseen.

8.4 Suuret sukhaudat ja hauta-alueet

Nastolan hautausmaalla A- ja C-osastoilla on aatelistkartanoiden hauta-alueita. Näitä ovat Seestan kartanon (A-261-375, yht. 114 hautapaikkaa) ja Erstan kartanon (C-54-74, yht. 21 hautapaikkaa) alueet. Ullnerien ja af Forsellesien hauta-alueeseen kuuluu Koiskalan, Toivonojan ja Uudenkylän kartanoiden hautoja (C-75-80 ja C-251-268, yht. 23 hautapaikkaa) johtuen pariskunnan laajoista omistuksista 1850-1880 luvuilla. Arrajoen ja Toivonojan Glansenstiernojen hauta (A-379-390a-d, yht. 21 hautapaikkaa) vastaa kooltaan suurehkoa sukhautaa, ja siinä on neljä muistomerkkiä.

Nastolan hautausmaalla on peitettyjä kammiohautoja Ehrnroothien, Ullnerin ja Wessbergin haudoilla. Kammiohautojen suosio laski 1879 terveydenhoitoasetuksen seurauksena, joka edellytti ruumiin peittämistä näissäkin noin 180cm korkealla maakerroksella.

Nastolan aatelistolla on omia hautausperinteitään. Esimerkiksi Arrajoen Wrede-suvun jäsenet on haudattu sukhautaan Anjalaan, missä on suvun hautakappeli (Talvio 1927, s. 127). Koiska-

Suurikokoisin ei-aatelisten sukuhauta kuuluu Sipilän rusthollille, Karlsson, Kaalamo, Hamara, Jarla. Valokuva Heta Oijala.

lan Dietrich von Essen jälkeläisineen haudattiin 1600-1700-luvuilla Hollolan kirkkoon. Sen seinällä on täydellinen 16 kpl:n sarja suvun aateli-vaakunoita. Vuodesta 1916 Koiskalan kartanon omistaneen Frigrenien hauta on Lahden vanhalla hautausmaalla.

Ullnerien ja af Forsellesien hautojen hoito järjestettiin vuonna 1910 rahaston avulla asiaa hoitaneen varatuomari Georg Ehrnroothin toimesta. Alkupääoma oli 1000mk, jonka vuotuisella korolla oli tarkoitus hoitaa haudat vaatimattomine kesäkukkinen. (NSA II Cb:1)

Nastolan hautausmaan A-F osastoilla on runsaasti suurikokoisia sukuhautoja. Inventoinnissa sellaisiksi luokiteltiin 139 hautaa. Sukuhautoilla on kookkaita hauta- ja reliefikiviä. Lisäksi on kivistä tehtyjä uurnia, kristillinen uuden elämän symboleita (Saartio 1963, s. 215).

Pääosa suurista sukuhautoista kuuluu Nastolan vanhoille talonpoikaissuvuille, jotka ovat aloittaneet hautansa käytön 1900-luvun alussa. Maatilojen omistus vaihtui harvoin 1800-1900-luvuilla. Sukujen muualla asuneet jäsenet on usein haudattu Nastolaan. Maataloudessa 1970-luvulla alkanut

kehitys on johtanut maatilojen lopettamiseen, viljelijäväestön huomattavaan vähenemiseen ja aikaisemmin pysyvän väestönsosan muutokseen.

Arkkuhautauksen vallitessa suvun jäsenet eivät mahtuneet aina yhteen hautaan, joten osalla suvuista on useita hautoja. Nykyisin uurnahautaus on helpottanut tilaongelmaa, koska arkkuhautauksen kannalta täysiin hautapaikkoihin voidaan haudata uurnia. Osa suurista sukuhautoista kuuluu kunnan tai seurakunnan entisille viranhaltijoille.

Suurikokoisin ei-aatelisten sukuhauta on Uudenkylän Sipilän rusthollilla. Muistomerkinä on sukunimiä, Karlsson, Kaalamo, Hamara ja Jarla hautakiven molemmin puolin. Paljon hautapaikkoja on esimerkiksi Pfaffli-Staufferin haudassa.

1930-luvun laajennusalueella 01-03 on myös suuria sukuhautoja, mutta suhteellisesti vähemmän kuin vanhalla osalla. Osastolla 01 on 16 suurta sukuhautaa. Pääsääntöisesti uudemmilla alueilla ei ole suuria sukuhautoja.

Monumentaalistien hautojen rakentelu oli yleistä autonomian ajalla. Se ei jatkunut Suomen itsenäis-

tyttyä, jolloin harmonia ja tasa-arvo näkyvät hautakivissä. Teollistuminen toi Nastolaan 1960-luvulla tavallisen työväen ohella menestyneitä johtajia, mutta he eivät korostaneet asemaansa hautamuistomerkeillä. Esimerkiksi Levypyörä oy:n teollisuusneuvos Lauri Lemettisen muistomerkki ei erotu aikakautensa muista hautakivistä.

8.5 Puiset muistomerkit

Puiset hautalaudat tai ristit edustavat vanhaa taval- lisen kansan tapaa merkitä hautansa. Ne olivat 1900-luvun alussa hyvin yleisiä. 2000-luvun alussa ne olivat jo niin harvinaisia, että ne suositeltiin säilytettäväksi, mikäli ne poistetaan hautausmaalta. Sopiva paikka on katettu ulkotila esimerkiksi kello- tapulin alustassa (Knapas 2003, s. 6 ja s. 21).

Nastolassa on jäljellä kahdeksan puista 1900- alkupuolen hautamuistomerkkiä tai osia niistä. Kahdessa hautalaudassa on yläpäässä pieni risti ja yhdessä risti on kaiverrettu lautaan. Kahden hautalaudan yläpää on pyöristetty. Pintakäsittelyl-

tään muistomerkit ovat valkoiseksi maalattuja pait- si kaksi punamullattua. Säilyneen aineiston niuk- kuuden takia ei ole mahdollista arvioida, kuinka yleisiä muut kuin valkoiset puiset muistomerkit ovat olleet. Vakaumuksensa puolesta kuolleitten maastossa siunattujen vainajien hautapaikat mer- kittiin vuonna 1922 mustilla risteillä. Tekstit puu- muistomerkkeihin on yleisesti kirjoitettu suur- aakkosilla, yhdessä hautalaudassa fraktuuralla.

Puiset ja metalliset muistomerkit ovat saavutta- neet uudelleen suosiota 2000-luvulla ja enemmistö puisista muistomerkeistä on uusia. Nykyisenä piir- teenä ovat nimettömät valkoiset ristit. Toisaalta täl- laista puuristää on käytetty tilapäisenä muisto- merkinä haudalla ennen varsinaisen muistomerkin hankintaa.

8.6 Metalliset muistomerkit

Metallisia hautamuistomerkkejä on kyläseppien tekemiä ja tehdasvalmisteisia. Kyläsepät valmistivat erilaisia ristejä ja hautapeltejä. Malleja ovat ol-

(alla) Sveitsiläislähtöisten Pfäfflien sukuhauta.
(oikealla) Harvinainen säilynyt puinen hautalauta.

Apilanlehtiristi oli suosittu aihe metallisissa muistomerkeissä. Vasemmalla teollisesti valmistettu ja oikealla sepän tekemä muunnelma.

leet ohuesta terästangosta muotoiltu ääri viivaristi sekä vesijohtoputkesta tehty risti. E-osastolla on metalliputkesta muotoiltu risti, joka on tehty muistuttamaan puuta oksantappeineen. Amanda Ahqvistin haudalla on sepän tekemä hautaristi, jossa ristivarsien päässä on auringot. Aihe säteilee lämpöä.

Hautapelti kannattajineen on tyypillisesti yläpäästään käännetty kaarelle ja pellin päällä on pieni risti. Nastolassa hautapellit ovat olleet valkoiseksi maalattuja. Peltiin on meisselillä uurrettu eli meislattu ja maalattu vainajan nimi ja ehkä muistolause.

Tehdasvalmisteisten valurautaisten ristien mallit ovat syntyneet Keski-Euroopassa ja kulkeutuneet Ruotsin kautta Suomeen. Useat konepajat ostivat samoja malleja. Mallien tekijät ovat yleensä jääneet tuntemattomiksi. (Herjulfsson 2014 ja Viitala, Janne 22.10.2020)

Vanhalla osalla A-F on yhteensä 31 tehdasval-

misteista valurautaristiä, neljä lyhyttä katkelmaa, neljä ääri viivaristiä sekä 13 hautapeltiä tai hautapellin kannattajaa ja 15 muuta kyläseppien tekemää muistomerkkiä, yhteensä 67 kpl. Lisäksi osastolla 07 on yksi hautapelti.

Tehdasvalmisteisten muistomerkkien valmistajia tunnistettiin leimojen perusteella tai vertaamalla valmistajien luetteloon. Samoja malleja valmistettiin useissa valimoissa, joten jälkimmäinen tapa on suuntaa antava. Käytössä on ollut D. Covie & Co, Turun rautateollisuusyhtiö eli Åbo Jern Manufaktur Bolag eli ÅJMB ja Fiskarsin luettelot (Leino 2018, liite 2) sekä J.D. Stenberg & söner, Högforsin tehdas osakeyhtiön, A.B. Strömsdalsbrukin ja Weljekset Friis´ein luettelot (Kansalliskirjasto, teollisuuden pienpainatteet). Oskar & Baden valmistama hautaristi tunnistettiin leiman perusteella.

Metallisia hautaristejä mainostettiin sanomalehdissä ja kuvallisilla hinnastoilla. Toiseksi ristejä myivät paikalliset asiamiehet. Friis´ein konepaja

Kalajoella ja Turun rautateollisuusyhtiö ovat valmistaneet paljon muistomerkkejä Nastolan hautausmaalle. Yksi risti näyttää olevan ruotsalaista alkuperää. Myös paikallisen Lahden konepajan tuotteisiin kuuluivat metalliset hautaristit, mutta sen mallit eivät ole tiedossa. Valurautaristeistä, 31 kpl, on tunnistettu 24:n valmistaja. Tunnistamatta on yksi jugendtyylinen ristimalli vuosilta 1912 ja 1922. Ristin reunoissa on ylöspäin osoittavat kasviaiheiset osat. Toinen tunnistamaton on Herman Pusilan koneromanttisen hautaristin valmistaja, jossa on ristin sakaroiden päissä hammasrattaat ja Matsonien avioparille tarkoitettun kaksoisristin valmistaja. Lahden vanhalla hautausmaalla on tyylin perusteella saman valmistajan valurautainen hautalauta.

Tehdasvalmisteiset valurautaristit olivat usein väriltään mustia. Esimerkiksi Friis´ein konepajan ristit toimitettiin mustaksi maalattuna ja lakattuina. Eri hinnasta kirjaimet ja kuviot sai kullanvärisinä. Kahdella värillä tehty pintakäsittely on Nastolassa ainakin rataesimies Karlssonin muistomerkissä. Kaikki huoltomaalatut valurautaristit ovat kokonaan mustia tai tumman grafiitin värisiä.

Esimerkiksi Högforsin valimossa vanha työntekijä saattoi viimeisenä työnään valmistaa itselleen hautaristin. Kun kuolinaika ei silloin ollut tiedossa, lisättiin se ristiin myöhemmin erillisellä laatalla (Viitala, Janne 7.10.2020). Nastolassa on kaksi levy-mallista valettua hautaristiä, johon vainajan tiedot on liitetty myöhemmin, mutta risti on saatettu hankkia valmiiksi muutenkin henkilön elinaikana. Rautapitsityyppisiin hautaristeihin vainajan nimeä tai kuolinaikaa ei valettu valmiiksi, vaan se liitettiin laatalla.

Tehdasvalmisteiset valurautaristit olivat massatuotantoa, ja samanlaisia ristejä on ympäri Suomea. Nastolan hautausmaalla lähes kaikki 31 säilynyttä ristiä ovat keskenään erilaisia, joten laajaa valinnanvaraa käytettiin. Apilanlehtiristit olivat melko suosittuja, niitä on kahdeksan kappaletta, joista yksi on sepän tekemä ääriiviivaristi.

Nikolai Olsonin muistomerkki vuodelta 1861 on vanhin ja kookkain h= 192cm Nastolan valurautaristeistä. Yleisesti ne levisivät tänne 1890-luvulla ja niiden käyttö jatkui autonomian ajan lop-

(alla) Tyypillinen sukuhauta, jossa hautakiven ohessa kasviaiheiset reliefikivet. Muistomerkkin yläosassa on tähti säteineen.

(oikealla) Vanhin ja kookkain valurautaristi vuodelta 1861 on rehtori Olsonin haudalla. Valokuva Heta Oijala.

(vasemmalla) Esimerkki autonomian ajan pystykivestä, kansanedustaja Hulda Salmen vanhempien haudalla.

(yllä) Nykyaikainen vaakakivi.

puun asti. Omaa paikallista tuotantoa ei 1800-luvulla ollut ja lehtimainonta, hinnastot ja asiamiehet levittivät teollisesti valmistettuja hautaristejä tehokkaasti vasta 1890-luvulla. Ajankohta on hieman myöhäisempi, kuin mihin se on sijoitettu aikaisemmassa tutkimuksessa (Gardberg 2003, s. 113). Samoihin aikoihin myös hautakivet alkoivat yleistyä. Seurauksena yläluokalla tai talollisilla on vain muutamia valurautaisia muistomerkkejä. He valitsivat hautakiven. Valurautaristien suosio painottuu kohtuullisen hyvin menestyneeseen tilattomaan väestöön.

Hautakivet syrjäyttivät valurautaiset ristit, joita lisäksi alettiin pitää tyyliltään insinöörimäisinä. Kyläseppien tekemiä ristejä käytettiin hieman pidempään itsenäisyyden alussa vähävaraisten keskuudessa. Metalliset muistomerkit ovat palanneet uudelleen valikoimaan 1990-luvulta alkaen. Osastoilta 01-08 löydettiin seitsemän ja osastoilta 09-18 yhteensä 15 metallista muistomerkkiä.

8.7 Hautakivet

Hautakivet vakiintuivat muistomerkeiksi tavalliselle kansalle itsenäisyyden alussa. Verrattuna aikaisempiin puisiin ja metallisiin muistomerkkeihin ne ovat kestävämpiä ja tieto vainajasta säilyy aikaisempaa paremmin. Nastolan vanhalla hautausmaalla, nykyisellä sankarihautausmaalla, on kaksi hautakiveä 1800-luvun alkupuoliskolta.

Vanhin kivinen muistomerkki Nastolan nykyisellä hautausmaalla on Ehrnroothien punagraniittinen empiretyylinen hautakivi, jossa on pitkä muistoteksti; nämä piirteet kuuluvat 1800-luvun alkupuoleen. Kenraalimajuri Gustaf Adolph Ehrnrooth on haudattu 1848. Toiseksi vanhin on 1849 haudatun kapteeni Ullnerien hautakivi. Vanhin tavallisen kansan kivinen muistomerkki näyttää olevan Fredrika Wilhelmina Rundbergin haudalla vuodelta 1861. Hautakivien ikä saattaa olla hautausta nuorempi, mutta näissä tapauksissa ikäero jäänee pieneksi.

8.71 Kivilajit

Kivilajina harmaagraniitti, esimerkiksi Kurun harmaa, ja musta graniitti, gabro, kiillegneissi tai Varpaisjärven musta, ovat A-F osastoilla hallitsevia. Tasaväristä punagraniittia, Taivassalon tai Vehmaan punainen, on käytetty vanhalla osalla 85 muistomerkeissä. Se yleistyi hautakivissä 1920-luvulla ja oli suosituimmillaan sotien jälkeen 1960-luvulle asti. Esimerkiksi niitä on 01 osastolla 27 kpl, 05 osastolla 6 kpl ja 17 osastolla 1 kpl.

Mäntsälän punaista graniittia ja muita loimukuvioisia kivilajeja, kuten Pohjolan loimua, on käytetty hautakivissä 1990-luvulta alkaen. Ne ovat lähes syrjäyttäneet aiemmin suositut tasaväriset punagraniitit. Vanhalla osalla A-F näitä on 8 kpl ja osastoilla 01 ja 05 yhteensä 11 kpl, lähinnä uusituissa muistomerkeissä tai uudelleen käytetyissä hautapaikoissa. Osastoilla 14-18 loimukuvioiset kivilajit ovat suosittuja. Esimerkiksi osastolla 17 on 71 kpl loimukuvioisesta kivistä tehtyä muistomerkkiä.

Muita kivilajeja on käytetty harvoin, eniten

tyynykivissä ja laatoissa, mm. vaaleaa hiekkakiveä. Vanhakosken muistomerkki on tehty valkoisesta Carraran marmorista. Lisäksi on käytetty marmoria muistuttavaa mustavalkoisesta graniittia.

K.H. Marteliuksen k. 1880 muistomerkki on valettu betonista. Se on ohut pystykivi. Teksti on luotu valun yhteydessä käsintehtyillä kirjasimilla ja maalattu hopeamaalilla. Huoltomaalaus on vuodelta 1998 (Miilus, Hannu 18.10.2020).

8.72 Hautakivien perusmuodot

Perusmuotona vaakasuuntainen hautakivi on Nastolassa eniten käytetty.

Pystykivi muistomerkkinä painottuu vanhoihin hautakiviin, mutta on ollut käytössä vielä 1930-luvulla. Osastoilla A-F niitä on yhteensä 157 kappaletta ja osastolla 01 neljä kappaletta. Malli jäi pois käytöstä sodan jälkeisen ajan hautarivistöjen harmoniaa painottaneiden ihanteiden sekä osastoilla 14-18 myös käyttösuunnitelman määräysten takia.

H.J. Stigell signeerasi hautakivensä ja Nastolassa on kaksi hänen veistämäänsä muistomerkkiä.

(vasemmalla) Jugend suosi kasviornamentiikkaa myös hautakivissä.

(yllä) Risti ja orjantappura.

Hautalaattoja on käytetty jonkin verran kaikkina aikoina, mutta ne eivät ole millään osastolla yleisiä.

Autonomian ajalla syntyi yleisesti näyttäviä hautamuistomerkkejä. Osa arvonsa tunteneista mestareista signeerasi työnsä. Tällaisia ovat Nasolassa kaksi helsinkiläisen H.J. Stigellin tekemää kivistä hautaristiä. Useimmat näyttävätkin muistomerkit ovat signeerattomia kuten C osastolla oleva obeliski ja kivinen veistos. Etenkin suurten sukuhautojen yhteydessä on kiviveistämöiden vakio-mallisia reliefikiviä.

Hautakivien mallit yhtenäistyivät itsenäisyyden alussa ihanteiden ja ohjeiden takia. Saman mallisten kivien ja harmonian korostus jatkui 1990-luvulle asti. Sen jälkeen muistomerkit ovat monipuolistuneet. Se näkyy mallien, kivilajien ja tekstityyppien kohdalla sekä koristelussa. On valittavana monen muotoisia hautakiviä matkalaukkumallin lisäksi. Tyypillisesti muoto poikkeaa suorakaiteesta ja reunat ovat harkitusti lohkopintaisia.

Aikakausien yleiset tyyliuuntauukset näkyvät muistomerkeissä. Yksinkertainen ja koruton hautakivi on ollut kaikkina aikoina tavallisin. Klassisen arkkitehtuurin piirteitä on havaittavissa mm. Meriluodon haudalla. Jugendtyylisiä ovat valkoisten muistomerkki, Christian Pfäfflin ja Arnd Hausenin hautakivet. Kenraali Ehrnroothin kivi on empire tyylin edustaja.

Hautakivien sijaitseminen on perinteisesti sijoitettu haudalle sellaisenaan tai lyhtyyn. Uusissa muistomerkeissä lyhty voi olla osa hautakiveä kaksipuolisine mahdollisesti koristeltuine laseineen. Kiviin liitettyjä lyhtyjä on esimerkiksi osastolla 17 yhteensä 32 kpl. Vanhoilla osastoilla A-F tapaa esiintyy uusissa hautakivissä.

Reunakivet ovat tyypillisiä osastoilla A-F, mutta muualla on pyritty nurmetettuihin pintoihin ilman niitä. Osastoilla 01-08 on muutamia reunakivellisiä hautoja. Reunakivet ovat jatkumoa hauta-aidoille, joilla hautakumpu erotettiin muusta alueesta. Van-

halla alueella A-F haudat eivät ole tarkoissa riveissä, joten reunakivillä on hautaa suojaava merkitys. Nastolassa haudalle on tehty kumpu ja reunakivet nousevat maanpinnan yläpuolelle. Reunakivetty hauta on yleensä sorapintainen. Joillain haudoilla on matalaa maanpeitekasvia tai laatoituksia. Sorapintoja kuvioidaan haravalla. Von Essenin haudalla (A-) reunakiveys on tehty pystyyn asetetuista laatoista ja haudan etuosaan on muotoiltu puolipyöreä syvennys.

Yleisissä ohjeissa on pyritty pois reunakivien käytöstä 1920-luvulta alkaen. Tilalle on ehdotettu maan tasassa olevaa laattariviä hautojen väliin tai maahan upotettuja kivikuutioita haudan nurkkiin (Wirkkala, mallipiirustukset 1955-). Nastolassa on Kaarle Äijälän haudalla nurkissa tällaiset kuutiot, joiden väliin on asetettu reunakivet.

Osastolla 15 on kolmella haudalla reliefilaatta hautakivenä. Laatat ovat sarjavalmistaisia, mm. kaisla- (15-07-23) ja liekki-aiheisia (15-10-25 ja 15-04-36). Laatoissa ei ole tekijän signeerausta.

(oikealla) Punagraniitista tehty hautakivi, jonka luettavuus perustuu kiven erilaisiin pintakäsittelyihin. Symboleina on nouseva - laskeva aurinko ja kaksi ristiä. Luomaniemen lahjoittaja Siiri Pekkalan hauta.

(vasemmalla) Risti, ankkuri ja sydän eli usko, toivo ja rakkaus.

8.73 Hautakivien pintakäsittelyt

Hautakivien pinta on usein kiiltäväksi tai vähintään matta/tasaiseksi hiottu yhdeltä sivulta ja muilta osin se oli aiemmin ristipäähakattu, nykyisin sahattu. Tyylikeinona etenkin itsenäisyyden alussa esiintyy vain osittain kiiltäväksi hiottu etusivu, jolloin erilailla pintakäsitteltyjen osien väriero on riittävä tekstin ja kuvioiden luettavuuden kannalta. Lohkopintaa hautakivien reunoissa tai takaosassa on käytetty kaikkina aikoina.

Vanhimmissa hautakivissä hiottiin vain pieni alue kookkaan kiven etusivua tekstiä varten. Muu etusivu hakattiin hieman hiottua pintaa alemmaksi.

8.8 Symbolit

Hautamuistomerkkien tärkein ja yleisin symboli on risti. Se viittaa ristiinnaulittuun kohdistuvaan rakkauteen tai siihen, että ihminen on saanut ristikästä voimaa tiensä kulkemiseen (Saartio 1963, s. 14). Useimmissa hautamuistomerkeissä on paljas risti, joka muistuttaa, ettei Kristus jäänyt ristille (Lempäinen 1972, s. 26). Pienessä osassa muistomerkkejä ei ole ristiä.

(yllä) Ylitse vuotava malja, reliefi ja kolme tähteä.

(vasemmalla) Hautakivien yleisin symboli on risti, johon ohessa on liitetty kasviaihe, kieloja.

Vanhoissa hautakivissä risti on tavallisimmin kaiverrettu. Vanhat metalliset muistomerkit ovat yleensä ristin muotoisia, samoin osa puisista. Hautalautoissa ja hautapelleissä on usein erillinen risti tai vaihtoehtoisesti se on kaiverrettu tai maalattu siihen. Uusissa muistomerkeissä ovat yleistyneet metalliset sarjavalmisteiset ristit koristeineen. Vastaava kehitys on tapahtunut muiden merkkien kohdalla.

Ristiin saattaa liittyä kuvioita, kuten ankkuri, joka kuvaa toivoa, sielun ankkuri. Risti ja ankkuri ovat kahdessa valurautaristissä. Ankkuri oli kristittyjen salainen tunnus vainojen aikana (Saartio 1963, s. 93, s. 159). Risti, ankkuri, sydän ovat uskon, toivon ja rakkauden merkit, jotka symbolisoivat uskoa jumalaan, toivoa pelastuksesta ja rakkautta jumalaan. (Herjulfsdotter 2014, s. 39). Nämä kolme symbolia yhdessä esiintyvät kahdessa muistomerkeissä.

Ankkuriristi on ristin erikoismuoto, joka esiintyy myös Nastolan vaakunassa. Hautausmaalla aiheetta on käytetty siunauskappeliin johtavan käytävän porteissa. Muita ristiin liitettyjä symboleita on mm. kirja, uskon symboli.

Linnut ovat suosittuja aiheita symboliikassa. Kyyhky on pyhän hengen symboli. Toisaalta muuttolintu, jonka olemukseen kuuluu takaisin paluu, on ylösnousemuksen symboli (Saartio 1963, s. 178). Tyypillisiä muuttolintuja ovat joutsenet ja haarapääsky. Lintuaiheita havaittiin osastoilla A-F 11 kpl, osastoilla 01, 02 ja 05 34 kpl ja osastolla 15 44 kpl, joista 37 oli reliefejä tai koristeveistoksia. Muuttolinnut, joita on eri mallisia, ovat nykyään yksi suosituimmista aiheista hautamuistomerkeissä ja ne esiintyvät usein pareittain.

Nouseva tai laskeva aurinko esiintyy muistomerkeissä koko tarkastelukaudella. Aihe kuvaa elämän päättymistä tai ylösnousemusta. Toisaalta aurinko on ikivanha korkeimman symboli useissa uskonnoissa. Symbolia löydettiin osastoilta A-F 18 kpl, osastoilta 01-02 11 kpl ja osastolta 15 neljä kpl. Suosituimmillaan aihe oli maailmansotien välisenä aikana.

Tähti säteilee valoa menettämättä loistoaan. Symbolina se liitetään neitsyt Mariaan (Saartio 1963, s. 58). Neljä- tai viisisakaraiset tähdet ovat melko yleisiä muistomerkeissä ja joissain tapauksissa tähti on sijoitettu keskeiseen asemaan. Kol-

(yllä) Sukunimen yläpuolella on luultavasti iäisyyttä kuvaava taideteos ja sivukivissä sirppi ja viljalyhteet

(oikealla) Uusissa hautakivissä on usein metallikirjasimia, lyhty sekä esimerkiksi muuttolintuja koristuksena.

me tähteä esiintyy valurautaristeissä ja tarkoittaa Pohjantähteä, Aamuntähteä ja Betlehemin tähteä.

Kasvialheita on yleisesti hautakivissä joko itsenäisesti tai ristiin liitettynä. Seppele, jonka perusmuoto on ympyrä, symbolisoi ikuisuutta, kuolemattomuutta. Valkea lilja, reseda ja ruusu ovat neitsyt Marian symboleita (Saartio 1963, s. 57, s.183 ja s. 207). Toisaalta lilja on puhtauden, viatomuuden tai neitseellisyyden symboli.

Köynnökset ovat yleisiä hautamuistomerkeissä. Viiniköynnös ja sen lehdet ovat uuden elämän vertauskuva. Jeesus sanoi: "Minä olen tosi viinipuu", Joh.15:1 (Saartio 1963, s. 36). Viiniköynnöstä tavallisempi kasvialhe on muratti tai muratin lehdet. Muratteja istutettiin mm. Ruotsissa kirkkotarhoihin 1800-luvulla. Ympäri vuoden vihreänä se symbolisoi ikuisuutta, ystävyyttä ja uskollisuutta. Aiheetta on käytetty jo 3000 eKr. ruukuissa ja siitä tuli varhain osa kristillistä symboliikkaa. (Herjulfsson 2014 s. 39). Murattiköynnöstä tai muratinlehtiä esiintyy etenkin sotienvälisissä hautakivissä, vaikka meillä se ei talvehdi ulkoilmassa.

Palmunoksa on voiton symboli. Synti ja kuolema on voitettu (Saartio 1963, s. 184). Ruusu on

ikivanha pyhänä pidetty symboli, jota varhaiskristilliset eivät ottaneet käyttöönsä. Arabialaiset toivat sen uudestaan Eurooppaan, aikana jolloin pakanallinen ruusunpalvonta oli jo unohtunut. Ruususta tuli Kristuksen vertauskuva (Saartio 1963, s. 43).

Kukat ovat suosittuja hautamuistomerkeissä. Niihin liittyy tapa asettaa kukkia haudalle vainajien muistoksi. Kukka on nuoruuden symboli, johon liittyy tietoisuus kuihtumisesta ja elämän rajallisuudesta. Kasvialheena on myös risti ja orjantappura yhdistelmä.

Viljantähkä on Ravennan piispan symboli, koska hän kerran torjui uhkaavan nälänhädän (Saartio 1963, s. 105). Se on yleinen symboli etenkin viljelijäväestön hautakivissä ja ollut käytössä itsenäisyyden alusta nykyaikaan. Tähkä on esitetty pystyssä tai taittuneena ja joissakin tapauksissa lyhteenä. Lyhteen yhteydessä voi olla sirppi. Jälkimmäiset merkit kuvaavat kypsää viljaa.

Puu on ikaikainen maailman sielun symboli, myös paratiisin elämän puu (Saartio 1963, s. 85). Aihe esiintyy kaiverrettuna muutamissa itsenäisyyden ajan muistomerkeissä ja nykyisin myös hautakoristeena.

(yllä) Vuonna 2014 ministerivaltios sihteeri Casimir Ehrnroothin haudalle pystytetty muistolaatta.
(oikealla) Liekki ja muratinlehdet.

Enkelit esitetään muistomerkeissä yleensä joko polvistuneena, sureva tai rukoileva enkeli, ruots. sorgänglan tai pystyasennossa suojelusenkeleinä ruots. skyddsänglan. Enkeleitä on sekä kaiverruksina että reliefeinä. Hautamuistomerkissä enkelin voi ajatella rukoilevan vainajan puolesta. Valurautaristeissä on myös Luciferin kuolon enkeleitä, Thanatos-seireenejä.

Soittimista harppu ja lyyra ovat raamatullisia symboleita muistomerkeissä. Harppu on Daavid, Israelin kuningas, attribuutti (Saartio 1963, s. 109)

Kala esitettynä lähes abstraktina teräväpäisenä soikiona, vesica piscis, oli alkuaikoina kristittyjen salainen tunnus, joka annettiin kastetuille (Saartio 1963, s. 39). Nastolan hautausmaalla on muutamissa hautakivissä tyypillinen vesica piscis -kuvio ja sen alla verkko, jossa kaksitoista kalaksi tulkittavaa kuviota. Tämä tarkoittanee Jeesusta ja kahdentoista opetuslasta. Kalat kuvaavat ihmisiä, jotka Kristus kokoaa seurakuntaansa (Matt. 13:47).

Ylitse vuotava malja on melko harvinainen symboli, joka esiintyy Nastolan hautausmaalla veistoksena Kangassalon ja reliefinä Lydmanin haudalla. Aiheen lähtökohta on Ps. 23:5, eli hyvän

paimenen psalmi, missä Daavid kiittää jumalaa moninaisesta ja yli ymmärryksen käyvästä huolenpidosta. "Sinä valmistat minulle pöydän...-minun maljani on ylitsevuotavainen".

Liekki on uskon (Saartio 1963, s. 171) ja pyhän hengen (Lempiäinen 1972, s. 42) symboli. Hautamuistomerkeissä se on yleinen, nykyisin myös koristereliefinä. Toiseksi se liittyy viisaisiin neitsyysiin, jotka pitivät lamppunsa palamassa. Viisas neitsyt ja liekki on Ylösen ja Vappulan hautojen kookkaissa reliefikivissä. Kuvanveistäjä Martta Miilus on tehnyt aiheesta reliefin. Kolmanneksi liekehtivä urna on uuden elämän symboli (Saartio 1963, s. 215).

Soihju on naispyhimys Agatan tai marttyyri-neitsyt Margareetan tunnus ja myös kolmipäisen Lusiferin attribuutti (Saartio 1963, s. 133, s. 142, s. 217). Se voi olla myös Kristuksen valon symboli kynttilän tapaan (Lempiäinen 1972, s. 28). Alaspäin käännetty soihtu on elämän päättymisen symboli. Soihtu esiintyy kaiverruksena ja reliefinä.

Katkaistu pilari on kuoleman ei-kristillinen vertauskuva (Saartio 1963, s. 222). Nastolan

Luonnonkivi, jossa symboliikka, nimi ja muistolause on esitetty metallilaatoilla.

hautausmaalla tällainen on af Forsellesien haudalla. Malli on vanha ja esiintyy 1900-luvun alussa hautamuistomerkkien valmistajien kuvastoissa (Kansalliskirjasto, pienpainatteet, Friis'ein konepaja). Muistomerkkiin liittyy ajatus kesken jääneestä elämäntyöstä. Toisaalta pilari kuvaa seurakunnan keskeistä henkilöä, tukipilaria. Aihe on kaiverrettuna Veiss:n jugendtyylisessä muistomerkissä.

Sydän on yleinen rakkauden symboli, jumalan ja lähimmäisen rakkaus. Eräissä rautapitsityyppisissä valurautaristeissä on nähtävissä sydänkuvioon perustuvaa ornamenttiikkaa.

Jalokivet ovat apostolien symboleita ja toisaalta ilmestyskirjassa uuden Jerusalemin peruskiviä (Saartio 1963, s. 47). Jalokivi on harvoin käytetty symboli hautamuistomerkeissä.

Rukoilevat kädet, suomalaisittain harvinainen rukousasento, jossa rukoillaan kädet suorina yhteen liitettynä ja kohotettuna (Lempiäinen 1972, s. 14), on uudehko symboli hautamuistomerkeissä.

Ruotsalaisissa lähteissä perhosia pidetään kristillisinä ikuisuuden symbolina, jotka kuvaavat sie-

lun kuolemattomuutta. Perhosen kolme elinvaihetta on rinnastettu kolminaisuuteen. (Herjulfsdotter 2014, s. 38) Nastolassa perhosia on muutamissa uusissa hautakivissä.

Kirjallisuuden mukaan aiemmin kansanomaisissa muistomerkeissä kuten hautapelleissä oli vainajien elämään liittyviä tietoja enemmän kuin itsenäisyyden ajalla vakiintui tavaksi ilmoittaa. Aineiston vähyyden takia tätä ei voitu todeta Nastolassa.

Osastoilla 14 -18 ja uurna-alueilla on hautoihin liitetty jonkin verran ei-kristillisiä merkkejä, jotka kuvannevat vainajan elämää ja harrastuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi hevonen, orava, lohi, kala-verkko, lankarulla, peurat, purjevene, nuotit, nuottivain ja skootteri. Vanhoilla osastoilla A-F ei-kristilliset merkit ovat harvinaisempia, mutta esimerkiksi Nastolan pitkäaikaisen kanttorin, Jaakko Sauran k. 1945, muistomerkissä on nuottivivasto.

Nastolassa toistuu keskenään samanlaisissa muistomerkeissä nuolikuvio, jossa on kolme nuolta ylös ja alas sekä näiden sivuilla aaltokuvio. Kuviota on käytetty ristin tilalla 1950-luvulla ja se lie-nee jonkin hautakiviveistämön luoma ei-kristillinen symboli.

Thanatos, seireenihahmo.

8.81 Erityispiirteitä valurautaristien symboliikasta

Valurautaristien malleja tehtiin Keski-Euroopassa 1800-luvun alussa ja puolivälissä, mistä ne levisivät Skandinaviaan. Antiikin Kreikka oli kristillisen taiteen ohella tärkeä lähde yleisesti tunnetulle ornamenttikalle. Symboleihin kuuluu kasviaiheita, kukkia, lehtiä, seppeleitä ja ruusukkeita. Toiseksi esiintyy soihtuja, enkeleitä, ankkuri ja tähtiä. (Herjulfsdotter 2014, s. 37-41) Suomeen malleja näyttää tulleen Ruotsin kautta. Muistomerkkeihin saattoi valita kuvioita kuvastoista. Valinnoista ilmenee, kuinka suosittuja ne ovat olleet. Tavallisesti kuviot valettiin ristiin, mutta kahdessa tapauksessa ne on kiinnitetty jälkikäteen.

Tavallinen symboli, 4 kpl, on valurautaristin juuressa oleva puttomainen seireeni, joka nojaa alaspäin osoittavan soihdun kanssa apeana viiniruukkuun. Soihtu on Luciferin attribuutti. Kyseessä on kuolonenkeli, Thanatos, (Herjulfsdotter 2014, s. 40-41) joka on turhautunut epäonnistuttuaan viemään sielua kuolleitten valtakuntaan. Aihe on saatettu Suomessa ymmärtää toisin, esimerkiksi elämänliekin sammuttaneena puttona.

Kolmihaarainen apilanlehti on kolminaisuuden

symboli (Saartio 1963, s. 93). Se esiintyy usein teollisesti valmistetuissa apilanlehtiristeissä ja yhdessä sepän tekemässä ääriviivaristeissä. Malli on käytössä myös nykyaikana sarjavaluvalmisteissa hautaristeissä.

Kasviornamentiikka oli erityisen suosittua jugendaikana ja tavallista rautapitsityyppisissä valetuissa risteissä. Iältään nämä ovat yleensä leveyttä ristejä nuorempia. Rosetti, ruusuke kuvaa rakkautta ja hiljaisuutta (Herjulfsdotter 2014, s. 39) ja esiintyy muutamien valurautaristien juuressa.

Koskettava muistokirjoitus sukuhaudalla, "Tähän päättyi korvenraivaajien tie".

8.9 Muistolauseet haudoilla

Muistolauseet kuvaavat aikakautensa henkistä ilmapiiiriä (Knapas 2003, s. 10). Muistolauseita löytyi osastoilta A-F 31 kpl, osastoilta 01-08 kymmenen ja osastoilta 09-UL 21 kpl.

Sarjavalmisteisissa hautakoristeissa olevia muistolauseita ei ole huomioitu. Muistolauseet olivat tyyppillisiä autonomian ajan muistomerkeissä ja palasivat käyttöön 1990-luvulla. Itsenäisyyden alusta 1990-luvulle asti ne olivat harvinaisia.

Muistolauseena on käytetty raamatunlausetta, toiseksi jotakin henkilökohtaisesti vainajaan liittyvää ja kolmanneksi kaipuuta tai toivomusta kuvaavaa lausetta. Etenkin valurautaisissa hautaristeissä muistolause on viite raamatun kohtaan, esimerkiksi Taavi Johanpoika Rekolan ristissä "Joh. EV L.1 V 23". Tällä säästettiin valuun asetettavia kirjasimia ja tapa esiintyy myös vanhoissa hautakivissä, mutta myöhemmin tapaa on arvosteltu.

Ehnroothien sukuhaudalla on muistolaatta: "Johan Casimir Ehnrooth (26.XI.1833-5.II.1913), Venäjän keisarillisen armeijan kenraali, divisioonankomentaja Venäjän-Turkin sodassa 1877-1878, Bulgarian pääministeri (27.IV-1.VII 1881), puolustusministeri, sisäministeri sekä ulko-

ministeri (1880-1881), ministerivaltiosihteeri Venäjän valtionhallinnossa (1888-1891). Muistolaatta on pystytetty Johan Casimir Ehnroothin syntymän 180-vuotisjuhlan kunniaksi 2014. Venelyn Tsachevsky, professori, Bulgarian Suomen Suurlähettiläs (2002-2006)".

Ehnroothin sukuhaudan vanhimmassa muistomerkinä on ns. pitkä muistoteksti: "Här Hvilar F.D Divisions Chefen för Finska Militairen General Maioren Riddaren af Keis. St. Wladimirs Ordens (epäselvä) Class och Kongl. Svärds Orden med Stora Korset Gustaf Adolph Ehnrooth, född 1779, död 1848. Frid öfver den adles stoft".

Glansenstiernojen haudalla on Sofia Glansenstiernan 1795-1883 muistomerkinä: "Fil. 1 kap. 21. v". Toiseksi Lars Magnus Wladimir Glansenstiernan muistomerkinä on teksti: "Begravvad i Irkutsk". Hän oli tsaarin armeijan everstilutnantti, joka kuoli Irkutskissa 1906 ollen viimeinen suvun miespuolinen jäsen.

Kartanoiden omistajien muistotekstit ovat yleisesti ruotsiksi. Aiemmin mainittujen lisäksi esimerkiksi Werner Wessbergin vahakukka-asetelmassa

(yllä) Juuret Karjalassa merkki.

on muistoteksti: “Dig egnad som hyllning af sörjande syster och svåger, Hwile i fred, 1897”.

Raamatun lauseeseen on viitattu mm. pehtori G.A. Lindströmin (B-) haudalla 1910: “Jes. 35:17”, Ullnerin sukuhaudalla: “Joh 14:6”. Valurautaristeissä tapa on kirjainten säästämisen takia ymmärrettävä, mutta helpommin avautuvaa on kirjoittaa raamatunlause kokonaan sekä viite kuten rovasti J. Fr. Silvanderin (A-) haudalla 1930: “Jumala on rakkaus, Johan. 4:8”. Kolmella haudalla on muistolauseena: “Herra on minun paimeneni, ei minulta mitään puutu. Viheriäisille niityille hän vie minut lepäämään. Ps. 23:1”.

Virsiin, esimerkiksi n:o 207, on viitattu Henrik Rusilan (A-) muistomerkin ja yhdessä hautapelissä. Katkelma virrestä on muistolauseena haudalla 10-04-20: “Mä taimi olen sun tarhassas ja varten taivasta luotu, sun armollisehen huomahas, jo syntymästäni suotu”. Runomittaisia lainoja ovat lisäksi Kalle Kustaa Korhosen (D-) haudalla: “Vaikka mielitkin sä elää, Ei nyt enää äänes helää” tai Eemil Vastamäen haudalla 1957: “Mainen murhe lyhyt on, Taivaan riemu loputon”.

Kaipuuta ja rakkautta osoittava lause “Rakas-

tettu, kaivattu” tai “Rakkaus ei koskaan katoa” ovat molemmat kahdessa muistomerkin. Vainajien elämään viittaavia muistolauseita ovat esimerkiksi “Paljon kärsit, paljon kestit” tai “Levätä rauhassa, muistonne elää” sekä “Tähän päättyi korvenraivaajien tie”.

Isänmaallisia muistolauseita ovat esimerkiksi: “Kaatui isänmaan puolesta” John Evert Johnssonin (A-) haudalla ja “Vapaussodan sankarin muistolle, Nastolan kuntalaiset” Väinö Ilmari Viljasen (C-) haudalla 1918 tai jääkäriväpeli Väinö Tuomisen (F-) 1928 haudalla: “Isänmaa ei voi vaatia sinulta enempää”. Hilikka Raalaan (14-) haudalla on muistolause “Kunnia isänmaalle”.

Rauhanturvaajan ja sotaveteraanin tunnukset.

8.10 Mitalit ja kunniamerkit

Yleisimpiä hautamuistomerkkeihin liitettyjä mitaleita ovat veteraanitunnukset. Haudoilla käytetään taidevalimoiden tätä varten tekemiä merkkejä. Inventaariossa havaittiin: 66 kpl pyöreä veteraanitunnus, 7 kpl sakarallinen veteraanitunnus, 49 kpl vuosiluvullinen veteraanitunnus, 13 kpl tammenlehvätunnus, 5 kpl tammenlehvätunnus vuosiluvuilla, 28 kpl rintamaveteraanitunnus, 58 kpl sotainvaliditunnus, 32 kpl Lotta Svärd -tunnus, 1 kpl pikku Lotta -tunnus, 22 kpl vapaussodan muistomitali, 3 kpl Juuret Karjalassa -merkki, 1 kpl Sairaanhoidajien mitali, 2 kpl Rauhanturvaajan -tunnus, 3 kpl jääkäripataljoona 27 -tunnus, 2 kpl lentäjän tunnus ja yksi tunnistamaton 1942-44 joukko-osastotunnus. Yhteensä 293 mitalia tai kunniamerkkiä.

Veteraanitunnuksen liittäminen muistomerkkiin yleistyi 1990-luvulla ja on jatkunut nykyaikaan. Nastolan hautausmaalla on kolme jääkärihautaa. Lisäksi jääkärimajuri Kaarle Massisen veljet olivat kalterijääkäreitä, jotka venäläiset vangitsivat ja veivät Pietariin.

8.11 Ammattinimikkeet

Ammattinimikkeitä käytettiin hautamuistomerkeissä autonomian ajalla ja jossakin määrin toiseen maailmansotaan asti. Pääosa nimikkeistä on osastoilla A-F (70 kpl), kuusi kappaletta osastoilla 01-08 ja yksi osastolla 14.

Muistolauseet ja henkilön elämään liittyvät merkit ovat tulleet uudelleen suosituiksi nykyaikana, mutta ammattinimikkeet eivät. Näitä löydettiin 77 kpl, joista maatalouteen kuuluvia oli 31, sotilaita 10, akateemisia ammatteja 14, joista opettajia viisi. Perinteisiä käsityöläisiä mukaan lukien meijeristit löydettiin kahdeksan. Muita ammattiryhmiä olivat rautatieläiset, kirkon työntekijät ja kauppiaat.

Ammattinimiin rinnastettavia nimikkeitä ovat olleet isäntä ja emäntä, talonisäntä, talonpoika, tilanomistaja ja talollinen. Kymmenessä tapauksessa nimike on ruotsiksi kuten posessionaten (tilanomistaja) Werner Wessberg 1897, trotjenarinnan Sofia Lauren ja vicehäradshövding Axel Sylvin 1939.

Kotikylä kuten Ahtiala, Ruuhijärvi tai Immilä on ilmoitettu joissain autonomian ajan muistomerkeissä.

(vasemmalla) Kuvanveistäjä Ville Vallgrenin muotoilema muistomerkki Ehrnroothien haudalla.

(oikealla) Vahakukka-asetelma Werner Wessbergin haudalla vuonna 2013.

8.12 Taideteokset

Hautamuistomerkki voi olla itsessään taideteos tai siihen voi liittyä kuvataidetta. Yleisesti 1800-luvulla säätyläiset noudattelivat aikakautensa muistomerkkien malleja, kivistä veistettyjä ristejä, katkaistuja pylväitä ja obeliskeja. Vuosisadan lopulla syntyi porvariston suurikokoisia muistomerkkejä, joita on runsaasti mm. Lahden vanhalla hautausmaalla. Nastolassa oli vain harvoja liike- ja teollisuussukuja, joten itsenäisyyden ajan näyttävimmät muistomerkit ovat talollisten haudoilla. Pääosa näistä on kiviveistämöiden mallikivien yhdistelmiä.

Vuorineuvos Georg (k. 1935) ja Ella Ehrnroothin muistomerkkin on veistänyt Ville Vallgren ja siinä on enkeliaiheinen marmorireliefi, kooltaan 57x35cm. Vallgren on veistänyt pelkästään Helsinkiin 16 hautamuistomerkkiä (Gardberg 2003, s. 116).

Ylitse vuotava malja, ps. 23:5, eli hyvän paimenen psalmi, missä Daavid kiittää jumalaa moninaisesta

ja yli ymmärryksen käyvästä huolenpidosta. "Sinä valmistat minulle pöydän...-minun maljani on ylitsevuotavainen". Aiheen mukainen veistos on Kangassalon haudalla, Kaarlo ja Anni Jokelan muistomerkki k. 1930 ja 1937. Muistomerkkin ja lustan korkeus on 132cm ja maljan korkeus 53cm. Toiseksi ylitse vuotava malja kivireliefinä on Aleksina Lydmanin k. 1919 muistomerkissä.

Okkerin sukuhaudalla on kuvanveistäjä Veikko Leppäsen muotoilema lepäävä pitkä hautakivi. Kiven etuseinässä on vainajien nimet neliön muotoisissa kentissä. Kiven päällä teksti Okkeri ja pronssinen veistos, jossa on nimikirjaimet VL 61. Samanlainen veistos on Hollolassa 1968 kuolleen professori Sulo Multamäen haudalla (Hollolan hautausmaa, s. 17). Veikko Leppäsen oma hauta Levon hautausmaalla on jäsennelty samoin kuin Okkerin hauta. Okkeri oli kookas maalaistalo Metsäkylässä, jonka nuoriso kouluttautui jo varhain pitkälle.

Kuvanveistäjä Martta Miiluksen kristillistä taidetta.

Leppälän sukuhauta jakautuu kenraali Ilmari Leppälän ja eversti Vilhelm Leppälän osaan. Vainajilla on tyynykivet rivissä ja alueen päässä on Vilhelm Leppälän muotoilema paasi.

Kuvanveistäjä Matinpalo Maire haudalla on kahta ihmishahmoa esittävä pronssiveistos, ilmeisesti Maire Matinpalon tekemä, ei signeerausta, korkeus 43cm.

Lennart af Forsellesien k. 1874 ja Constance af Forsellesin k. 1909 haudalla on katkaistu kreikkalainen pilari. Aihe on ollut yleinen 1800-luvun muistomerkeissä, mutta Forsellesien pilari on poikkeuksellisen kookas.

Werner Wessbergin haudalla on ollut lasivitrinissä vahakukka-asetelma. Se on poistettu hautausmaalta 2014.

Marteliuksen, suomennettuna Miilus, sukuhaudalla on kaksi Martta Miiluksen tekemää uskonnollista reliefiä. Pirkko Miiluksen haudalla k. 1992 on Maria ja Jeesus-lapsi, kooltaan 23x14cm, pronssia. Martta k. 1992 ja Kaleva k. 1999 haudalla on pronssinen enkeli, signeerattu, kooltaan 33x26cm. Martta Miilus oli kristilliseen

taiteeseen keskittynyt kuvanveistäjä ja tehnyt myös muita reliefejä Nastolan hautausmaalle (Miilus, Hannu 25.9.2020 ja 7.10.2020).

Arrajärven sukuhaudalla on näyttävä kivireliefi. Muistomerkin otsakivessä, ulokkeella on suvun nimi ja tämän alla suurikokoinen ylöspäin katsova naishahmo. Vainajien nimet ovat teoksen reunoilla.

Heponiemen hauta on järjestetty siten että haudan toisessa päässä on kookas kivi, jossa suvun nimi ja kullakin vainajalla, 7 kpl, on oma neliömäinen muistokivi tiiviissä rivissä.

Lehtisen sukuhaudalla on Markus Lehtisen pronssireliefi, nimikirjaimet ER -51. Mahdollisesti kuvanveistäjä Eino Räsänen tekemä, kooltaan 26x18cm. Markus Lehtinen kirjoitti Nastolan historiaa ja muistomerkin on lahjoittanut Nastolan kunta.

Väinö Koskisen haudalla on signeeraamaton pronssireliefi, Viisi viisasta naista, tekijä kuvanveistäjä Martta Miilus. Tätä reliefiä valettiin viiden kappaleen sarja, Valusampo, Kausala (Miilus, Hannu 25.9.2020).

(vasemmalla) Ylitsevuotava malja, veistos, Kangassalon haudalla.

(yllä) Linnut ovat tavallinen aihe muistomerkeissä.

Uljas Rauanheimon k. 1963 haudalla on lintuaiheinen pieni pronssiveistos. Kolme pääskyä on muotoiltu yksilöllisesti ja valettu yhteen. Uljas Rauanheimo, vuoteen 1906 Järnefelt, eversti, sotahistoriallisen museon johtaja. Rauanheimo oli myös kirjailija, kirjoitti nimimerkillä U.V. Nurmes. (Kojonen, Kari 5.10.2020)

Jaakko Kahilan k. 1973 haudalla on pyöreä pronssireliefi, halkaisija 45cm, jota kiertää nimi Jaakko Kahila, vuosiluvut 1919 ja 1973. Ei signeerausta.

8.121 Nastolan hautausmaan enkeli - reliefit

Nastolan hautausmaalla on enkelireliefejä 1980-luvulta, joiden mallit ovat nykyisin valmistuksessa M.J. Paasikivi Oy:llä. Vastaavuuksia on tämän valmistajan enkeleille n:o 1, 4, 5, 7 ja 13. Ne perustuvat keskieuropalaiseen kirkkotaitteeseen ja ovat käytössä useissa maissa hautakoristeina. Todennäköisesti 1980-luvulla valmistetut ovat ulko-

maista alkuperää, mutta niiden tekijä ei ole tiedossa. Uudemmat pronssiset enkeliaiheiset hautakoristeet ovat pääsääntöisesti M.J. Paasikiven valmistamia.

Nastolalaisen kuvanveistäjä Martta Miiluksen veistämät enkelireliefit ovat taiteilijan omia malleja. Näitä on M.J. Paasikivellä valmistuksessa enkelit n:o 6 ja 8, ja molempia on Nastolan hautausmaalla.

8.122 Hautakoristeet

Hautakivikoristeita tekevät Suomessa mm. lahtelainen pronssivalimo M.J. Paasikivi Oy sekä Valusampo Kausalassa. Ne ovat alle 25 km päässä Nastolan hautausmaasta. Jälkimmäisen koristeet on suunnitellut Osmi Nyström. M.J. Paasikivi Oy:n mallisto sisältää hautaristejä, kirjasimia, lyhtyjä ja hautakoristeita. Merkittävä osa hautakoristeista

(yllä) Sureva, rukoileva enkeli, kaiverrus ja reliefi.

(oikealla) Viisas neitsyt aiheinen reliefi Ylösen haudalla.

on kristillisiä symboleita, kuten lintuja, enkeli- tai kasviaiheita. Hautakoristeet ovat yleistyneet 1990-luvulta alkaen. Yrjö Rannan haudalla on 30x40cm kokoinen puhallusvalutekniikalla valmistettu lintuaiheinen reliefi.

Haudoilla on lisäksi kipsistä tai muista massoista valmistettuja koristepatsaita tai kynttilänalusia, joissa osassa on muistolauseita.

8.123 Henkilökuvat

Henkilökuvien esittäminen hautakivissä on harvinaista Nastolassa. Muutamat pronssireliefit ovat tämän kaltaisia. Tini Kristian Laaksosen k. 1996 haudalla on hiekkapuhallustekniikalla luonnonkiveen toteutettu kasvokuva, kooltaan 26x21cm.

8.13 Tekstityypit

Ylivoimainen enemmistö hautamuistomerkkien teksteistä on kirjasintyyppiltään joko päätteellisiä

antiikvaa eli roomalaista meisselityyliä tai päätteetöntä groteskia eli suoraa, tasapaksua tyyliä, suuraakkosilla esitettynä. Näitä kahta kirjasintyyliä on suositeltu hautakiviin sopiviksi (Sormunen 1955, s. 81-83). Pienaakkosten käyttö on perinteisesti ollut harvinaista.

Tavallisesti teksti kaiveretaan hautakiveen. Sen rinnalla on kohokirjoitusta ja metallisilla kirjaimilla luotua tekstiä. Metallisiin muistomerkkeihin teksti valettiin kohokirjoituksena tai kiinnitettiin erilliseen kilpeen. Kilpiä on käytetty myös puisissa muistomerkeissä. Niihin teksti joko kaiverrettiin tai lyötiin ja tyyli on vaihtelevaa. Osa kaiveruksista on tehty ilman sablonia ja osa kaunokirjoituksella. Puisiin sekä kyläseppien tekemiin metallisiin muistomerkkeihin teksti maalattiin. Apuna on voitu käyttää uurtoja tai meistauksia.

1800-luvulla tavallisen kansan lukemat harvat kirjat olivat usein kirjoitettu fraktuuralla. Tätä pidettiin vanhana suomalaisena kirjoitustapana ja

Jugend ja fraktuura -tyylistä kirjoitusta hautakivissä.

tyyliä käytettiin jossakin määrin hautakivissä, esimerkiksi osastoilla A-F 62 muistomerkeissä, mm. yhdessä hautapellissä ja hautalaudassa autonomian ajan lopulla. Osassa muistomerkkejä vainajan nimi on fraktuuralla ja muu teksti antiikvalla, jolloin fraktuuraan liittyy juhlallisuutta.

Jugend toi uusia kirjasintyyppejä valikoimaan, kuten Eckmann ja Arnold Böckling. Hautakivissä ne jäivät melko harvinaisiksi ja tyyliä käytettiin eniten 1920-luvulla. Osastoilla A-F Arnold Böckling mallisia kirjasimia on käytetty yhdeksässä ja Eckmann tyyppisiä yhdessä muistomerkeissä. Yhdenmukaisuus näkyi myös kirjasintyylien valinnassa 1930-1990-luvuilla, jolloin käytettiin lähes yksinomaan suoraa antiikvaa tai groteskia. Poikkeuksia löytyi vain muutama kursiivilla tekstattu muistomerkki sekä laattamalli, jossa on käytetty jugendtyylisiä kirjasimia.

Tietokoneella ohjattu hautakivien ja tekstien valmistus on muuttanut tekstimalleja 1980-luvun

lopusta alkaen. Fraktuura on palannut valikoimaan, mutta jäänyt harvinaiseksi. Osastoilla 09-18 fraktuuraa on kuudessa muistomerkeissä. Sen sijaan kaunokirjoituksella tai tekstaamalla tehdyt tekstit ovat yleistyneet ja niitä löydettiin osastoilta 14-18 yhteensä 48 muistomerkeistä.

Hautakivissä sukunimi on useimmiten esitetty kookkaana tekstinä otsikon tapaan. Tyyllisesti se saattaa poiketa muistomerkin muista teksteistä ja olla luotu koho- tai irtokirjaimin. Sukunimen alla on vainajien syntymä- ja kuolinajat sekä etunimet. Tapa vakiintui itsenäisyyden alussa. Vanhemmissa muistomerkeissä jokaisen vainajan nimi saatettiin esittää kokonaan eikä sukunimeä korostettu. Metallikivissä sukunimen korostamista ei esiinny yhtä systemaattisesti, mutta niissäkin se esitetään usein ennen etunimeä.

Ehnroothien sukuhauta lehmusten katveessa.

9 Arvio muistomerkeistä

Nastolan hautausmaalla on etenkin kartanoitten hauta-alueilla arvokkaita muistomerkkejä. Hautausmaa syntyi 1840-luvulla aatelisten aloitteesta ja kartanoilla on ollut suuri merkitys kunnan historiasa. Kartanoiden muistomerkit on suositeltavaa säilyttää paikoillaan.

Nastolan hautausmaalla on puisia vanhoja hautamuistomerkkejä, tavallisesta enemmän valurautaisia muistomerkkejä sekä hautapeltejä ja sepän tekemiä rautaisia muistomerkkejä. Mikäli ne siirtyvät seurakunnalle ja päätetään poistaa haudoilta, on suositeltavaa säilöä ne ulkotilaan. Nastolassa sopivia paikkoja ovat kellotapulin alusta tai vanha ruumishuone.

Vanhat muistomerkit välittävät paikallista historiaa. Toiseksi hautausmaalle on haudattu useita kulttuurihistoriallisesti merkittäviä nastolalaisia. Kolmanneksi muistomerkeissä on monenlaisia piirteitä. Yhteenveto arvokkaimmista muistomerkeistä on esitetty jäljempänä 50 haudan luettelossa.

10 Nastolan 50 taiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti merkittävää hautaa

Keisarillinen julistus vuonna 1811 edellytti yksityisten hautapatsaitten piirustukset keisarillisen majesteetin vahvistettaviksi (Sormunen 1955, s. 74). Nastolassa ei tallennettu muistomerkkisyyntelmia ennen vuotta 2016. Nykyisin ne on hyväksyttävä ennen pystyttämistä ja suunnitelmat säilytetään pysyvästi.

Hautamuistomerkit ja hautojen hoito kuuluvat hautaoikeuden haltijalle. Aiemman kirkkolain mukaan seurakunta hoiti kertahaudat ja omaiset sukuhaudat, ellei toisin sovittu. Nastolassa hoito on eri aikoina järjestetty monella eri tavalla. Hautojen ikuiset hoitosopimukset on lakkautettu. Hoito tapahtuu hautainhoitorahaston kautta.

Taiteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti merkittävä muistomerkki on mahdollista ottaa seurakunta-yhtymän kustannuksella säilytettäväksi hautaoikeuden lakattua (Hautausoimen ohjesääntö 2018). Kirkkolain mukaan kirkkovaltuusto voi päättää hautausmaalla olevien hautojen hoidosta seurakunnan kustannuksella haudan hautaoikeuden voimassaolon päätyttyä, jos vainajan muiston vaalimista pidetään seurakunnan kannalta tärkeänä.

Nastolan hautausmaan inventoinnin 2020 yhteydessä tarkasteltiin erikseen 50 hautaa. Haudat inventoitiin Hautausmaiden inventointioppaan ohjeen mukaisesti:

Haudan nimi (haudan tunnus)

- haudan mitat, reunus, aitaus, pinta, kasvillisuus

Muistomerkki

- mitat, malli, tekstit, käytetyt tekniikat

- materiaali, pintakäsittely

- valmistaja, pystytysajankohta, muutokset

- symbolit, taideteokset, hautakoristeet

Muistomerkin kunto

- patina, jäkälät

- vauriot, tila, kallistuneisuus

Valokuva.

Vainajien nimet on esitetty samoin kuin muistomerkeissä ja saattavat poiketa muualla käytetyistä kirjoitustavoista. Muistomerkeissä on lähes poikkeuksetta syntymäajan edessä viisisakarainen tähti * ja kuolinajan edessä risti †. Poikkeavat syntymä- ja kuolinajan ilmoitustavat on mainittu. Haudan mitat ovat leveysxsyvyys metreinä. Muistomerkin mitat ovat korkeusxleveysxsyvyys senttimetreinä.

Kartanoiden hauta-alueet

Nastolan hautausmaan vanhimmat haudat kuuluvat Seestan ja Koiskalan kartanoille. Näiden vieressä ovat Erstan, Arrajoen ja Toivonojan hautoja. Sääty-yhteiskunnan yläluokan, aateliston haudat, ovat hautausmaan arvokkaimmilla paikoilla.

Seestan kartano, Ehrnroothien hauta-alue (A-261-375)

Ehrnroothien hauta-alue koostuu neljästä erikseen rajatusta haudasta. Se on Nastolan hautausmaan merkittävin ja tunnetuin kokonaisuus. Maila Talvio esitteli Adelaide Ehrnroothin haudan vuonna 1927 Jumalan puistot kirjassaan. Tuolloin muistomerkinä ei vielä ollut 1913 kuolleen Casimir Ehrnroothin nimeä. Casimir Ehrnroothin hauta on mainittu 400 tunnetuimman haudan listassa (Gardberg 2003, s.148).

1. hauta:

Nastolan hautausmaan ensimmäinen hautaan on haudattu kenraalimajuri Gustaf Adolph Ehrnrooth

1848. Hauta-alue on kahdeksankulmaisen hautaidan rajaama, kooltaan 6,40x8,10m. Hautaidassa on kahdeksan 0,75m korkeaa 8-kulmaista graniittipilaria ja näiden välissä rautaketinki. Muistomerkki on punagraniittinen empiretyylinen hautakivi, kooltaan 145x74x45cm ja sen etusivulla on kenraalimajuri Gustaf Adolph Ehrnroothin pitkä muistoteksti. Takasivulle kiinnitettyyn laattaan on kaiverrettu muitten vainajien nimet.

Pitkä muistoteksti: Här Hvilar F.D Divisions Chefen för Finska Militairen General Maioren Riddaren af Keis. St. Wladimirs Ordens 3:dif. Class och Kongl. Svärds Orden med Stora Korset Gustaf Adolph Ehrnrooth, född d: 3. mai 1779, död d: 24 April 1848. Frid öfver den ädles stoft.

Nimet muistomerkin toisella puolella: Här Hvila Johanna Ehrnrooth född von Platen *2.10. 1796, †11.6. 1873, Elise Ehrnrooth *26.8. 1815, †22.7 1900, Adelaide Ehrnrooth *17.1. 1826, †13.1. 1905, Emilie Ehrnrooth *11.11. 1838, †22.9. 1863, Casimir Ehrnrooth *26.11. 1833, †5.11. 1913, Axel Boije *22.10. 1805, †23.10. 1876, Rosa Boije född Ehrnrooth *30.7. 1824, †19.1. 1855, Rose Marie Boije *8.11. 1850, †22.8. 1923.

Johanna Ehrnrooth oli Gustav Adolph Ehrnroothin puoliso ja hänen nimensä on kaiverrettu laattaan muita isommilla kirjasimilla.

Axel Boije oli Suomen pankin Pietarin vaihtokonttorin johtaja. Rosa Boije oli hänen puolisonsa ja Rose Marie Boije heidän tytär.

Muistomerkin vieressä on bulgarialaisten 2014 pystyttämä muistolaatta, teksti: Johan Casimir Ehrnrooth (26.XI.1833-5.II.1913), Venäjän keisarikunnan armeijan kenraali, divisioonankomentaja Venäjän-Turkin sodassa 1877-1878, Bulgarian pääministeri (27.IV-1.VII 1881), puolustusministeri, sisäministeri sekä ulkoministeri (1880-1881), ministerivaltiosihteeri Venäjän val-

1. Ehrnroothien hauta, ensimmäinen muistomerkki.

1. Ehrnroothien hauta, Casimir Ehrnroothin 180-vuotislahjaksi pystytetty muistolaatta.

tionhallinnossa (1888-1891). Muistolaatta on pystytetty Johan Casimir Ehrnroothin syntymän 180-vuotisjuhlan kunniaksi. Venelyn Tsachevsky, professori, Bulgarian Suomen Suurlähettiläs (2002-2006).

Gustaf Adolph Ehrnroothin isä osti Seestan kartanon Sprengtportenin omaisuuden takavarikon huutokaupasta 1791. Gustaf Adolph valmistui 1797 Karlbergin kadettikoulusta ja siirrettiin 1803 Savon jalkaväkirykmenttiin, majuri. Hän osallistui Suomen sotaan, erosi Ruotsin armeijasta 1810 everstinä. Otettiin Venäjän palvelukseen 1812 Suomessa, toisen jalkaväkirykmentin komentajaksi, ylennettiin 1819 kenraalimajuriksi. Myöhemmin hän oli suomalaisen divisioonan komentaja ja erosi sotapalveluksesta 1826. (Wikipedia, Gustaf Adolf Ehrnrooth, Kansallisbiografia). Hänen pojistaan Gustav Robert ja Johan Casimir olivat suomalaisia kenraaleita.

Kenraalimajuri Gustaf Adolph Ehrnrooth haudattiin hänen itsensä järjestämään uuteen hautausmaahan. Tarkoin valittu hautapaikka ja näyttävä muistomerkki vahvistivat suvun asemaa. Muistokirjoitus korostaa hänen merkitystään nimenomaan Suomen sodan taisteluissa. Kuollessaan hän oli hyvin varakas mies, perinnön arvo oli lähes 40 000 hopearuplaa ja hautajaisiin varattiin lähes 600 hopearuplaa. Varallisuus oli ajan tavan mukaan maaomaisuutta, Seestan kartano, mukaan lukien Sipura ja Vanhala Ahtialasta, lukuisia verotiloja

sekä Porlamin säteritila Lapinjärvellä. (Kotioja, 2018, s. 48-49).

Nastolan vanhalla hautausmaalla, nykyisellä sankarihautausmaalla, on kenraalimajuri Carl Gustav Ehrnrooth †1817 ja Hedvig Sofia Munck af Fulkila †1839 hauta ja muistomerkki. He olivat kenraalimajuri Gustaf Adolph Ehrnroothin vanhemmat.

Adelaide Ehrnrooth oli kirjailija ja ensimmäisiä suomalaisia naisasianaisia. Hän ajoi äänioikeutta naisille ja puolusti naisten asemaa sekä sukupuolien välistä tasa-arvoa monin tavoin. Hän oli perustamassa Suomen naisyhdistystä vuonna 1884 ja Naisasialiitto Unionia 1892. Kirjoissaan hän käsitteli vahvoja naisia, jotka eivät suostuneet naimisiin pelkästään ympäristön paineesta. Adelaide kirjoitti runsaasti artikkeleita lehtiin. (Wikipedia, Adelaide Ehrnrooth, Kansallisbiografia)

Adelaide Ehrnrooth matkusteli yhdessä Rose Marie Boijen kanssa mm. Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä, mikä ei ollut hänen aikansa naisille tavanomaista etenkin ilman herraseuraa. Turistina hän oli edelläkävijä ja matkusti maissa, joissa naisten elämä oli rajoitettua. Säädökset eivät koskettaneet länsimaisia matkailijoita paikallisten asukkaiden tavoin. (Kotioja 2017, s. 91-93, s. 96-99)

Adelaide Ehrnrooth siunattiin Helsingin Vanhassa kirkossa, aivan lähellä vainajan Bulevardilla sijainnutta kotia. Hautaanlasku tapahtui Nastolasessa. Seppeleen haudalle laskivat perhepiirin lisäksi Rouvasväenyhdistys, Suomen naisyhdistys, Naisasialiitto unioni ja Nutid-lehden toimitus, suomalaiset naislääkärit, naisylioppilaat sekä naisyhdistykset useilta eri paikkakunnilta. (Kotioja 2018, s. 238-239)

Casimir Ehrnrooth syntyi Seestalla ja koulutautui upseeriksi Haminan kadettikoulussa. Hän osallistui Oolannin sotaan Karjalan kannasta puolesta. Sen jälkeen hän oli kukistamassa imaami Samilin kapinaa Kaukasiassa 1856 ja Puolassa 1860-luvulla. Casimir Ehrnrooth yleni vuonna 1868 kenraalimajuriksi. Turkin sodassa 1876 hänet nimitettiin 11. jalkaväkidivisioonan komentajaksi ja ylennettiin kenraaliluutnantiksi 1877. Venäjä halusi muodostaa Bulgariaan puskurivaltion Turkia vastaan ja Casimir Ehrnrooth nimitettiin Bulgarian sotaministeriksi 1880. Maassa syntyi levottomuuksia ja poikkeusoloissa Casimir Ehrnrooth oli maan sisä-, ulko- ja pääministeri ja pa-

lautti järjestyksen maahan. Seuraavana vuonna hän palasi Venäjälle ja nimitettiin ministerivaltiosihteerin apulaiseksi, myöhemmin 1888 ministerivaltiosihteeriksi. Tuohon aikaan Venäjällä oli tavanomaista, että korkeisiin virkoihin nimitettiin kenraaleita, jotka olivat hankkineet keisarin luottamuksen ja tarvittavaa laajanäköisyyttä sotakokeuksillaan. Vuonna 1891 hän erosi tehtävistään viettämään eläkepäiviä Seestan kartanoon. Hän myi vuonna 1902 Seestan veljenpojalleen Georg Casimir Ehrnroothille. Casimir Ehrnrooth oli koko ikänsä naimaton. Hänellä on yhdessä Maria Lovisa Forsströmin kanssa poika, kirjailija, jääkärikapteeni Jalmari Kara. Ehrnroothille pystytettiin vuonna 2013 Bulgarian Targovisteen muistomerkki. (Kuisma 2017, Wikipedia, Casimir Ehrnrooth (kenraali), Kansallisbiografia)

Casimir Ehrnroothin ansiosta Nastolalla on ollut ystävyyskuntasuhde bulgarialaisen Dolni Dabnikin kaupungin kanssa 1984 alkaen. Kaupungissa on Ehrnroothille ja suomalaisille sotilaille pystytetty muistomerkki. (Eerola 2020, s. 284-286)

Ehrnrooth -suvun seitsemästä kenraalista kolme on haudattu Nastolaan. Muita kenraaleja Nastolan hautausmaalla ovat Alexander Leonard Carl Schulman, Kaarlo Vaala ja Ilmari Leppälä. Casimir Ehrnrooth on ainoa tänne haudattu valtionpäämies. Hänet on ainoana Päijät-Hämeestä mainittu 400 tunnetun suomalaisen haudattujen luettelossa (Gardberg 2003, s. 148). Adelaide Ehrnroothin hauta on esitetty Jumalan puistot kirjassa (Talvio 1927, s. 109 ja s. 242), jolloin muistomerkistä julkaistussa valokuvassa ei vielä ollut Casimir Ehrnroothin nimeä.

2. Ehrnroothien hauta, hauta-aita.

2. Ehrnroothien hauta.

2. hauta:

Hauta on ympäröity valurauta-aidalla ja sen keskellä on näyttävän kokoinen H.J. Stigellin kivistä 1870-luvulla veistämä risti. Haudalla kasvaa kaksi puistolehmusta. Hauta-aidan mitat: 4,6x4,6m, korkeus 1,05m ja siinä on ketjuportti. Aidan valmistaja on J.D. Stenberg&söner, Helsinki, mallia no. 4, valmistajan kyltti. Hauta on sorapintainen. Muistomerkkin mitat: jalusta 38x49x44cm, risti 145x56x10cm.

Nimet: Carl Ehrnrooth *25.11. 1831, †9.7. 1873. Louise Ehrnrooth födde de Geer till Tervin *1.11. 1844, †29.8. 1927. Ernst Ehrnrooth, *10.7. 1871, †7.6. 1950. Carl Ehrnrooth *23.2. 1863, †11.10. 1890.

Varatuomari Carl Albert Ehrnrooth s. 1831 oli senaatin protokollasihteerin ja valtiopäiväedustajan 1863-1864, 1867 ja 1872. Hänen vanhempansa olivat kenraalimajuri Gustav Adolf Ehrnrooth ja Johanna Kristina von Platen. Puoliso oli kreivitär Louise o.s. de Geer till Tervin.

Ernst Ehrnrooth oli lääketieteen ja kirurgian tohtori, Suomen ensimmäinen oikeuslääketieteen professori 1904-1946. Hän keskittyi parantamaan mielisairaitten, epileptikkojen, alkoholistien ja rikkolosten elämää. Toiseksi hän oli tunnettu patologi ja oikeudenkäyntien asiantuntija. Ehrnrooth johti Kivelän sairaalaa Helsingissä ja suosi avohoitoa mielisairaitten kohdalla. Hygieniää parantaakseen Ernst Ehrnrooth liittyi Suomen Ruumiinpolttoyhdistykseen 1907 ja oli sen puheenjohtaja. Sitkeän toiminnan ansiosta Hietaniemeen valmistui krematorio 1926, jonka ensimmäisen polton Ernst Ehrnrooth valvoi henkilökohtaisesti. (Komulainen 2017, s. 247-277) Carl Ehrnrooth s. 1863 oli Ernst Ehrnroothin veli.

3. Ehrnroothien hauta, Ville Vallgrenin veistämä muistomerkki.

3. hauta:

Hauta on ympäröity reunakivien päälle asetetulla aidalla. Hauta-aidan mitat ovat 3,00x6,70m, korkeus 0,73m. Hauta-aidassa on 8-kulmaiset graniittipilarit ja näiden välissä rautaketinki. Sorapintaaisella haudalla on kolme muistomerkkiä.

Muistomerkki 1 on taiteilija Ville Vallgrenin muotoilema hautakivi, mustaa tasaiseksi hiottua graniittia. Mitat: 125x60x27cm. Muistomerkissä on valkoisesta marmorista veistetty signeerattu reliefi. Vainajien nimet ovat muistomerkkin jalustassa kolmella sivulla sinkkilaatoissa kohokirjoitettuna päätteettömin suuraakkosin. Syntymäaika osoitettava tähti on nelisakarainen.

Nimet: Georg Ehrnrooth *4.4. 1866, †9.5. 1935, Ella Ehrnrooth *23.1. 1874, †5.3. 1965, Johanna *1.7. 1910, †25.3. 1928, Magnus 1907-1982.

Muistomerkki 2 on valikoitu yhdeltä sivulta melko tasainen luonnonkivi. Kivessä on vainajan nimen lisäksi kaiverrettuna kukkia. Kaiverrukset ovat kullattuja. Mitat: 50x70x16cm. Nimi: Sofi af Nyborg *29.12. 1867, †25.6. 1929.

Muistomerkki 3 on asetettu hautalaatan tapaan ja teksti on valetuin kirjasimin. Kirjasintyyppi

päätteetön. Mitat: 50x70x25cm. Nimi: Carl Fredrik August Ehrnrooth *17.9. 1929, †10.4. 1996.

Georg Ehrnrooth oli Carl Albert ja Louise Ehrnroothin poika. Hän osti Seestan kartanon sedältään kenraali Casimir Ehrnroothilta vuonna 1902 ja Porlammin kartanon sedältään kenraali Gustav Robert Ehrnroothilta 1911. Georg Ehrnrooth on sukunsa nykyaikaisen suurvarallisuuden luoja, joka siirsi toiminnan kartanotaloudesta teollisuuteen ja liike-elämään. Hänen poikansa ja lastenlapset ovat jatkaneet näillä jäljillä.

Georg Ehrnrooth värvättiin Maalaisten paloapuyhdistyksen toimitusjohtajaksi 1896. Hän kehitti yritykseen liikemiesmäisen riskien hallinnan ja oli toimitusjohtajana vuoteen 1921 asti. Lisäksi hän oli perustamassa Suomen eläinvakuutusyhtiötä ja oli jälleenvakuutusyhtiö Varman tilitarkastaja. Janakkalan Viralan kartanon polttimon ja Nääsin väkiviinatehtaan kautta Georg Ehrnrooth oli mukana viina- ja hiivateollisuudessa, joka oli kotipolton tultua kielletyksi 1867 erittäin kannattavaa. Hän arvosteli kieltolakia ja onnistui myymään hiivantuotannon sivutuotteen, väkiviinan, apteekkeihin kieltolainkin aikana.

Georg Ehrnrooth oli varatuomari ja myös hänen kaksi poikaansa opiskelivat lakia. Ajateltiin, että vain lakimiehet voivat liike-elämässä kilpailla insinöörien kanssa. Käräjillä istumisen katsottiin tuovan tarvittavaa osaamista liike-elämään. Pankkialalla hän vaikutti Landmannabankenissa vuodesta 1910. Tämä yhdistyi muutaman muun pankin kanssa Liittopankiksi ja tuli vuonna 1930 osaksi Helsingin osakepankkia.

Vuonna 1903 Georg Ehrnrooth teki sopimuksen Kaukas Oy:n Hugo Strandentsjölden kanssa ja syntyi Seestan rulla-aihiotehdas. Tehdas hyödynsi kartanon maille syntyneitä koivumetsiä lankarullien valmistuksessa. Georg Ehrnrooth ymmärsi pankki- ja vakuutusalan kokemuksillaan talouselämää ja osasi ostaa tai myydä osakkeita oikeaan aikaan. Hänellä oli Lohjan kalkkitehtaan, Kymmenne Oy:n ja Kaukas Oy:n sekä monen muun yrityksen osakkeita. Sijoitusten arvon laskettiin olleen hänen kuollessaan 29 miljoonaa markkaa.

Valtiopäiväedustaja 1897-1906, vuorineuvos Georg Ehrnrooth perusti hieman ennen kuolemaansa säätiön, jonka varat perilliset kaksinkertaistivat ja nimesivät Ella ja Georg Ehrnroothin säätiöksi. Jo aiemmin 50-vuotisjuhlansa yhteydessä hän oli perustanut sairaus- ja apurahaston Seestan kartanon alustalaisille. Magnus ja Göran Ehrnrooth ovat myöhemmin perustaneet omia säätiöitään. (Forsen 2017, s. 217-246, Kansallisbiografia, Wikipedia, Georg Ehrnrooth).

4. hauta:

Hauta on ympäröity pensaille ja sen taustalla on matala luonnonkivimuuri. Muistomerkki on kookas yhdeltä sivulta suora luonnonkivi, jonka juuressa on kolme muistolaattaa. Luonnonkiveen on kaiverrettu Ehrnrooth päätteettömin suuraakkosin ja sitä kohti johtaa laatoitettu polku. Muistomerkin paikalla oli aiemmin valurautaristi.

Nimet muistomerkissä: Carl Johan Casimir Ehrnrooth 1898-1967, Sif Tscherning Tid Ehrnrooth 1917-1984.

Isänsä Georg Ehrnroothin viitoittamalla tiellä varatuomari Carl Johan Casimir oli suomalaisen liike-elämän suurvaikuttaja ja toimi lukuisissa yrityksissä. Hän omisti Seestan kartanon missä asui ja jonka mailta hautakivi on löydetty. Hänen poika oli poliitikko Georg C. Ehrnrooth. (Wikipedia, Carl Johan Casimir Ehrnrooth)

Ehrnroothien hauta-alue on useimmilla tavoilla arvioituna merkittävin kokonaisuus Nastolan hautausmaalla. Suku on osallistunut maamme kehittämiseen sotilaina, teollisuudessa ja monien tieteiden aloilla. Talouselämässä Ehrnroothin ja ruotsalaista Wallenbergin sukuja on verrattu keskenään. Paikallisesti Ehrnroothit olivat perustamassa Nastolan ensimmäistä varsinaista teollisuuslaitosta, vaikuttivat kansakoulujen syntyyn Sipurassa ja Seestalla sekä rautateiden kehitykseen, mm. Heinolan radan rakentamiseen. Monipuolinen ja useita sukupolvia jatkunut mittava työ on vertaansa vailla.

4. Ehrnroothien hauta.

5. Koiskalan kartano, Ullnerien hauta (C-75-80)

Koiskalan kartanon hauta on ympäröity valurautaisella hauta-aidalla, joka on sijoitettu graniittisten aluskivien päälle. Hauta-aidan mitat ovat 3,30x3,90m, korkeus 1,06m (vuonna 1848 alue oli 3,56x4,75m). Hauta-aita on D. Cowie&co mallin ja Fiskars 1860 malli no. 3:n mukainen. Haudalla on tavanomaisten kukkaistutusten lisäksi kaksi pienikokoista tuijaa ja neljässä nurkassa on lehtikuuset, joista yksi on poistettu. Muistomerkki on korkea musta pystykivi selvästi maasta nousevalla jalustalla. Se on yhdeltä sivulta hiottu kiiltäväksi, muilta sivuilta lohkopintainen hautakivi, jonka yläpää on viisto, kiillegneissä. Nimet on kaiverrettu päätteellisin suuraakkosin, osa tekstattuna.

Muistomerkin mitat: 220x78x28cm.

Nimet muistomerkillä: kapteenen Carl Gustav Ullner *1788, †1849, Anna Maria född Edelheim *1816, †1893, majören Carl Ludvig Ullner *1816, †1894, ingeniören Johan Alarik Othman *21 December 1852, †28 juni 1913, tröjerinnan Sofia Lauren †1894.

Muistolause: Joh. 14:6. Muistomerkillä on mainittu ammattinimikkeet kapteenen, majören, ingeniören ja tröjerinnan (uskottu palvelija). Nimen yläpuolelle on kaiverrettu risti.

Koiskalan kartano kuului von Essen aatelissuvulle 1650-luvulta alkaen kunnes kapteeni Ullner osti sen 1811. Ullner omisti aiemmin Köningstedtin kartanon Helsingin pitäjältä. Kapteeni Ullner kuoli 1849 ja kapteenin tytär Constance af Forselles peri kartanon 1866 pesän jaossa. Kartanon arvo vastasi 60 tavanomaista maalaistaloa (Mäkelä 1979, s. 295, Bergholmin sukukirja, s. 1328-1332). Majuri Carl Ludvig Ullner oli kapteeni Carl Gustav Ullnerin poika. Insinööri Othman oli majuri Ullnerin tyttären Helena Constance Ullnerin puoliso.

Koiskalan kartanon hauta-alueella on metsänhoitaja Arndt Vilhelm von Hausenin hauta. Hän opiskeli metsänhoitajaksi Tharandtin metsäakatemiassa, Saksassa. Hän on ilmeisesti istuttanut Koiskalan ja Uudenkartanon puistometsät, pihtoja ja jalopuita. Hänen vanhempansa olivat senaatin esittelijäsihteeri Arndt Johan von Hausen ja Maria Vilhelmina Edelheim. Arndt Vilhelm von Hausenin muistomerkki on vakiomallinen jugend-tyylinen hautakivi, saman tyyppinen kuin 1918-tapahtumien valkoisten muistomerkki tai tilanomistaja Chr. Pfäfflin muistomerkki. Muistomerkki on pois paikaltaan ja nojaa jalustaansa.

Ullnerien sukuhaudalla Nastolassa on ollut hautakummi, villähteeläinen LionsLähde -yhdistys alkaen vuodesta 2007. Yhdistyksen toiminta on

5. Ullnerien hauta.

6. af Forsellesien hauta.

lakannut, mutta haudan hoito on jatkunut yhdistyksen toimijoiden kesken (Ryynänen 29.1. 2021). Haudan kunto on tyydyttävä. Valurauta-aita on ruosteinen.

6. af Forsellesien hauta (C-251-268)

Af Forsellesien hauta on kummulla ja rajattu reunakivillä, joiden päällä on hauta-aita. Kummulle nousee kiviset rappuset, kaksi askelmaa. Hautaidan mitat ovat 3,00x3,00m, korkeus 0,64m, valmistaja J.D. Stenberg&soner, Helsinki, valmistajan kyltti. Muistomerkki on korkeahkolla jalustalla oleva taidokkaasti viimeistelty katkaistu kreikkalainen pylväs. Malli on tyypillinen 1800-luvun loppupuoliskon etenkin nuorena kuolleitten muistomerkeille ja se oli sarjavalmistuksessa.

Muistomerkin mitat: jalusta, 56x64x64cm, pyöreä pilari: korkeus 175cm ja halkaisija 35cm.

Nimet: Lennart af Forselles, född den 23 Mars 1839, död den 28 juni 1874, Constance af Forselles, född Ullner (syntymä- ja kuolinaika epäselvä). Teksti kohokirjoituksella, nimet fraktuuralla, muu teksti päätteellisin suuraakkosin. Muistomerkki oli hankittu 1870-luvulla. Varatuomari Georg Ehrnrooth ja agronomi Arthur Herz järjestivät 22.5. 1910 af Forsellesien haudan hoitoa varten rahaston ja samalla Constance af Forsellesin nimi lisättiin muistomerkkiin (NSA Iicb1).

Kapteeni Ullnerin tytär Constance avioitui elimäkeläisen varatuomari Lennart af Forsellesin kanssa ja he ostivat Toivonojan kartanon. Paris-kunta otti käyttöön kylvöheinän, uuden tyyppiset kyntöaurat ja aloitti juuston valmistuksen sveitsiläisten meijeristien avulla kartanossaan. Af Forsellesit ymmärsivät rautatien mahdollisuudet ja kartanon maatalous muutettiin suurimittakaavaiseksi maitotaloudeksi. Tie vientituotteille voille ja juustolle oli avattu. Torppia otettiin kartanoiden suoraan viljelykseen ja yhdistettiin sivukartanoiksi. Hankittiin hyvätuottoista ayshire-rotuista karjaa. Af Forselleseilla oli suunnitelmia Uudenkylän hyväksi, minne oli tarkoitus perustaa höyrysaha ja viinatehdas, mutta Lennart kuoli vuonna 1874 vain 35 -vuotiaana Viipurissa ja työ jäi kesken. Hänellä ehti olla paikallisia luottamustehtäviä ja hän osallistui kunnallishallinnon järjestämiseen 1869. Lisäksi hän oli valtiopäiväedustaja 1867 ja 1872. Af Forsellesit perustivat Nastolan ensimmäisen kansakoulun Koiskalaan 1870. Nastolan kirkkoon he lahjoittivat urut, jota varten tehtiin urkuparvi 1876. (Mäkelä 1982, s. 23, s. 88, s. 185-187, s. 280, s. 405, s. 547, Riikonen 2005, s. 47)

Toivonojan päärakennuksen laajennus toteutettiin Lennart af Forsellesin kuoleman jälkeen, ja Constance ajautui vararikkoon 1879. Jäljelle jääneille maa-alueilleen hän rakennutti Uudenkylän

kartanon, Nyby Gård. Se oli muunnelma Toivon-
ojan päärakennuksesta, lesken kartano.

Constance af Forselles oli vaikutusvaltainen henkilö Uudessakylässä. Hänen armonsa päätti kansakoulun paikan. Kaukaan rullatehdas perustettiin Uudenkylän entisille kaskimaille kasvaneiden koivikkojen varaan. Lisäksi Uudenkylän ensimmäinen kauppa elinkeinovapauden tultua voimaan avattiin hänen mailleen. Vuonna 1895 Constance valittiin seurakunnan virkatalolautakuntaan. Hän oli ensimmäinen nainen Nastolan seurakunnan luottamustehtävissä (Mäkelä 1982, s. 198, s. 425, s. 525).

7. Arrajoen kartano, Glansenstiernan hauta (A-379-390)

Glansenstiernan hauta on reunakivetty ja sorapintainen. Yksi muistomerkki on reunakivien ulkopuolella. Haudan kulmissa kasvavat erittäin suuret metsäkuuset. Haudan pinta on lievästi sammaloitunut. Reunakivet on kiinnitetty toisiinsa raudoilla, osa kiinnityksistä on irronnut. Haudan mitat: reunakivi 7,00x2,80m, koko leveys 13,2m.

Haudalla on neljä muistomerkkiä, joista kolme reunakivien sisällä olevaa ovat keskenään samantyyppisiä, yläpäästään pyöristettyjä pystykiviä. Näillä on korkeahko jalusta. Yksi näistä on katkennut ja yksi murtunut. Hautakivet ovat mustaa tasaiseksi hiottua graniittia. Pyöristettyjen hautakivien yläpäässä on metallinen kiinnike ja risti tms. puuttuu näistä. Neljäs muistomerkki reunakiven ulkopuolella on lohkopintainen pystykivi, jonka etusivu on hiottu kiiltäväksi. Kiven yläpäässä on pyöreä kolo. Ilmeisesti muistomerkin yläosa puuttuu.

Muistomerkki 1: Pauline Schulman, född Glansenstjerna *31.12. 1822, †21.11. 1884, Carl Rudolf Christer Schulman *18.9. 1853, †2.2. 1935. Syntymäaika osoittava tähti on kuusisakarainen. Muistomerkin kääntöpuolella: Generallöjtnanten Alexander Leonard Carl Schulman *16.9. 1819, †25.9. 1890. Muistomerkin mitat: 98x43x13cm.

Muistomerkki 2: Sofia Glansenstjerna *1795, †1883. Muistomerkin mitat: 109x49x15cm.

Muistomerkki 3: Katkennut, syntymävuosi 1825 ja kuolinaika 24.1. 1876 ovat luettavissa. Näiden perusteella se on 4.4. 1825 syntyneen Hjalmar Glansenstiernan hautakivi. Sukunimi kir-

joitettiin aiemmin Glansenstjerna kuten muistomerkkeissä, nykyään Glansenstierna.

Muistomerkki 4, reunakiven ulkopuolella: Glansenstjerna syskonen Anna Maria g. Stjerncreutz *1851, †1906, Lars Magnus Wladimir *1854, †1906 begrafvad i Irkutsk, Paulina Ulrika *1857, †1876, Eleonora Margareta *1859, †1924. Muistomerkin mitat: 152x40x40cm. Muistomerkki on vinossa. Se on pystytetty 1906 vuoden siunausten yhteydessä ja uusin kaiverrus vuodelta 1924 poikkeaa muista kaiverruksista.

Muistomerkissä 4 nimetyt vainajat ovat luutnantti Otto Vladimir Glansenstiernan ja torpparin tytär Ulrika Petmanin lapsia. Otto peri isältään everstiluutnantti Gustav Magnus Glansenstiernalta Toivonojan kartanon 1833 ja myi sen 1853 muuttanut Vuolenkoskelle. Irkutskiin 1906 haudattu

7. Glansenstiernan hauta, Pauline Schulmanin muistomerkin kääntöpuoli, kenraaliluutnantti Alexander Leonard Carl Schulman.

7. Glansenstiernojen hauta.

everstiluutnantti Lars Magnus Glansenstierna oli suvun viimeinen miespuolinen jäsen.

Sofia Glansenstierna oli ns. Arrajoen mummo, jolla oli keskeinen merkitys kartanon perinteen välittäjänä kreivitär Sophie Creutzin ajoilta 1800-luvun loppupuolella kartanossa eläneille. Sofian luo Arrajoelle tuotiin suvun lapset oppimaan ruotsia, kun sitä ei enää kaupungeissa kunnolla oppinut.

Pauline Schulman ja Hjalmar Glansenstierna olivat everstiluutnantti Gustav Magnus Glansenstiernan lapsia. Värikki Hjalmar Glansenstierna omisti Jokelan eli Arrajoen kartanon ja oli lapsen. Häneltä kartano periytyi sisarenpojalle Rabbe Vladimir Wredelle. (Oijala 1999, s. 95, Adelsvapen-Wiki, Glansenstierna nr 1664, luettu 22.5. 2013).

Alexander Leonard Carl Schulman syntyi Hämeenlinnassa vuonna 1819. Hän avioitui everstiluutnantti Gustav Magnus Glansenstiernan tyttären Pauline Glansenstiernan kanssa 1845. He asuivat Pietarissa, missä Alexander tutustui tulevaan Suomen suuriruhtinaaseen, Alexanderi II:n. Krimin sodassa Schulman oli pataljoonan päällikkö Vaasassa ja siirtyi everstinä Porvooseen vuonna 1855, missä hän kiinnostui maanviljelystä, mutta komen-

nettiin Puolaan 1863 ja oli lopulta Varsovaan sijoitetun 10. jalkaväkidivisioonan komentaja 1877, sotilasarvoltaan kenraalimajuri. Saman vuonna hän joutui Turkin sotaan ja oli divisioonan komentajana nykyisen Romanian alueella. Sodan jälkeen hän perheineen asettui Jekaterinoslaviin, mutta Pauline sairastui ja muutti kahden tyttärensä kanssa Sveitsiin. Schulman erosi armeijasta 1882 kenraaliluutnanttina ja asui Helsingissä ja Vaasassa. Sotilasuransa lisäksi hän oli valtiopäiväedustaja vuosina 1872 ja 1888. Hän halusi omasta tahdostaan tulla haudatuksi vaimonsa Paulinen kanssa samaan haudaan Nastolaan. (Schulman 1938, s. 172-180, Kansallisbiografia) Kolme Alexander Leonard Carl Schulmanin pojista oli kenraaleja.

Carl Rudolf Christer Schulman, Alexander Leonard Carl ja Pauline Schulmanin poika, kuoli Arrajoella 1935. Oli isänsä tapaan sotilasuralla, mutta erosi armeijasta everstiluutnanttina 1899. Carl Rudolf Christer Schulman oli filantrooppi ja monilahjakkuus kuten pianisti ja osasi useita kieliä. (Schulman 1938, s. 217-218)

Erstan kartanon hauta-alue (C-54-74)

Erstan kartanon hauta-alueella on Nikolai Olsonin, Werner Wessbergin ja Dagmar Ingebor Wessbergin haudat.

8. Nikolai Olsoni

Nikolai Olsonin hauta on rajaamaton ja siinä on yksi muistomerkki, valurautainen risti vuodelta 1861, kivijalustalla. Tämä on Nastolan hautausmaan vanhin ja kookkain valurautaristi, valmistaja Osberg & Bade, Helsinki. Muistomerkki on levymäinen reunavahvistettu risti. Ristivarsien päissä on kasviaiheista ornamenttiikkaa, samoin ristin keskellä, ulkopuolella, jokaisella neljällä taholla. Valmistajan leima on takana ristin juuressa. Tekstit ovat kohokirjaimin, päätteettömin suuraakkosin.

Muistomerkin mitat: 192x91x3,5cm.

Nimi: Nikolai Constantin Olsoni, f. 12.11. 1814, d. 5.5. 1861.

Rehtori, filosofian maisteri, Nikolai Olsoni muutti Nastolaan, Erstan kartanoon, yhdessä puolisonsa Julia Elisabeth Strählen kanssa vuonna 1849. Puoliso oli porvoolaisen liikemiehen kauppaneuvos Erik Johan Strählen tytär. Erik oli ostanut kartanon ja hänen nimikirjaimista ErStä on syntynyt kartanon nykyinen nimi, aiemmin Villäh-

teen kartano. Sukunimi Olsoni on lyhentynyt Olsonius nimestä. Nikolai Olsoni oli Loviisan alalkeiskoulun rehtori vuosina 1842-1849.

9. Werner Wessberg

Kammiohauta, kumpu, jonka päällä on hauta-aita ja sen keskellä pystysuuntainen muistomerkki. Aiemmin haudan etureunassa oli vahakukka-asetelma lasivitriinissä, poistettu 2014. Hauta-aidan mitat: 3,20x3,60m, korkeus 0,63m. Hauta-aita on kahdeksan kivipilarin varaan asetettu rautakettinki. Muistomerkki on pystysuuntainen mustasta kiille-neissistä tasaiseksi hiottu yläpäätä kohti kapeneva hautakivi, joka on korkeahkolla mustalla jalustalla ja sen alla olevalla aluskivellä.

Haudan edessä on suurikokoinen kivipaasi. Muistomerkin mitat: jalusta 35x68x38cm, hautakivi 142x49x24cm.

Nimet: possessionaten Werner Wessberg *19.12. 1839, †1897, Julia Elisabeth Wessberg född Strähle *10.2. 1825, †20.4. 1903.

Ammattinimike possessionaten (tilanomistaja). Nimet on kaiverrettu ilman väritystä fraktuuralla. Werner Wessberg omisti Erstan kartanoa 1866-

8. Nikolai Olsonin muistomerkki.

9. Werner Wessbergin hauta.

97, puoliso oli Nikolai Olsonin leski Julia Elisabeth o.s. Strähle. Wessbergiä pidettiin Nastolan varakkaimpana henkilönä. Maine varakkuudesta saattaa periytyä 1868 nälkävuosiin, jolloin Wessberg kykeni katovuosista huolimatta lainata jyvää makasiinistaan. Erstan kartanon osaomistama Kukkasjoenmylly padotti yläpuolista vesistöä ja tilanteen korjaamiseksi Wessbergin onnistui laskea Kukkasjärviä 1871. Wessberg sai anotuksi rautatiepysäkin Erstan kartanon kohdalle ja se toteutettiin 1888. Puhelin tuli kartanoon jo 1895. Luottamustehtävissä hän oli Säästöpankin puheenjohtaja, Nastolan kunnan ja seurakunnan vaikuttaja. (Mäkelä 1982, s. 58, s. 88, s. 164, s. 202, s. 244, s. 256, s. 288, s. 525, Eerola 2020, s. 18)

Vieressä on hauta-aidan ympäröimä tyttären Dagmar Ingeborg Wessbergin hauta.

Kirkon työntekijät

Nastolan seurakunnan 1900-luvulla toimineet kirkkoherrat on haudattu Nastolan hautausmaalle lukuun ottamatta Viljo Valjakkaa. Johan Silvander †1930, Emil Nuottamo (aik. Nyholm) †1963,

Ensio Mäkelä †1966, Matti Paarma †1980, Aslak Kettunen †2016. Heitä edeltänyt Nathanael Borg muutti Nastolasta Turkuun 1898. Wilhelm Carlsson oli itsenäisen Nastolan seurakunnan ensimmäisenä valitsema oma kirkkoherra, Johan Fredrik Silvander oli kirkkoherrana Suomen itsenäistyessä ja Matti Paarma Nastolan teollistuessa. Heitä tarkastellaan lähemmin.

10. Wilhelm Carlsson (A-353)

Wilhelm Carlssonin hauta on keskeisellä paikalla Seestan kartanon hautojen vieressä. Hauta on rajaamaton hieman nurmeltuun matala kumpu.

Muistomerkki on harmaagraniitista muotoiltu kookas risti, veistänyt H.J. Stigell Helsinki, tekijän leima. Pinta on hiottu tasaiseksi ja vainajan nimi on kohokirjaimin vaakunakentässä, kirjasintyyppi päätteellinen, suuraakkosin. Ristin pystytti Carlssonin leski 1875 ja sitä ylistettiin (Mäkelä 1982, s. 532). Teksti: Wilhelm Carlsson syntyi 13.8. 1834, kuoli 12.11. 1875. Muistomerkin mitat: jalusta 60x42x38cm, risti 95x52x8cm.

Muistomerkin pinnassa kasvaa jäkälää ja muistomerkki on osittain pois jalustansa päältä.

Wilhelm Carlsson oli kirkkoherra, paikallishistorian tutkija ja uskonnollinen kirjailija. Julkaisi käännökset mukaan luettuna noin 50 teosta (Wikipedia, Wilhelm Carlsson, Kansallisbiografia henkilö 7990).

Wilhelm Carlsson oli kotoisin Huittisista, kirjoitti ylioppilaaksi 1856 ja valmistui papiksi 1858. Hän oli Nastolan kirkkoherra 1873-75. Kirjallinen päätyö ”Pyhä Raamattu tarpeellisilla selityksillä” valmistui hänen kuolemansa jälkeen 1876. Hän toimitti Hengellistä kalenteria 1869-75 ja Kristillisiä sanomia 1871-75 sekä paikallishistorioita Pirkanmaalta. (Otavan tietosanakirja 1909, s. 1497) ”Entinen Ikaalinen” muodostui aikakautensa paikallishistorioiden klassikoksi. Wilhelm Carlsson oli ensimmäinen itsenäisen Nastolan seurakunnan valitsema kirkkoherra. Toimikausi jäi lyhyeksi, mutta hän ehti perustaa monia pyhäkouluja. Viina- ja olutkapakat hävisivät yksi toisensa jälkeen ja hän saavutti tiedoillaan ja osaamisellaan seurakuntalaisten suosion. Carlsson halusi Nastolaan pitäjänapulaisen, joka saatiin 1880. Pappila rakennettiin uuteen paikkaan 1871-75 nykyisen Immiläntien varteen ja vanha pappila jäi pitäjänapulaiselle, myöhemmin pikkupappila. (Mäkelä 1982, s. 529-532)

10. (vasemmalla), Wilhelm Carlssonin muistomerkki.
11. (yllä), Silvanderin muistomerkki.

11. Silvander (A-405-409)

Silvanderin hauta on rajattu reunakivillä. Sorapinta on nurmettunut. Haudan mitat: 5,00x2,30m.

Muistomerkkin keskiosa on mustaa tasaiseksi hiottua graniittia, johon tekstit on kaiverrettu ja kullattu, kirjasintyyppi päätteetön, suuraakkosin. Vaakasuuntainen keskiosa on kehystetty tasaiseksi hiotuilla harmaagraniittisilla reunuksilla, molemmissa reunoissa on kaiverretut ristit.

Muistomerkki on suorassa, yläosa kasvaa jäkälää ja jalusta sammalta. Muistomerkki on tyydyttävässä kunnossa, tekstit ovat luettavissa. Silvanderin haudan hoitoa varten kerättiin muistorahasto 1931. (NSA IICa2) Silvander oli pidetty kirkkoherra ja hänet siunattiin kirkossa, joka oli ääri-ään myöten täynnä (Kettunen, 2004).

Muistomerkkin mitat: 90x179x28cm.

Muistomerkissä ei ole sukunimeä otsikkona, vaan kunkin vainajan etu- ja sukunimi on esitetty kokonaan: Rovasti J. Fr. Silvander *26.10. 1850, †19.3. 1930, Anni Silvander *6.8. 1880, †17.12. 1934, Maria Silvander *6.2. 1845, †1.8. 1931, Elli Silvander *19.10. 1882, †22. 4. 1944, Mathilda Stockus *31.12. 1843, †13.2. 1928. Muistolause: Jumala on rakkaus, Johan 4:8.

Johan Fredrik Silvander syntyi Kaarinassa, oli Nastolan kirkkoherra 1899-1930 (Kettunen 2004, s. 95), puoliso Maria o.s. Stockus, Mathilda Stockuksen sisko. Silvander on ollut Nastolan seurakunnan pitkäaikaisin kirkkoherra. Toimensa lisäksi hän kuului lukuisiin toimikuntiin ja lauta-

12. Paarman hauta.
13. Kosken hauta.

kuntiin. Erityisesti hän osallistui kouluoloja koskeneeseen päätöksentekoon. Liittyi Nastolan maa-laisseuraan heti perustamisvuonna 1900 ja sai seuran näyttelyssä viisi vuotta myöhemmin palkinnon puutarhanhoidosta. Silvander kirjoitti Vapaussodan paikalliskertomuksen (Mäkelä 1982, s. 648) ja toimi sisällissodan runteleman seurakunnan eheyttäjänä.

12. Paarma (03-455 a-c)

Paarman hauta on nurmipintainen, ei näkyviä rajaavia rakenteita. Muistomerkki, pystytetty 1980, on hyvässä kunnossa. Hautakivi on vaakasuuntainen kiiltäväksi hiottu, mustaa graniittia ja korotettu hieman irti jalustasta. Sukunimi Paarma ja risti ovat valettua metallia. Vainajien nimet on kaiverrettu ja kullattu, päätteetön kirjasintyyppi suuraakkosin.

Muistomerkin mitat: 55x148x16cm.

Nimet: Irmeli, Marjatta, tuomiokapitulin notaari *28.7. 1931, †31.1. 2019, Matti Juhani, kirkkoherra *19.6. 1931, †10.11. 1980. Muistolause: Jumalan armolahja on iankaikkinen elämä. Aikakaudelleen poikkeuksellisesti muistomerkissä on sekä ammattinimikkeet että muistolause.

Matti Paarma toimi ensin Launeen seurakunnassa ja sitten kappalaisena Nastolassa vuosina 1966-1971. Nastolan kirkkoherra 1971-1980, lääninrovasti. Hänen aikanaan Nastola kasvoi voimakkaasti ja elettiin yhteiskunnallisen muutoksen aikaa. Paarma pidättäytyi kunnallispolitiikasta edeltäjästään Viljo Valjakasta poiketen (Mäkelä 1991, s. 603). Paarma oli taitava puhuja ja syvällinen julistaja. Hänen aikanaan kirkossa käynti li-

sääntyi huomattavasti ja Luomaniemen leirikeskukseen rakennettiin uusi päärakennus (Eerola 2020, s. 241-242). Arkkipiispa Jukka Paarma on Matti Paarman veli.

Irmeli Paarma on toimittanut Suomen teologit matrikkelin vuonna 1982.

13. Koski (A-400-403)

Kosken hauta sijaitsee A-osastolla keskeisellä paikalla kirkkoherra Silvanderin ja Ehrnroothien hautojen välissä. Hauta on reunakivetty ja sorapintainen.

Muistomerkki on suorakaiteen muotoinen, mutta lisäksi yläreuna on keskeltä pyöristetty. Pinta on tasaiseksi hiottua harmaagraniittia, nimien musta tausta on hiottu kiiltäväksi. Vainajien nimet ovat kullattuja, päätteetön kirjasintyyppi suuraakkosin. Otsikko, sukunimi Koski, ja sivuilla soihdut ovat reliefinä, kohokirjaimin. Pystyissä olevat soihdut ovat voiton merkkejä, symboli periytyy antiikin Kreikasta.

Haudan mitat: 4,00x2,10m. Muistomerkin mitat: 52x148x16cm.

Nimet: Tyk. kapteeni Jouko *19.7. 1916, †12.8. 1949, Kauko *1.9. 1909, †5.9. 1914, Gottlieb *14.3. 1867, †29.12. 1952, Vilhelmiina *24.5. 1887, †9.6. 1971. Muistomerkki on todennäköisesti pystytetty Gottlieb Kosken siunauksen jälkeen.

Muistomerkin kunto on tyydyttävä. Tekstit ovat luettavissa, muistomerkin pinnassa kasvaa jonkin verran jäkälää.

14. Karlssonin muistomerkki 1970-luvulla, kuva Markku Lehtinen ja nykyaikana.

Gottlieb Koski oli Nastolan seurakunnan sunntio 1886-1951, kirkon isännöitsijä 1903-1939. Nastolan kunnanhallituksen puheenjohtaja 1921-1933, kunnanvaltuutettu, Nastolan kirjastonhoitaja ja kirkonkylän kansakoulun poikien puukäsitöiden opettaja. Autonomian ajalla hän oli ollut kunnallislautakunnan jäsen ja useissa lautakunnissa jäsen tai varajäsen. Hän sai tarkasta työstään kunnanhallituksessa lahjaksi vuonna 1927 peräti 3000mk arvoisen kultakellon. (Mäkelä 1982, s. 313-316, s. 423, Mäkelä 1991, s. 450, s. 461). Koski oli luottamustehtävissä niin suosittu, ettei tahtonut päästä niistä eroon ja sai huomionosoituksen Nastolan seurakunnalta vuonna 1936, kun tuli olleeksi palveluksessa 50 vuotta (NSA II Cb2). Palveli lopulta seurakuntaa 65 v ja 8 kk ja jäi eläkkeelle 1951.(NSA II Ca4). Toimikauden pituus lienee Nastolan seurakunnan ennätys.

Suurikokoisia sukhautoja

14. Kaalamo, Karlsson, Hamara, Granqvist, Jarla, Kaalamo ja Hollo (A-228-254)

Suurikokoinen reunakivetty, sorapintainen hauta, jossa on kolme muistomerkkiä haudan keskellä. Keskimmäinen hautakivi on iso vaakasuuntainen, mustaa graniittia ja hiottu kiiltäväksi. Otsikkona ovat sukunimet Kaalamo, Karlsson ja Hamara kohokirjoituksena. Vainajien nimet kaiverrettu, hopeanvärisiä. Kääntöpuolella myös otsikkona olevat sukunimet on kaiverrettu. Kirjasintyyppi päätteetön, suuraakkosin.

Haudan mitat: 9,00x8,70m. Muistomerkkien mitat: iso hautakivi 81x294x18cm ja pienet hautakivet 80x40x13cm, ristit pienten hautakivien päällä h=29cm.

Nimet: Kaalamo: Eelis, Karl Johan 15.12. 1885-5.12. 1946, Karin Thekla Wilhelmiina o.s. Grönholm 27.2. 1892-6.4. 1957, Nils Karl Johan 23.10. 1922-22.6. 1948, Tyyra Alma Ingeborg, 25.1. 1889-2.5. 1973, Kaija Kaarina Meri 4.4.xxx-7.6. 1991. Karlsson: Gustaf Hemming 9.11. 1850-11.3. 1922, Charlotta Amalia o.s. Fredberg 10.11. 1849-12.6. 1918, Amalia Fredberg 11.12. 1826-11.5. 1925, Sigrid Amalia 25.11. 1884-4.10. 1894, Anni Charlotta xxx-7.10. 1914, Johan Robert 14.6. 1845-22.7. 1918, Elisabeth o.s. Johansson 12.9. 1846-5.7. 1922, Elsa Laine Maria 2.4. 1891-18.12. 1894, Jenny Amalia Kunnas o.s. Kaalamo 6.10. 1884-25.8. 1932. Hamara: Fridolf Edvard 18.3. 1879-11.1. 1924, Albertina Hammar, Järnström o.s. Crek xxx 1.3. 1853, Lydia Elisabeth 18.5. 1881-3.2. 1973 o.s. Karlsson, Irma Elisabeth 22.1. 1904-9.6. 1989, Toini Ilona 11.12. 1907-2.4. 1993.

Kääntöpuolella: Granqvist: Väinö Torsten 6.2. 1899-12.9. 1884, Maria 25.1. 1912-9.7. 1999 o.s. Hamara, Jarla: Elsa Inkeri 28.3. 1902-31.1. 1988 o.s. Hamara, Arno Matti 17.4. 1931-24.7. 2003, Raili Anneli 10.6. 1930-22.8. 2017 o.s. Kontto, Kaalamo: Lasse Aarre 10.8. 1919-29.1. 1989, Mirja Sirkka o.s. Porokuokka 26.1. 1926-18.4. 1998, Hollo: Aarne Heikki 7.11. 1911-18.5. 1987, Kirsti Maire o.s. Kaalamo 3.1.

14. Karlssonin hauta, kolme muistomerkkiä.

1924-31.1. 2013, yhteensä 28 vainajan nimeä.

Hauta on järjestetty Fridolf Hamaran aikana, jolloin hankittiin iso hautakivi ja kaksi Nastolan vanhalla hautausmaalla ollutta kiveä asetettiin sen molemmin puolin (Vihervä, 11.12. 2020). Nimet pienissä hautakivissä: Ullrika Amalia Karlsson född 18.4. 1815, död 17.2. 1877 ja hänen poika Karl Ulrik Karlsson född 27.11.1843, död 9.3. 1880. Vanhat hautakivet ovat keskenään lähes samanlaisia. Niiden pyöristetyssä yläpäässä on pieni risti, vaaleaa keinokiveä. Ilkivalta turmeli alkupe- räiset marmoriristit (Vihervä, 2.1. 2021). Nimet on kaiverrettu vaakunan malliselle pohjalle. Ullrikan hautakiven tausta on lohkopintainen, Karlin hiottu tasaiseksi.

Eelis Kaalamo (alkuaan Karlsson) oli Tampereen ensimmäinen asemakaava-arkkitehti 1929-1946. Tampereella Kaalamon aukio on nimetty hänen mukaansa. Kaalamo osallistui siellä Liisanpuiston ympärille rakennetun Kalevan alueen suunnitteluun. (Finnish architecture, Eelis Kaalamo) Nastolaan Kaalamo suunnitteli vanhan kirkon muistomerkkin, joka toteutettiin vuonna 1949 postuumisti ja siitä tuli sankarihautausmaan portti-rakennus. Kaalamo kasvoi Uudenkylän majatalossa, joka purettiin rautatien laajennuksen alta.

Irma Hamara oli kansanedustaja 1948-1958 ja 1962-1970, agronomi, Säämingin emäntäkoulun johtaja (Wikipedia, Irma Hamara). Hän on ollut ainoa nastolalainen sotien jälkeinen kansan-

edustaja. Uransa jälkeen Irma palasi Nastolaan ja osallistui kunnallispolitiikkaan (Eerola 2020, s. 188-189).

Fridolf Hamara, rautatienkirjuri, kunnanvaltuutettu 1919-1922 (Mäkelä 1991, s. 451), kirkkoneuvoston jäsen. Lydia Hamara kävi tyttökoulun Helsingissä ja piti yhdessä miehensä Fridolf Hamaran kanssa maatilaa Uudessakylässä. Kylän keskeisen talon omistajina he olivat monessa mukana. Lydia oli kunnanvaltuutettu 1919-1920, Lottien puheenjohtaja, majoituspäällikkö ja kunnan elintarvikelaitekunnan jäsen (Mäkelä 1991, s. 161). Toisessa maailmansodassa Lottien ilma-valvontatorni sijaitsi talon lähellä, Hamaran maalla.

14. Karlssonin muistomerkkin toinen puoli.

15. Okkerin haudan kaksi muistomerkkiä.

15. Okkeri (B1-11)

Okkerin hauta sijaitsee B-osastolla kiviaidan vieressä ja siinä on kaksi muistomerkkiä. Hauta on luontaisesti nurmeltu, eikä siinä ole rajaavia rakenteita. Vanhempi muistomerkki on valurautaa. Uudempi on kuvanveistäjä Veikko Leppäsen muotoilema pitkä vaakasuuntainen hautakivi, jonka päällä on pronssiveistos. Veistoksessa on taiteilijan nimikirjaimet ja vuosiluku (19)61. Se on pystytetty 1960-luvulla. Sukunimi Okkeri on muistomerkin yläpinnassa tummanharmailla metallikirjaimilla. Kirjaimet ovat irti hautakivestä, joka on tasaiseksi hiottua tummaa graniittia. Muistomerkin etureuna on jaettu 11 neliömäiseen kenttään, joista yhdeksässä on vainajan nimi kohokirjaimilla. Kirjasintyyppi päätteetön, suuraakkosin. Valurautaristin mitat: 144x89x2cm, hautakiven mitat: 50x680x50cm, veistoksen korkeus 58cm.

Nimet: Helmiina Haarala, o.s. Nordlund *1845, †1936, Arvo Eino *1907, †1970, Sirkka Kaarina o.s. Kujala *1919, †2011, Hilja Siviä, o.s. Haarala *1885, †1949, Robert *1873, †1939, Eeva Liisa Juhontr *1838, †1897, Helvi *1915, †1917, Lahja Onerva *1904, †1999, Paula Serafina *1922, †2001. Muistomerkin ilmoitettu vainajien syntymä- ja kuolinvuosi, ei päivämääriä.

Valurautaristi: Talollinen Taavi Okkeri † 20.8. 1915. Valurautaristi on kivijalustalla, korkeus 144cm. Takapuolella on valmistajan leima WF. Malli ÅJMB n:o 31 muunneltuna siten, että ristissä on yksi upotuskenttä enemmän. Etusivulla on kaksi symbolia, ylhäällä risti ja ankkuri vaakunkentässä ja alhaalla apea Thanatos-hahmo nojautamassa viiniruukkuun, soihtu alaspäin käännettynä. Teksti valettuna kohokirjoituksena, kirjasintyyppi päätteellinen, suur- ja pienaakkosin.

Okkeri on Ruuhijärveltä isojaossa Metsäkylään siirretty melko isokokoinen maalaistalo. Sen lapset kouluttautuivat varhain ja olivat mm. opettajia eri puolilla Suomea. Lahja, rehtori, suomenkielen opettaja, Jyväskylä, (Mäkelä 1991, s. 220), Taimi, opettaja, (Huovila 2007, s. 215) ja Paula talousopettaja. Hän on kirjoittanut talvisodan aikaisen päiväkirjan, joka kuvaa sodan tapahtumia koululaisen näkökulmasta (Huovila 2007, s. 215-235). Eino oli pitkäaikainen tilanomistaja ja kunnanvaltuutettu (Eerola 2020, s. 47, Mäkelä 1991, s. 453). Maatilana Okkeri on lopettanut toimintansa.

Hautakivi on hyväkuntoinen. Valurautainen muistomerkki on korjattu hitsaamalla. Metallipinta on ruosteinen.

16. Kunnaksen hauta.

16. Kunnas, Kopoo (A-103-116)

Suurikokoinen sukuhauta, jossa muistomerkki on keskellä hautaa ja hautapaikkoja molemmin puolin. Hauta on reunakivetty ja muistomerkillä johtaa liuskekivilaatoitus. Haudan sorapinta on sammaloitunut.

Muistomerkki on pitkä vaakasuuntainen hautakivi, Taivassalon kiiltäväksi hiottua punaista graniittia. Sen harmaagraniittinen jalusta on kaikkiin suuntiin pohjapinta-alaltaan hautakiveä suurempi. Muistomerkin länsisivulla on otsikkona sukunimi Kopoo ja itäisivulla sukunimi Kunnas.

Haudan mitat: 7,40x5,40m. Muistomerkin mitat: 63x302x19cm.

Nimet muistomerkillä, Kunnas: Lassi *25.1. 1911, †5.12. 2008, Sirkka *19.3. 1918, †11.2. 1999, Edla *22.6. 1875, †12.11. 1950, Taimi *8.5. 1906, †19.1. 1994, Antti Nestor *15.6. 1868, †4.11. 1928, Paavo *2.1. 1900, †2.3. 1925, Elli *19.9. 1903, †5.12. 1993. Kopoo: Ritva Helena Kuha *30.6. 1948, †15.8. 1994, Eino Ansio *9.8. 1902, †9.9. 1902, Antti *27.11. 1834, †8.8. 1892, Hemming *8.7. 1873, †5.8. 1897. Helena *23.5. 1832, †7.4. 1892, Kauno Aleks *27.1. 1896, †30.9. 1896.

Nimet on kaiverrettu ja kullattu, kirjaintyyyppi päätteetön suuraakkosin. Vasemmalla reunassa on molemmilla puolilla kaiverrettu ja kullattu risti.

Mitalit, 1 kpl sotaveteraanin tunnus ja 1 kpl Lotta Svärd tunnus.

Muistomerkin kunto on hyvä.

Kopoo eli Kunnas on keskikokoinen ruuhijärveläinen maalaistalo. Sotilasnimeen Gåpå perustuva sukunimi Kopoo on muutettu 1900-luvun alussa Kunnakseksi. Lassi Kunnas kuului Ruuhijärven Törinään ja Suojeluskunnan soittokuntaan. (Huovila 2007, Kunnas 28.1.2021) Hän lahjoitti Kopoon vanhan päärakennuksen osaksi kotiseutumuseota Nastolan kirkolle 1960-luvun alussa. Myöhemmin rakennus on siirretty kirkon pohjoispuolelle, jolloin suurta tuvan uunია ei enää muurattu uudelleen. Aikakautensa nastolalaiset pitivät Kopoon taloa tyypillisenä paikallisena maalaistalona.

16. Kunnaksen muistomerkin toinen puoli, Kopoo.

17. Pfäfflin hauta.

17. Pfäffli (A-210-226)

Pfäfflin hauta on reunakivetty, ja siinä on neljä pystysuuntaista muistomerkkiä. Ne eivät ole haudan reunassa, vaan hieman keskeemmällä. Haudan sorapinta on sammaloitunut.

Haudan mitat: 7,00m x 4,80m.

Muistomerkki 1: Maanviljelijä Werner Kristian Pfäffli *1.12. 1877, †29.8. 1914, Armida Wilhelmina *24.2. 1881, †10.10. 1966, Risto Werner *29.7. 1914, †18.11. 2002. Muistomerkki on pystysuuntainen mustasta graniitista tehty hautakivi, jonka etuseinä on hiottu kiiltäväksi, muut lohkopintaisia. Yläpää on viisto. Sotaveteraanitunnus, tammenlehvä. Mitat: 116x70x22cm.

Muistomerkki 2: Pfäffli, Rakel Elisabet Kaljunen *26.11. 1907, †17.7. 2001, Kirsti Inkeri Auramo, *13.10. 1912, †29.5.1997. Muistomerkin kissä on Martta Miiluksen suunnittelema hautakoriste, vastaava kuin MJ Paasikivi enkeli no. 6. Muistomerkki on mustaa graniittia, pieni pystysuuntainen, ja sen etuseinä on hiottu tasaiseksi. Muut sivut ovat lohkopintaisia. Yläreuna on muotoiltu Christian Pfäfflin jugend-tyylistä muistomerkkiä mukaillen. Mitat: 55x30x10cm.

Muistomerkki 3: Liselli Pfäffli *18.4. 1881, †26.4. 1882, Lydia Pfäffli *12.6. 1893, †12.11. 1898. Pieni pystysuuntainen mustasta graniitista tehty hautakivi. Etuseinä on hiottu tasaiseksi ja muut sivut lohkopintaisia. Nimien yläpuolelle on

kaiverrettu kullattu risti. Mitat 66x60x16cm.

Muistomerkki 4: Tilanomistaja Chr. Pfäffli, sveitsiläinen, *12.4. 1848, †22.2. 1922, Maria Stina Pfäffli o.s. Höglund *28.11. 1851, †20.5. 1917. Maria *21.3. 1876, †28.2. 1963. Muistomerkki on vakiomallinen jugend-tyylinen tummasta graniitista tehty hautakivi, jossa tyyli näkyy kiven yläosan kasvimaaisessa sekä nimikentän vapaassa muotoilussa. Nimikenttä on hiottu lähes kiiltäväksi, muut osat tasaiseksi. Mitat: 133x48x19cm.

Kirjasimet ovat fraktuuraa, sekä suuria että pieniä aakkosia käyttäen, kaiverrettu ja kullattu.

Muistomerkit ovat tyydyttävässä kunnossa, jonkin verran jäkälöityneitä. Muistomerkki 2 on kallistunut.

Christian Pfäffli syntyi Sveitsissä Bernin kantonissa Eggiwillissä 1848. Hän oli juustomestari ja meijeristi Toivonojalla 1871-1874, Erstan kartanon juustolassa 1877-1879, Koiskalan kartanon juustolassa ja Lahden kartanon meijerissä 1880- ja 1890-luvuilla. Rautatie ja juustonvalmistus mullistivat Nastolan maatalouden 1870-luvulla ja siirryttiin suurimittakaavaiseen maitotalouteen aiemmasta viljanviljelystä. Juustoa ja voita myytiin etenkin Pietariin. Christian Pfäffli osti Orrilan kartanon ja perusti sinne juustolan 1896. Pietarin markkinat tyrehtyivät noin 10 vuotta myöhemmin kaupungin sekavien olojen ja suomalaisiin kohdistuneiden kartelliepäilyjen takia. (Nastola-lehti

18. Hämmämäen hauta, kuva Heta Oijala.

24.8. 1992, Forsius 1986, Oijala 1999, Mäkelä 1982, s. 169) Christian Pfäffli oli kuulu anteliaisuu-destaan alustalaisiaan kohtaan. (Mäkelä 1991, s. 207) J. W. Stauffer oli naimisissa Christian Pfäfflin tyttären Rosa Tyynen kanssa ja he ostivat Orrilan muilta perillisiltä 1927 (Mäkelä 1991, s. 110). Orrilan meijeri lopetti toimintansa 1954 (Stauffer 21.1. 2021).

Maria Pfäffli oli kunnanvaltuutettu 1920-luvulla (Mäkelä 1991, s. 436). Hän perusti Villähteelle Martta-yhdistyksen 1920 (Mäkelä 1991, s. 656).

Juustonvalmistajat on haudattu erinomaiselle paikalle Nastolan hautausmaalle ja ammattinimike on mainittu. Molemmat seikat korostavat ammattikunnan merkitystä. Muita meijeristien hautoja: Jacob Marti, joka perusti Arrajoen ja Kananojan kartanoiden meijerit (Oijala 1999, s. 95) ja meijerskan Maria Karlson *22.2. 1848, †11.9. 1928.

Pfäfflin haudan vieressä on Staufferin hauta ja takana Paul Pfäfflin hauta.

18. Hämmämäki (C-268-277)

Hämmämäen, Ylösen ja Pilli-Sihvolan hauta on sorapintainen reunakivetty ja siinä on kaksi muistomerkkiä.

Ylösen muistomerkin keskellä suuri reliefikivi, jonka otsikkona on kohokirjoitettuna Ylösen ja reliefi esittää liekkiä kantavaa viisasta neitsyttä. Reliefikiven molemmin puolin on matalammat kivet vainajien nimineen. Reliefikivi on tummaa sileäksi hiottua graniittia ja kaksi muuta kiveä mustaa kiiltäväksi hiottua graniittia. Tekstit ja ristit on kaiverrettu ja kullattu, kirjasintyyppi päätteetön suuraakosin. Muistomerkki on hankittu Alvar Robert Ylösen siunauksen yhteydessä 1955 ja haudalla on kaksi graniitista veistettyä vaasia (Pilli-Sihvola, 11.1. 2021).

Haudan mitat: 10,0x2,40m.

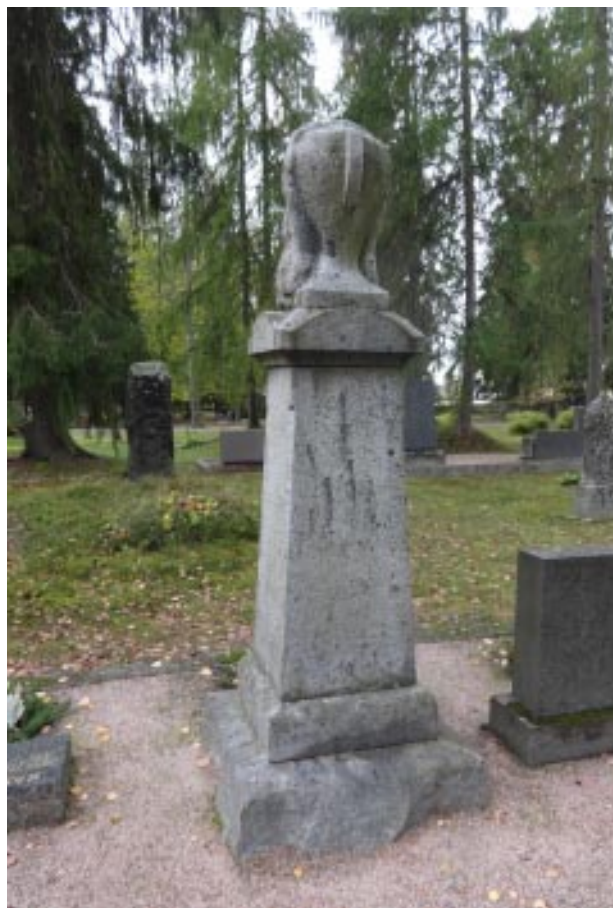
Nimet: Alvar Robert *5.10. 1878, †8.12. 1955, Hilda Elina *12.8. 1888, †28.12. 1969, Mikko *19.12. 1847, †17.6. 1920, Eeva Liisa *18.3. 1855, †2.9. 1897, Mikko Taavi *20.4. 1810, †28.9. 1890, Eva Maria *22.11. 1814, †5.1. 1891, Roosa Maria *17.3. 1882, †10.9. 1887. Hautakivien mitat: 55x94x15cm, reliefikivi: 101x61x20cm.

Toisen muistomerkin otsikkona on Pilli-Sihvola. Muistomerkki on mustaa tasaisesti hiottua graniittia, etusivu on hiottu kiiltäväksi. Nimet ja risti on kaiverrettu ja kullattu. Nimet: Erkki *25.6. 1921, †1.7. 1993, Sirkka Eeva Maria *27.2. 1922, †7.9. 2013, Helena *29.5. 1949, †5.11. 1991. Muistomerkki on hankittu 1993 (Pilli-Sihvola, 11.1. 2021). Mitat: 137x58x16cm.

Alvar Robert Ylönen, alkuaan Hämmämäki, oli asessori, hovioikeuden neuvos, Hollolan kihlakunnan tuomari alkaen 1934 ja Hämmämäen tilan omistaja. Hänen aikanaan rakennettiin tilan nykyinen päärakennus. Ennen uuttajakoa tiluksiin kuului mm. Nastolan nykyisen hautausmaan 1930-luvulla toteutetun laajennuksen alue.

Maanviljelysneuvos Erkki Pilli-Sihvola oli Kymenläänin maatalouskeskuksen johtaja 1970-1984, puoliso agronomi Sirkka Pilli-Sihvola o.s. Ylönen (Helsingin Sanomat 12.7. 1993, muistokirjoitus, Kuka kukin on 1978).

Hauta on hyväkuntoinen.

19. Jokela (C-283-286)

Jokelan hauta on reunakivetty ja sorapintainen. Haudalla on kolme muistomerkkiä, joista keskimäinen muistomerkki 1 on harmaasta graniitista veistetty patsas, ylitse vuotava malja. Nimet ja viinon asetettu risti on kaiverrettu jalustaan ilman väritystä. Muistomerkin mitat: jalusta 134x36x34cm, veistos h=52cm, valmistaja Toivo Jokela. Nimet: Kaarlo K Jokela 1851 1930, Anna L Jokela 1853 1937.

Haudan mitat: 4,00x2,10m.

Muistomerkki 2, mustaa kiiltäväksi hiottua graniittia, nimi kaiverrettu ja kullattu, Kangassalo Pauli Klaus Mikael *5.6. 1920, †19.6. 1995. Mitat: 54x111x15cm.

Muistomerkki 3, hautalaatta, nimet: Kangassalo Juho Verner *7.6. 1887, † 30.12. 1931, Aino Adele o.s. Jokela *25.9. 1880, †12.9. 1963. Mitat: 50x41cm.

Kirjasintyyppi muistomerkeissä on päätteeton, suuraakkosin.

Jokela on Nastolassa Pyhätakana oleva maa-laistalo. Kaarlo Kustaa ja Anna Loviisa Jokelan pojat Eemeli ja Toivo muuttivat vuosina 1910 ja 1912 Amerikkaan. Toivo oli ammatiltaan kivimies ja vieraillessaan kotonaan Nastolassa hän veisti hautakiven. Se oli pitkään varastossa kunnes 1930 Kaarlo Kustaan kuoltua sille tuli käyttöä Nastolan hautausmaalla. Kangassalo on suomennettu nimestä Lindström. Juho Verner oli Kalliolan mylläriin poika.

Haudan kunto on hyvä.

19. Jokelan hauta.

20. Meriluodon hauta.

20. Meriluoto (B 214-219)

Meriluodon hauta on kaksiosainen. Itäisivulla on reunakivillä rajattu sorapintainen hauta ja voimakkaan suoralinjainen klassisistinen hautakivi. Tämän selkäpuolella rajaamattomalla haudalla on vapaa-muotoinen hautakivi. Muistomerkit ovat tyyliltään toisensa vastakohtia. Reunakivillä rajatun haudan mitat: 6,00x2,50m.

Muistomerkki 1, kooltaan 85x175x23cm, on jalustaa myöten mustaa kiiltäväksi hiottua graniittia. Muistomerkin otsa on muotoiltu klassisistisen kivrakennuksen räystäään tapaan. Nimet ja otsikko Meriluoto on kaiverrettu ja kullattu. Kirjasintyyppi on päätteellinen, suuraakkosin.

Nimet: Matti *9.3. 1881, †15.10. 1950, Oiva Ensio *3.6. 1912, †12.11. 1918, Matti Jorma K. *10.11. 1915, †22.4. 2004, Hilma Elviira *14.3. 1882, †12.12.1961, Alli Elviira *31.1. 1909, †28.10. 1939.

Muistomerkki 2, kooltaan 60x110x15cm, on valikoitu pienehkö luonnonkivi, jonka pintaan on kiskoilla kiinnitetty otsikko Meriluoto ja vainajien nimet. Kirjasintyyppi päätteellinen, suuraakkosin, tummaa pronssia. Nimet: Lasse Sakari *15.2. 1921, †23.7. 1994, Helvi *27.4. 1921, †16.3. 2008. Hautakivessä on sotainvaliditunnus ja Lotta Svärd mitali sekä hautakoriste, kaksi ylöspäin

nousevaa kurkea, malli MJ Paasikivi linnut no 11. Syntymäaika osoittava tähti on nelisakarainen.

Matti Meriluoto oli kauppiaan poika Anjalasta. Hän perusti oman liikkeen Luhankaan, mutta muutti Uutenkylään vuonna 1912. (Mäkelä 1991, s. 207) Vuonna 1926 Meriluoto rakennutti uuden kauppatalon Uudenkylän asemalle ja aloitti bensinin jakelun (Mäkelä 1982, s. 307, s. 316).

20. Meriluodon hauta, muistomerkki 2.

21. Mallisen hauta, kuva Heta Oijala.

21. Mallinen (F-145-153)

Mallisen suvulla on F-osastolla lähekkäin kaksi isoa sukuhautaa. Tarkasteltava hauta on reunakivetty, sorapintainen ja siinä on vaakasuuntainen, pitkä muistomerkki. Se on koottu kolmesta osasta lähes huomaamattomin saumoin. Hautakivi on etusivultaan kiiltäväksi hiottua mustaa graniittia, muut sivut tasaiseksi hakattuja. Otsikkona on keskellä Mallinen ja tekstit on kaiverrettu sekä kullattu muistomerkkiin. Otsikon molemmin puolin on keili (Laurasvaara 2003, s. 26). Kirjasimet ovat päätteellisiä, suuraakkosin. Muistomerkkin vasemmassa laidassa on risti ja oikeassa laidassa kolme viljantähkää. Kahden sodassa kuolleen vainajan kohdalle on kaiverrettu vapauden risti. Heistä Otto Vilho katosi Rajajoella ja Eero Antero on haudattu Nastolan sankarihautausmaalle. Toisaalle haudattujen sankarivainajien nimet on liitetty sukuhaudan muistomerkkiin.

Haudan mitat: 8,80x2,10m. Muistomerkkin mitat: 60x363x15cm.

Nimet muistomerkissä: Antti Edvard *5.10. 1841, †9.2. 1924, Maria Matilda *2.2. 1853, †6.8. 1926, Helmi Matilda *1.12. 1889, †29.9. 1967, Kauko Vilho *10.4. 1978, †17.12. 1954, Laina Amanda *1.1. 1884, †24.8. 1972, Aino Valma *9.10. 1907, †24.10. 1907, Mirja Maija, *23.5. 1910, †25.2. 1926, Otto Vilho *9.10. 1908, †10.6. 1944, Eero Antero *15.11. 1919,

†8.11. 1941, Kirsti *4.10. 1915, †14.12. 1980, Heikki Kalervo *1.4. 1913, †3.6. 1984, Matti *26.8. 1917, †10.3. 1990, Aira Hetti *6.10. 1919, †13.1. 2003.

Antti Mallinen muutti Orimattilasta Uuteenkylään 1868 ja hieman myöhemmin vävyksi Ukkolan taloon. Hänet valittiin kunnallislautakuntaan 1872, varaesimies 1878-1886, esimies 1887-1905 eli 18 vuotta. Lisäksi hän oli kuntakokouksen esimies tai varaesimies vuoteen 1912 asti. Mallinen johti ja hoiti käytännössä pitkään Nastolan kunnan asiat, sillä esimiehen tehtäviin kuului kunnan rahatalous, verojen keruu ja tilit. Hän oli ensimmäisiä merkittäviä kunnallisia johtajia Nastolassa vuoden 1869 kuntauudistuksen jälkeen. Muita luottamustoimia oli paljon ja hän oli mm. viemässä suurta adressia Nastolan edustajana 1899 Keisari Nikolai II:lle. Hänen muistokirjoituksensa päättyi: "kepeät mullat suoran, työtarmoisen suomalaisen haudalle." Antin pojista, Otto, oli edistyspuolueen kunnanvaltuutettu 1918. (Vankka 1999, s. 32). Antti Mallisen luottamustehtävistä mainittakoon Lahden osuusmeijerin ensimmäinen puheenjohtaja 1905, Säästöpankin johtokunnan jäsen 1883 ja kuuluminen kansakoulujohtokuntaan 1880-luvulla sekä myöhemmin Uudenkylän koulun hallintoon (Mäkelä 1982, s. 171, s. 267, s. 329 ja s. 529).

Hauta ja muistomerkki ovat hyväkuntoisia.

22. Niemen hauta, kuva Heta Oijala.

Kulttuurihenkilöitä

22. Niemi (D-27 a-f)

Niemen hauta on reunakivellinen, ruohottunut ja siinä on neljä muistomerkkiä. Haudan mitat: 2x7m.

Muistomerkki 1, mitat 50x150x18cm, on vaakasuuntainen, kaikilta sivuiltaan lohkopintaista tummaa graniittia. Nimien tausta on rajattu vapaamuotoisesti ja hiottu tasaiseksi. Vasemmassa reunassa on risti ja oikeassa reunassa hautakoriste kaksi pääskystä, tummaa pronssia. Otsikkona on sukunimi Niemi pronssisin kirjaimin. Vainajien nimet on kaiverrettu ja kullattu päätteellisin suuraakkosin. Nimet: Heli *16.2. 1921, †27.12. 1978, Kalevi *30.12. 1915, †10.10. 2012. Mitalit: Lotta Svärd tunnus, sotaveteraanitunnus vuosiluvuilla ja sotainvaliditunnus.

Muistomerkki 2, mitat 47x150x18cm, keskellä kiiltäväksi hiottu hautakivi mustasta graniitista ja sen molemmin puolin harmaagraniittiset reliefikivet, joihin on kaiverrettu mustaksi väritetty risti. Otsikkona on Niemi kohokirjaimin ja nimet on kaiverrettu ja kullattu suuraakkosin, päätteetön kirjasin. Nimet: Maria Martta *31.5. 1887, †30.6. 1951, Johan Alfred *2.7. 1873, †1.10. 1959.

Muistomerkki 3, mitat 45x80x15cm, tummaa tasaiseksi hiottua graniittia. Teksti kuten muistomerkki 2:ssa. Nimi: Aino Kotivalo *1.9. 1909, †1.1. 1959.

Muistomerkki 4, mitat 43x165x15cm, on kiiltäväksi hiottua mustaa graniittia. Otsikkona on Niemi kohokirjaimin ja teksti kuten muistomerkki 2:ssa. Vasemmassa reunassa on risti, kokokuva. Nimet: Ala-Kurhila, ent. Niemi, Voitto Kalervo *11.6. 1922, †28.11. 2015, varanotaari Rauha Helena o.s. Ellilä *11.11. 1925, †10.10. 1955. Sotaveteraanitunnus, tammenlehvä. Haudalla on graniitista veistetty lyhty.

Kalevi Niemi kasvoi opettajaperheessä Lughtaanmaalla. Hän opiskeli Viipurin musiikkiopistossa, josta valmistui pianonsoiton ja musiikkipedagogiikan opettajaksi 1936. Niemi oli Nastolassa kesäkantorina ja kirkkokuoron johtajana 1935 (Kettunen 2004, s. 62) sekä kanttori Sauran sijaisena 1938-1939. Hän valmistui laulunopettajaksi Helsingin konservatoriosta 1939 ja oli Nastolan kanttori 1946-1973. Ahkerana kuoromiehenä hän johti useita kuoroja kuten Lahden mieskuoro 1956-, Lahden piirin sotaveteraanikuoro, valtakunnallinen sotasoikeiden kuoro ja Nastolan mieskuoro. Dir. kant., musiikkineuvos 1986 (Wikipedia, musiikkineuvos). Sivutoimi Lahdessa 25.4. 1954 alkaen Viipurin musiikkiopiston musiikinopettajana. Niemi oli vasta perustetun Nastolan osuuspankin konttorinhoitaja 1952-. Kanttori Niemen sivutoimien lukuisuutta arvosteltiin 19.5. 1961. (NSA IIcb3, Helsingin Sanomat muistokirjoitus 17.10. 2012, ESS muistokirjoitus 11.10. 2012, Nastola-lehti 15.9. 2003, Osuuspankki Nastolassa)

Jatkosodassa Viipurissa Kalevi Niemi löysi radiomiinan sytytinosan, jolloin miinojen toiminta-periaate selvisi. Hänen pioneerikomppanian partiot poistivat useita radiomiinoja. Viipuriin perustettiin radioasema soittamaan Säkijärven polkkaa ja peittoamaan Leningradista lähetetty miinat lauka-
seva signaali (Kaakkois-Häme 21.5. 1982). Ker-
rotaan, että mollisointuisen kappaleen valinnassa tarvittiin pioneerimuusikon osaamista. Kalevi Nie-
meä kutsuttiin kultakurkuksi, mihin oli laulutaidon lisäksi toinenkin syy. Hän haavoittui 1942 Rajajo-
ella ja leukaproteesi oli tehty jalometallista. Anni Kaste ja Kalevi Niemi muodostivat aisaparin, ru-
noilija ja säveltäjä useille kotiseutujuhliissa kuulluille esityksille.

Voitto Ala-Kurhila, Kalevi Niemen veli, on kir-
joittanut Lapsuuteni Luhtaanmaa nimisen kirjan.

23. Lehtinen, Nuutinen, Salonen (E-21-26)

Lehtinen, Nuutinen ja Salosen hauta on reunaki-
vetty, sorapintainen. Muistomerkki koostuu neljäs-
tä toisiinsa kiinni asetetusta hautakivestä. Kivet
ovat mustaa graniittia ja tasaiseksi hiottuja paitsi
Salosen hautakivi on hiottu kiiltäväksi. Otsikot
Nuutinen ja Lehtinen ovat pronssisin kirjaimin ja
muut tekstit ovat kaiverrettuja ja kullattuja päät-
teettömin suuraakkosin. Markus Lehtisen hauta-
kivessä ei ole otsikkoa ja se on muita hieman kor-
keampi.

Haudan mitat: 6,20x2,60m.

Nimet: Fil. maist. Markus Lehtinen *5.2. 1907
Iitissä, †2.4. 1949 Helsingissä. Muistomerkkin lah-
joitti historiansa kirjoittajalle Nastolan kunta. Mi-
tat: 80x63x15cm.

Lehtinen: Venla *4.7. 1882, †22.2. 1922,
Erkki *27.8. 1922, †21.1. 1957, Kalle *1.7.
1882, †4.7. 1953, Martta o.s. Leino *12.2.
1896, †20.11. 1975. Mitat: 63x69x15cm.

Nuutinen: Leena Tellervo *16.1. 1932,
†20.11. 1975, Vappu *7.4. 1908, †20.12. 1990.
Mitat: 63x69x15cm.

Salonen: Ilmari, *20.8. 1928, †18.9. 2014.
Mitat: 63x40x15cm.

Markus Lehtinen syntyi Iitissä ja hänen van-
hempansa Kalle ja Venla muuttivat Nastolaan
Toivonojan mylläreiksi 1911. Martta o.s. Leino on
Venlan sisko. Muistomerkissä on Markus Lehtistä
esittävä pronssireliefi, kooltaan 26x18cm, tekijä
ER - 51 sekä rintamaveteraanitunnus. Sotilas-
arvoltaan Lehtinen oli luutnantti. Hän työskenteli
20 vuotta Sotakorkeakoulun kartanpiirtäjänä.
Opintie alkoi Immilän kansakoulusta ja jatkui Hel-
singin yliopistoon. Historian opinnot tapahtuivat
leipätyön ohessa. Mylläriperheen pojasta tuli en-
simmäisen Nastolan historian kirjoittaja. Nastolan
erä- ja rajahistoria julkaistiin postuumisti 1950.
(Lehtinen 1950, s. 5-8 , Eerola 2020, s. 129,
Oijala 1999, s. 71).

Muistomerkki on hyvässä kunnossa.

23. Lehtisen hauta.

24. Sylvinin hauta.

24. Sylvin (D-313-320)

Sylvinin hauta on reunakivetty ja sorapintainen. Muistomerkki koostuu viidestä toisiinsa kiinni asetetusta osasta. Keskellä on Axel Sylvinin muita hieman isompi harmaasta graniitista tehty yläreunastaan kaareva hautakivi. Sen molemmin puolin on symmetrisesti kaksi mustasta graniitista tehtyä keskimmäisen tavoin kaarevaa hautakiveä. Laitimmaisissa on pystysuora keili. Muistomerkit on hiottu tasaisiksi, nimet on kaiverrettu ja kullattu päätteellisin suuraakkosin. Muistomerkissä sukunimeä ei ole asetettu otsikoksi, vaan kunkin vainajan nimi on kirjoitettu kokonaan syntymä- ja kuolinai-koineen ja paikkoineen.

Haudan mitat: 4,00x2,10m.

Nimet: Muistomerkki 1, Vicehäradshövding Axel Sylvén *4.10. 1865 i Säkkijärvi, †6.7. 1939 i Nastola och hans maka Elin f. Regnell *3. 7. 1872 i Helsingfors, †20.2. 1950 i Helsingfors. Mitat: 50x102x15cm.

Muistomerkki 2, Sven Sylvén *11.12. 1901 i Forssa, †12.12. 1988 i Esbo och hans maka Ingeborg f. Dyhr *26.1. 1902 i Pyhäjärvi, Uleåb. Län, †29.12. 1996 i Esbo. Mitat: 50x80x15cm.

Muistomerkki 3, Gunborg Vaala f. Sylvén *15.5. 1905 i Forssa, †24.1. 1981 i Helsingfors, kenraaliluutnantti Kaarlo Vaala *15.1. 1899 Turussa, †13.1. 1982 Helsingissä. Mitat: 50x80x15cm.

Muistomerkki 4, Saga Los, f. Sylvén, *9.4.

1909 i Forssa, †10.4. 1996 i Helsingfors. Mitat: 50x38x15cm.

Muistomerkki 5, Marita Vaala *1.9. 1927 i Lahtis, †25.5. 2007 i Helsingfors. Mitat: 50x38x15cm.

Axel Sylvén kuuluu Säkkijärvellä vaikuttaneeseen pappis-sukuun. Suvussa on ollut useita rovasteja Erik Sylvinistä 1712-1783 alkaen (Talvio 1927, s. 283). Axel Sylvén oli varatuomari ja Nastolan nimismies 1918-1931 (Mäkelä 1991, s. 394). Hän asui kauppias Kilpeläisen talossa, johon sijoitettiin kunnantoinisto 1933. Axel Sylvén tunnettiin leppoisana virkamiehenä, ja hän hoiti tehtäviään Nastolassa Suomen itsenäistyttyä ja kieltolain aikana. Vaikka Sylvinit asuivat Nastolassa varsin lyhyen aikaa, sijoittuu heidän hautansa tänne. He edustivat Nastolan ruotsinkielistä väestöä, jonka merkitys nykyaikana on unohtumassa. Muistomerkissä tiedot on esitetty vainajien äidinkiellellä joko suomeksi tai ruotsiksi.

Axel Sylvinin tyttären, Gunborgin, puoliso Kaarlo Vaala, vuoteen 1924 Vihervirta, oli rajavartiolaitoksen päällikkö 1956-1962. Talvi- ja jatkosodassa Vaala oli ollut rykmentin komentajana (Wikipedia, Kaarlo Vaala). Toisen tyttären vävy oli puolalainen aatelismies Sokolnik (Nastola-lehti 21.9. 2000, Tapsan tarinoita).

Muistomerkki on hyväkuntoinen.

25. Lankinen, Vanhakoski (02-577-578)

Lankinen, Vanhakosken hauta on nurmipintainen ilman rajaavia rakenteita. Haudalla on kaksiosainen muistomerkki. Sofia Lankisen hautakivi on mustaa kiiltäväksi hiottua graniittia, johon on siiven tavoin liitetty valkoisesta Carraran marmorista yksilöllisesti muotoiltu Vanhakosken muistomerkki. Tekstit on kaiverrettu ja kullattu päätteettömin suuraakkosin. Molempiin hautakiviin on kaiverrettu risti ja Lankisen ristin yhteyteen kieloja. Vanhakosken muistomerkissä on pronssista valettu öljylamppu, Florence Nightingale -mitalin kopio.

Nimet: Lankinen, Sofia *20.8. 1867, †26.5. 1957, mitat: 33x50x10cm.

Vanhakoski o.s. Lankinen, Mirja Kaarina, s. 23.2. 1939 Antrea, k. 7.1. 2008 Nastola. Vanhakosken muistomerkissä syntymä- ja kuolinaika on merkitty kirjaimilla tavanomaisten symbolien sijaan. Mitat: 94x62x15cm, reunat viistetty.

Vanhakosken enkelin siipeä esittävä muistomerkki perustuu Mirjan 2005 tekemään luonnokseen, toteutus Heinolan kiviveistämö 2008. Sairaanhoidtaja Mirja Vanhakosken saama Florence Nightingale - mitali oli annettu kansainvälisestä yhteistyöstä eturauhastutkimuksessa. Se on korkein sairaanhoidtajille myönnettävä arvomerkki. Mirja oli Meilahden sairaalassa osastonhoitajana professori

25. (vasemmalla) Vanhakosken, Lankisen hauta.
26.(yllä) Karhusen hauta, kuva Heta Oijala.

Olof Alftanin alaisena. Mirja oli legendaarisen viipurilaisen arkkitehdin Jalmari Lankisen veljentytär ja rakasti itsekin piirtää. (Vanhakoski 24.7. 2013 ja hautausmaakerros 9.6. 2016, Mirja Lankisen sisko)

Sofia Lankinen oli kymmenen lapsen äiti ja presidentti Paasikivi myönsi hänelle valkoisen ruusun mitalin. Mitali oli aiemmin hautakivessä.

Muistomerkki on hyväkuntoinen.

26. Karhunen (A-483)

Karhusen hauta nurmipintainen, tarkemmin rajaa-maton kumpu. Muistomerkki, kooltaan 60x112x15cm, on mustaa lähes kiiltäväksi hiottua graniittia. Otsikko, Karhunen, on tehty pronssisin kirjasimin. Nimet on kaiverrettu ja kullattu päätteettömin suuraakkosin.

Nimet: Kaarle Torsten *30.3. 1886, †31.7. 1968, Esteri Johanna *27.2. 1893, †21.5. 1977. Syntymäaika on merkitty kuusisaraisella tähdel-lä.

Eläinlääkäri Kaarlo (Kalle) Karhunen oli Petsamon merkittävimpiä vaikuttajia 1920-30 luvuilla. Hän oli kotoisin Vesannolta ja opiskellut eläinlääkäriksi Saksassa. Hänet nimitettiin 1916 eläinlääkäriksi Kyrön-Petsamon tietämaalle. Työ teh-

27. Bycklingin hauta, kuva Heta Oijala.

tiin hevosilla. 1918 tapahtumiin hän osallistui valkoisten puolella Lapissa. Karhunen jäi Petsamoon, jossa toimi eläinlääkärinä ja matkaoppaana. Luottamustehtäviä oli paljon. Hän oli kunnanvaltuutettuna, suojeluskunnassa, Ilmapuolustusyhdistyksen johtokunnassa, Salmijärven maamiesseurassa, Lapin maatalousseurassa, osuuskaupan hallintoneuvostossa, alkoholiliikkeen tarkastajana ja kirkkovaltuustossa. Petsamo kehittyi ja sitä rakennettiin. Karhunen oli taitava lohenkalastaja, mutta ei suostunut ilmoittamaan perholla kalastamaansa 27kg painoista lohta urheilukalastajien vuosikalenteriin, koska tämä ei vielä ollut hänen elämänsä lohi. Jatkosotaan Karhunen osallistui vapaaehtoisena eläinlääkintäkapteenina. Sodan jälkeen Karhunen asettui Nastolaan Uuteenkylään ja toimi eläinlääkärinä. (Vahtola 1999, s. 65)

27. Byckling (C-36-40)

Bycklingin hauta on reunakivetty ja sorapintainen. Muistomerkin edessä on liuske kivillä laatoitettu alue. Muistomerkki koostuu kolmesta selvästi erilleen asetetusta suorakaiteen muotoisesta pystykivestä, joiden päällä on yhtenäinen päällyskivi ja väleissä pronssiset ristit. Kivet ovat tasaiseksi hiottua mustaa graniittia. Päällyskivessä on sukuni-

mi Byckling pronssikirjaimin. Vainajien nimet on kaiverretty ja kullattu suuraakkosin.

Haudan mitat: 5,00x2,00m. Muistomerkin mitat: 86x240x18cm. Todennäköisesti muistomerkki on pystytetty Santeri Bycklingin hautauksen yhteydessä.

Sukunimi Byckling on suomennettu 1935 Alhavaksi. Hautakivissä Bycklingit on esitetty etunimellä ja muiden nimet kokonaan. Santeri (Aleksanteri) Byckling oli Nastolan pappilan tilanhoitaja (Mäkelä 1982, s. 333, Mäkelä 1991, s. 225). Hän asui Nastolan pappilassa omassa rakennuksessaan.

Nimet: (vasen) Tauno Onni Alhava *1.10. 1909, †21.11. 1958, Hilikka Kyllikki o.s. Korttinen *6.1. 1912, †9.7. 1993, Armas Aleksanteri Alhava *25.1. 1905, †10.12. 1981, Aino Sofia o.s. Korhonen *3.5. 1904, †17.3. 1997, Antti Risto Alhava *23.4. 1936, †2.2. 1991. (keskimäinen) Santeri *11.8. 1879, †10.6. 1956, Emmi o.s. Forsberg *23.9. 1883, †23.7. 1965, Vieno Aleksanteri *27.8. 1903, †1.9. 1903, Erkki Antero Alhava *4.3. 1919, †25.5. 1963. (oikea) Uuno Alfred Nevala *1.9. 1907, †29.10. 1972, Helmi Sylvia o.s. Alhava *12.5. 1911, †16.11. 1982,

Paavo Antero Kolppo *1.4. 1907, †26.10. 1981, Toini Emmi o.s. Alhava *2.6. 1914, †16.11. 1982.

Armas Alhava, vuoteen 1935 Byckling, varatuomari ja Lapin läänin poliisitarkastaja 1941-1949. Sen jälkeen hän oli Suojelupoliisin (SuPo) ensimmäinen päällikkö 1949-1972. SuPo perustettiin kommunistien käsiin ajautuneen ValPon seuraajaksi ja Alhava onnistui estämään KGB:n vaakojojen soluttautumisen suojelupoliisiin. (Wikipedia, Armas Alhava)

Muistomerkin kunto on tyydyttävä. Hautakivellä kasvaa jäkälää. Päälyyskivi on hieman pois paikaltaan.

28. Martelius, Miilus (C-26-31)

Martelius, Miiluksen haudalla on viisi muistomerkkiä. Lisäksi suvulla on kolme muuta hautaa toisaalla Nastolan hautausmaalla. Hauta on nurmipintainen, rajaamaton ja muistomerkkien taustalla kasvaa keskikokoinen alppiruusu.

Muistomerkki 1 on mustasta graniitista tehty tasaiseksi hiottu pystykivi. Mitat: 107x47x12cm. Kiven yläosassa on risti ja vainajien nimet on kaiverrettu fraktuuralla suur- ja pienaakkosia käyttäen, kullattu. Nimet: Mauno Martelius *10.11.

1854, †15.12. 1909, Sanna Martelius *5.10 1849, †15.1. 1928, Iida Martelius *5.4. 1883, †30.12. 1952, Honkanen Hilda Susanna *11.4. 1899, †6.6. 1972.

Muistomerkki 2 on harmaasta graniitista tehty pystykivi, jossa nimien tausta on korostettu kiven pinnan käsittelyllä. Mitat: 103x49x16cm. Nimet on esitetty päätteellisin suuraakkosin ja maalattu mustaksi samoin ylhäällä oleva risti säteineen. Muistomerkin alaosaan on kiinnitetty Aleksanteri Marteliuksen sinkistä tehty muistolaatta, joka aiemmin oli omassa muistomerkissään. Laatan teksti on pakotettu käsin. Nimet: Martelius, Karl *25.7. 1850, †19.1. 1901, Anna *1.11 1851, †5.11. 1927. Sinkkilaatassa: Aleksander Martelius *4.3. 1861, †2.3. 1894.

Mauno Marteliuksen, KH Marteliuksen ja hautausmaalta poistettu Aleksanteri Marteliuksen muistomerkit ovat malliltaan samanlaisia. Kaksi jälkimmäistä on valettu betonista ja tekstit niissä sekä Lyyli Heleena Marteliuksen muistomerkissä ovat käsialaltaan yhteneväisiä, saman henkilön, todennäköisesti mylläri Mauno Marteliuksen tekemiä.

Muistomerkki 3 on putkesta tehty risti. Mitat: 105x68x3cm. Ristin keskellä on kilpi vainajan tietoineen. Nimi: Lyyli Heleena Martelius *15.7.

28. Marteliuksen hauta.

28. Marteliuksen hautojen sementistä valetut muistomerkit. Oikeanpuoleinen on poistettu hautausmaalta, kuva 1970-luvulta, Markku Lehtinen.

1886, †18.2. 1892. Teksti on pakotettu käsin ja maalattu valkoiseksi.

Muistomerkit 4 ja 5 ovat lohkopintaista graniittia, hieman pyöristetyn suorakaiteen muotoisia hautakiviä. Mitat: 60x80x16cm ja 60x70x16cm. Vainajien nimiä varten on hautakiven muotoa mukaileva tasaiseksi hiottu alue. Sukunimet, Miilus ja Miilus-Larsen, ovat pronssikirjaimin ja muistomerkin vasemmassa laidassa on yksilöllinen Martta Miiluksen tekemä pronssinen enkeliaiheinen veistos. Vainajien nimet on päätteellisin suuraakkosin, kaiverretty ja kullattu. Nimet: Pirkko Elina *13.10. 1939, †6.3. 1994, Martta Helena *1.3. 1911, †8.10. 1992, Kaarlo Kaleva *5.12. 1911, †8.2. 1999. Muistomerkit 4 ja 5 pystytti Kaleva Miilus Martan kuoleman jälkeen.

Martta Miilus (o.s. Laaksonen) oli nastolalainen uskonnolliseen taiteeseen keskittynyt kuvanveistäjä ja taidemaalari. (Ars Magna 1/1978, Eerola 2020, s. 248) Hänen enkeliaiheisia hautakoristeita on nykyisin sarjavalmistuksessa ja muita veistoksia Nastolan hautausmaalla on esimerkiksi "Viisi viisasta naista" Väinö Koskisen haudalla. Kaleva Miilus, alkuaan Martelius (nimi suomennettu 1935) oli rautatieläinen ja hänen isänsä oli Nastolan pysäkin hoitaja. Kalle Henrik †1880 tuli mylläriksi Arrajoen kartanoon 1843 ja Marteliukset toimivat tässä ammatissa neljä sukupolvea Immilässä vuoteen 1911 asti. Kalle Martelius †1901 ja Mauno Martelius †1908 olivat mylläreitä. Mauno oli lisäksi puuseppä ja rakentaja. (Oijala 1999, s. 66). Iida Martelius oli Immilässä toimi-

nut kotiompelija ja vasemmiston kunnanvaltuutettu 1921-1933 (Mäkelä 1991, s. 433). Susanna Honkasen puoliso oli Pietarissa syntynyt Johan Honkanen. Haudan kunto on hyvä.

29. Rauanheimo (04-3)

Rauanheimon hauta on nurmipintainen ja rajaa-maton. Muistomerkki on valikoitu punagraniittinen luonnonkivi, jonka yksi sivu on hiottu tasaiseksi, muut ovat lohkopintaisia. Sukunimet Rauanheimo ja Kojonen ovat pronssisin kirjaimin, muut tekstit on kaiverretty päätteettömin suuraakkosin ja maalattu hopealla. Yläkulmassa on yksilöllinen kolmea pääskystä esittävä taideteos, jonka tekijä on tuntematon, todennäköisesti Erkki Kojosen puolison, keraamikko Raija Rauanheimo-Kojosen taiteilijattavan tekemä.

Muistomerkin mitat: 62x88x23cm, veistos 16x37x6cm.

Nimet: Rauanheimo, Uljas Vesa *11.8. 1898, †15.4. 1963, Kojonen, Erkki Kalevi Rope *31.7. 1918, †21.6. 1979.

Uljas Rauanheimo, vuoteen 1906 Järnefelt, oli kirjailija, Sotahistoriallisen museon johtaja ja eversti. Hän kirjoitti salanimellä U. V. Nurmes. Rauanheimolta jäi puolivalmis omakotitalo Nastolaan (Kojonen, Kari 6.10. 2020, Wikipedia Uljas Rauanheimo). Haudan kunto on hyvä.

29. Rauanheimon hauta.

30. Alhainen (C-126-131)

Alhaisten hauta on reunakivetty, sorapintainen ja siinä on kaksi samanlaista muistomerkkiä. Ne ovat vaakasuoria, kookkaita mustasta graniitista tehtyjä hautakiviä. Ensimmäisessä muistomerkissä on ot-sikkona neljä sukunimeä, Kaste, Karhulin, Lindeberg ja Heimonen. Nimet on kaiverrettu päätteet-tömin suuraakkosin ja kullattu. Haudan mitat: 8,00x2,80m, muistomerkkin mitat: 60x200x19cm.

Nimet, muistomerkki 1: Kaste, kirjailija, Anni *6.2. 1876, †17.7. 1961, Kullervo *13.5. 1897, †28.8. 1940, Leskinen Tellervo o.s. Kaste *26.1. 1902, †5.2. 1988, Karhulin, Henrik *1802, †27.4. 1860, Lindeberg, Kalle *8.7. 1830, †6.7. 1908, Karoliina o.s. Hylander *14.2. 1838, †13.3. 1918, Kaarlo *13.10. 1870, †7.7. 1939, Olga *3.6. 1877, †3.4. 1950, Heimonen, Hulda o.s. Lindeberg *27.7. 1864, †13.9. 1920, Pauli *8.11. 1890, †16.11. 1982, Elin o.s. Hälberg *10.2. 1903, †19.11. 1964.

Alhaisten puustelli oli 1700-luvulla sotilas-virkatalo ja autonomian ajalla valtion omistama vuokratalo. Sen tunnetuimmat vuokraajat olivat Henrik Karhulin ja Kalle Lindeberg. Kalle Lindebergin tytär, Anni oli kirjailija, avioiduttuaan Kas-tegren, josta Kaste on lyhennetty. Hänen ura alkoi vuonna 1908 novellikokoelmalla Vastarannalla. Nastolalainen luonto on toiminut innoittajana Anni Kasteen kuvauksissa. Varsinainen läpimurtoteos

oli “Hänen armonsa kasvatti”. Se on sijoitettu Kukkajärven maisemiin, missä Alhaisten puustelli sijaitsee. Kaste kirjoitti useita romaaneja, runo- ja novellikokoelmia. Hän työskenteli toimittajana mm. Naisten Ääni-lehdessä, Mikkeliissä 1930-luvulla. Vuonna 1940 hän muutti takaisin Nastolaan ja asui kirkon vieressä pienessä puutalossa, jota kutsutaan Annilaksi. Nastolassa Kaste kirjoitti runon useisiin juhlatapahtumiin, jotka Kalevi Niemen säveltäminä ja johtamina sitten esitettiin. Tunnetuin näistä lienee “Laulu Nastolalle” vuodelta 1959. Nastola-seura pystytti 1974 Anni Kasteen muisto-merkin Kumianmäelle. (Huovila, Pilli-Sihvola 2001, Eerola 2020, s. 101, s. 249, Mäkelä 1982, s. 418)

Henrik Karhulin oli Alhaisten vuokraaja 1840-1860. Hän osallistui Nastolan pitäjän ja kappeliseurakunnan hallintoon. Karhulin rakennutti 1840-luvulla Kumiankoskeen tullijauhomyllyn, joka jatkossa kuului Alhaisten vuokraajalle. Hie-man myöhemmin Karhulin toteutti sillan Iso- ja Pikku-Kukkasen välisen salmen poikki. Siltaa kutsutaan edelleen Karhunsillaksi. (Mäkelä 1982, s. 303, s. 477, Toivo Rajalan kokoelma)

Henrik Karhulinin lesken, Karoliina Hylanderin, nai Karl Gustav Lindeberg, alkuaan Eskola Heinlammilta ja hänestä tuli Alhaisten vuokraaja Karhulinin jälkeen. Lindeberg osallistui sekä Nastolan maalliseen että kirkolliseen hallintoon. Hän

30. Alhaisten hauta, kuva Heta Oijala.

31. Sauran hauta, kuva Heta Oijala.

oli kirkonväärsti eli taloudenhoitaja 1865-1872 (Mäkelä 1982, s. 527). Luottamustehtäviä oli paljon kuten kuntakokouksen esimies, kirjastojohtokunnan jäsen, maanviljelyslainarahaston jäsen, taksoituslautakunnan jäsen, kunnan tilintarkastaja ja kunnallislautakunnan kirjuri (Mäkelä 1982, s. 295, s. 332, s. 333, s. 334, s. 358, s. 368). Lindeberg teki muistiinpanoja tapahtumista almanakkoihin eli "ilmakirjoihin". Hän oli suomenkielinen, mutta muistiinpanot ovat sekakielisiä, osittain ruotsiksi, mikä kertoo aikakauden virkakielen vaikutuksesta Nastolassakin. Kukkasen pinnanlaskun 1871 ja Sala- ja Ruuhijärven pinnanlaskun 1884 hän merkitsi rantakallioon. (Toivo Rajalan kokoelma)

Alhaisten muistomerkki kertoo Nastolan historiaa ja se on nimien sijoittelun perusteella pystytetty kirjailija Anni Kasteen siunauksen yhteydessä. Muistomerkki on tyydyttävässä kunnossa, alkavaa jäkäläkasvustoa.

31. Saura (C-182-185)

Sauran hauta on reunakivetty ja sorapintainen. Muistomerkki on tehty tasaiseksi hiotusta harmaasta graniitista. Tekstit ja symbolit on kaiverrettu päätteellisin suuraakkosin ja vainajien nimet on kullattu. Otsikkona oleva sukunimi Saura on kaiverrettu kaarelle, hieman loivempi kaari on suorakaiteen muotoisen muistomerkkin yläosassa. Lisäksi muistomerkissä on kaiverrettuna nuottiviivasto

sekä kaksi ylöspäin osoittavaa soihtua. Haudan mitat: 4,00x2,00m.

Nimet: Jaakko Adiel *22.9. 1874, †26.11. 1943, Veera Eufemia o.s. Koskinen *16.9. 1906, †13.10. 1985, Matti Aatos *13.8. 1921, †29.10. 1944, Vappu Terttu *15.11. 1939, †6.7. 1991, Hilma Maria o.s. Olli *22.2. 1890, †29.9. 1929, Veli Viljo *26.6. 1907, †14.6. 1977.

Jaakko Saura, aikaisemmin Söyring, oli Nastolan kanttori 1895-1942. Hän oli seurakunnan pitkäaikainen työntekijä, toimessaan 48 vuotta (NSA II Ca 4). Saura asui Nastolan kanttorilassa, joka os-tettiin kauppias Kilpeläiseltä 1897 ja E.J. Lindqvist rakensi nykyisen päärakennuksen 1906 (Mäkelä 1982, s. 543, s. 564). Nastolan osuuspankin konkurssin seurauksena Saura oli virkavaipaalla Amerikassa vuonna 1914 (NSA IIcb1, Mäkelä 1982, s. 552). Kanttorina hän johti Nastolan kirkkokuoroa ja maksoi kirkon uruista yhden äänikerran (Mäkelä 1982, s. 552, Mäkelä 1991, s. 624). Työnsä ohella hän oli monissa seurakunnan ja kunnan luottamustehtävissä kuten kirkko-hallintokunnan jäsen, kunnallislautakunnan esimies, vuokralautakunnan puheenjohtaja torppien ja mäkitupien itsenäistyessä ja kunnan tilintarkastaja. Hän kuului kirjastojohtokuntaan ja elintarvikelautakuntaan vuonna 1917. (Mäkelä 1982, s. 332, s. 339, s. 359, s. 637, Mäkelä 1991, s. 605) Itsenäisyyden alussa hän oli kunnanvaltuutettu, terveydenhoitolautakunnan puheenjohtaja ja

32. Soini Nikkisen hauta.

lastenvalvoja (Mäkelä 1982, s. 511, s. 524, Mäkelä 1991, s. 451). Saura toimikuntineen rakennutti Nastolan kirkon hevostallit 1922. Tallien piirustus, jonka oli laatinut rakennusmestari A.W. Nieminen 1920, luovutettiin Nastolan kunnalle uuden kunnantalon valmistumisen yhteydessä 1960-luvulla. Hautausmaan kaksi vanhinta metalliporttia on tehty Sauran piirustusten mukaan 1932 (NSA IIICa 1). Vuonna 1937 hän esitti korjaukset Kotipuutarhaliiton tekemään karttaan ja luettelon hautausmaan vanhoista hautasijoista (NSA IICb2). Sota-aikana Sauran johtama kirkkokuoro oli koottu Nastolan vankileirin työntekijöistä ja lotista (Eerola 2020, s. 33).

Haudan kunto on hyvä.

32. Soini Nikkinen (UL)

Soini Nikkisen hauta on uurnalehdossa. Vakio-mallisen muistokiven teksti on tehty kellertävästä pronssista valetuista kirjasimista päätteettömin suuraakkosin. Teksti: Nikkinen, Soini Mikael, 29.7. 1923 - 2.6. 2012, Lyyli Marjatta o.s. Hukkanen 18.7. 1931 - 2.10. 2013.

Soini Nikkinen on kuvattu värikkääksi persoonaksi ja hänestä on paljon tarinoita. Keihäänheiton maailmanennätys 83,56m Kuhmoisten juhannuskisoissa 1956 oli järjestäjille yllätys, eikä palkintoon oltu varauduttu. Lasivaasi käytiin äkkiä ostamassa paikalliselta kello-

kauppiaalta ja kukat poimittiin kukkakauppiaan ruusupuskasta, kun kauppias ei sattunut olemaan paikalla. 1950-luvulla urheilu oli poliittisesti jakautunut. Työväen urheiluliiton seuraa edustanut Nikkinen ei päässyt Melbournen olympiakisoihin maailmanennätyksestä huolimatta. Napit olivat herrojen kanssa vastakkain. Nikkisen ennätys kesti vain viikon, kun puolalainen Janusz Sidlo heitti 10cm pidemmälle. Asia on syöpynyt syvälle aikakautensa kansalliseen muistiin. Nikkinen asui Nastolassa. (Wikipedia, Soini Nikkinen, Helsingin Sanomat 1.7. 2012, muistokirjoitus)

Haudan kunto on hyvä.

33. Asp (07-306-308)

Aspin hauta on nurmetettu ilman rajaavia rakenteita ja siinä on yksi muistomerkki. Muistomerkin edustalla on pyöreä luonnonkivin rajattu istutusalue. Hautakivi on tasaväristä kiiltäväksi hiottua punagraniittia. Nimikenttä on hieman muuta kiveä vaaleampi. Muistomerkki on suorakaiteen muotoinen ja yläreuna viisto siten että sen keskellä on harja. Muistomerkissä on kolme ylöspäin lentävää tummasta pronssista valettua muuttolintua, haarpääskyä, sekä rintamamiesveteraanitunnus. Inventointihetkellä haudalla oli neljä kipsistä valettua hautakoristetta.

Muistomerkin mitat: 52x160x15cm.

Muistomerkissä keskellä ylhäällä on sukunimi Asp tekstusaakkosin, nelisakaraiset tähdet säiteineen sukunimen molemmin puolin. Muut tekstit on kaiverrettu ja kullattu päätteellisillä suuraakkosin. Nimet: Onni Valdemar *10.1. 1950, †2.3. 1978, Kaarlo *7.10. 1925, †21.11. 2003.

33. Aspin hauta.

34. Koskisen hauta.

Romaniväestön haudat ja muistomerkit ovat tyypillisesti hyvin hoidettuja Nastolan hautausmaalla. Paikallislehdissä Kaarlo Asp on kuvattu romanien johtajaksi, kuninkaaksi, joka piti yllä väestönsä tapakulttuuria. Haudan kunto hyvä.

Liike-elämä

34. Koskinen (10-04-01)

Koskisen hauta on nurmetetulla alueella ilman näkyviä rajaavia rakenteita. Muistomerkki on tasaiseksi hiottua harmaata graniittia, lukuun ottamatta vasenta reunaa, jossa pronssista valettu risti on ristipäähakatulla kentällä. Muistomerkki on suorakaiteen muotoinen, tavanomaista syvempi ja alaosastaan kavennettu. Oikeassa alareunassa on pronssinen hautakoriste, rukoileva enkeli. Teksti on pronssikirjasimin, päätteellisin suuraakkosin. Syntymäajat on merkitty nelisakaraisella tähdellä.

Muistomerkin mitat: 75x200x30cm.

Nimet: Katariina Anna Kristiina *28.6. 1984, †11.9. 1984, Hilda *10.8. 1932, †16.11. 2015, Esko Iisakki *15.8. 1980, †6.2. 2016.

Esko Koskinen oli Nastolan taideyhdistyksen puheenjohtaja 1980-luvun alusta vuoteen 1992 asti. Hänen aikanaan rakennettiin Taidekeskus Taarasti. Se syntyi talkoilla Matinpaloilta vuokratulle maalle. Esko Koskinen oli merkittävä tekijä

taidekeskuksen synnyssä ja rakentamisessa (Eerola 2020, s. 211-213, Wikipedia, Taidekeskus Taarasti). Ammatiltaan Esko Koskinen oli vaaka-tehtailija. Koskinen&Pojat aloitti Lahdessa 1954 ja muutti Nastolaan 1959. 1970-luvulla siirryttiin mekaanisista vaaosta elektronisiin ja myöhemmin punnitusjärjestelmiin. Yhtiö toimii nykyään nimellä Dosetec Exact Oy Nastolassa. (Dosetec Oy kotisivu) Hauta on hyvässä kunnossa.

35. Virtanen, Lemettinen (05-10-263)

Lemettisen hauta on nurmetetulla alueella ilman näkyviä rajaavia rakenteita. Muistomerkki on suorakaiteen muotoinen, loimukuvioista punagraniittia, etusivu hiottu kiiltäväksi, muut sivut lohkopintaisia. Sukunimet Virtanen ja Lemettinen on esitetty tummin pronssikirjasimin ja muistomerkin keskellä on pronssista valettu risti kieloineen. Oikeassa kulmassa on tummasta pronssista valettu muuttolintu, pääskynen. Vainajien nimet on kaiverrettu päätteettömin suuraakkosin ja kullattu. Muistomerkin edessä on kapea istutuksin hoidettu alue ja taustalla pensasistutus.

Muistomerkin mitat: 65x180x16cm.

Nimet, Virtanen: Elli Martha *16.2. 1899, †22.1. 1964, Yrjö Kalle *6.5. 1899, †9.3. 1981, Lemettinen: Lasse Allan *26.1. 1983, †20.4. 2003, Terttu Ellen *1.7. 1929, †10.8. 2007, Lauri Henrik *2.6. 1926, †28.8. 2014.

35. Lemettisen hauta.

Lauri Lemettinen oli tärkeä vaikuttaja Nastolan teollisuudessa 1960-luvulla. Hän oli luomassa yhteistyötä teollisuuden ja kunnallishallinnon välillä teollisuusryhmässä (Eerola 2020, s. 181-184). Lemettinen oli Levypyörä Oy:n johtaja ja teollisuusneuvos (Kansallisbiografia, talousvaikuttajat, henkilö 1698 ja Levypyora.fi, yrityksen historia). Nastolassa Notkon liikenneympyröissä on Upoon ja Levypyörään liitettävät taideteokset. Valinta kuvaa yritysten merkitystä nastolalaisen teollisuuden keskuudessa.

Aikakauden ajatteluun kuului tasa-arvoisuus kuoleman edessä ja paljon kannuksia hankkineen, menestyneen henkilön muistomerkki on vastaavanlainen hautaosaston muitten muistomerkkien joukossa. Nastolassa etenkin hautaosastoilla 1-8 muistomerkit ovat keskenään harmonisia ja tasa-arvoa korostavia. Osastoilla A-F näkyy sääty-yhteiskunnan hierarkkisuus ja uusilla osastoilla, etenkin 16-18, muistomerkkien yksilöllisyys.

Muistomerkki on hyväkuntoinen.

36. Lehtimäki (01-13-472)

Lehtimäen hauta on nurmetetulla alueella ilman rajaavia rakenteita. Muistomerkki, kooltaan 65x115x18cm, on harmaata graniittia, lohkopintainen sahattua takapintaa lukuun ottamatta, vapaa-muotoinen vaakasuuntainen hautakivi. Nimien tausta on erotettu hautakiven muotoa tapailevalla uurroksella ja hiottu kiiltäväksi. Sukunimi on esitetty tummin pronssikirjasimin. Vasemmassa laidassa oleva risti ja oikeassa yläkulmassa oleva muuttolintu, pääskynen, ovat tummaa pronssia. Nimet on kaiverrettu päätteellisillä suuraakkosilla ja kullattu.

Nimet: Kaarlo Alarik *12.4. 1906, †12.6. 1981, Hellä *11.7. 1913, †20.11. 1989.

Alarik Lehtimäki oli taksiautoilijana Lahdessa 1920-luvulla. Vuonna 1932 hän hankki 14-paikkaisen Chervolet linja-auton ja aloitti liikennöinnin Möysä-Kauppatori-Niemi linjalla. Aionkadulle valmistui vuonna 1935 kolmen auton talli. Sotavuosiksi Lehtimäki joutui luovuttamaan kuusi linja-autoa rintamalle, vain yksi jäi Lahteen. Liikennöitsijät perustivat vuonna 1950 Lahden liikenne Oy:n, jossa Lehtimäki oli osakkaana. Tämä toimi Lahdessa ja joitakin reittejä ajettiin myös ympäryskunnissa. Yksityisten liikennöitsijöiden tehtäväksi jäi linja-autoliikenne Lahden ja ympäryskuntien välillä. Lehtimäki ajoi Lahden ja Nastolan väliä ja rakensi omakotitalon Nastolan kirkolle, johon tuli myös neljän auton talli. Vuonna 1969 valmistui Nastolan autovarikko Eurenin huoltoaseman naapuriin. Kalustoa oli noin 20 linja-autoa. Lehtimäen yhtiö on jatkanut toimintaa seuraavien sukupolvien hallussa ja kehittynyt merkittäväksi toimijaksi alalla. Matkatoimisto ja varikot ovat nykyisin Lahden lisäksi myös Helsingissä. (Lehtimäki Oy kotisivu, Petäjä, Jaakko 9.4. 2019) Lehtimäki ajoi 1950-luvulla myös vuoroja Ruuhijärveltä kirkkoon juhlapyhäisin, mikä vähensi hevosliikennettä (Kettunen 2004, s. 51).

36. Lehtimäen hauta.

37. Kilpeläisen hauta.

37. Kilpeläinen (C-88-90)

Kilpeläisen hauta on reunakivetty ja sorapintainen. Haudalla on yksi muistomerkki, korkea harmaagraniittista tehty pystykivi, jonka etusivu on hiottu tasaiseksi ja muut sivut ovat lohkopintaisia. Tekstit on kaiverretty ja väritetty mustaksi. Sukunimeä ei ole korostettu, eikä muistomerkissä ole muita kaiveruksia kuin vainajien nimet, syntymä- ja kuolinajat.

Nimet: Kaarlo Kustaa Kilpeläinen *10.1. 1848, †18.11. 1922, Amanda Kilpeläinen *10.9. 1840, †20.3. 1922, Sigrid *11.1. 1876, †20.3. 1877, Johan Eriksson *18.11. 1855, †10.2. 1940.

Haudan mitat: 3,60x2,00m. Muistomerkin mitat: 135x60x42cm.

Kaarlo Kilpeläinen oli Nastolan pitäjänräätäli, koiskalalaista torpparisukua. 1890-luvulla hän oli Nastolan kirkonkylän kauppias, pappilan tilanvuokraaja ja kirkonväärsti. Hän myi asuintalonsa seurakunnalle Nastolan kanttorilaksi 1897 (Mäkelä 1982, s. 198, s. 203, s. 207, s. 528, s. 544). Paikalla oli aikaisemmin ollut Nastolan lukkarila.

Kilpeläisen myöhempi asuintalo oli ensin kauppa, 1920-luvulla nimismiehentalo ja lopuksi kunnantöimistö. Kaarlo Kilpeläinen oli poikkeus käsityöläisenä useitten talollisten ja seurakunnan työntekijöitten joukossa paikallishallinnon pitkäaikaisena toimijana. Luottamustehtäviä oli runsaasti. Kilpeläinen kuului säästöpankin isännistöön 1897, oli kuntakokouksen varaesimies 1890, kunnantuvan rakennustoimikunnan puheenjohtaja 1898, seurakunnan virkatalolautakunnan jäsen 1895, kunnan tilitarkastaja 1892 ja kuului koulu-, terveys- ja kirjastolautakuntiin eri aikoina. (Mäkelä 1982, s. 270, s. 305, s. 320, s. 330, s. 331, s. 358, s. 525)

Kaarlo Kilpeläisen poika Kaarlo Edvard Kilpeläinen oli pappi ja kansanedustaja, kokoomus, 1914-17, 1922-27, 1929-33, 1936-39 ja ministeri 1931-32. Muita Nastolassa syntyneitä kansanedustajia ovat olleet Artturi Sivenius, suntio Tuomas Siveniuksen ja Eva Lovisa Stenroosin poika, SDP 1907-1909, 1910-1911, sekä kansakoulunopettaja Hulda Salmi, SDP 1910-1918 ja maanviljelijä Jalmari Viljanen, kokoomus 1922-1924 sekä Irma Hamara 1948-58, 1962-1970, kokoomus. Haudan kunto on tyydyttävä.

38. Backbergin hauta.

38. Backberg, Visapää (C-278-282)

Backbergin hauta on reunakivetty ja sammaloitunut. Muistomerkki on korkea, kapea, mustasta graniitista tehty hautakivi. Sen etupuoli on hiottu tasaiseksi ja muut sivut ovat lohkopintaisia. Nimet on kaiverrettu päätteettömin suuraakkosin ja kullattu. Muistomerkin yläosassa on kaiverrettu ja kullattu risti.

Nimet: Backberg, Juho Oskar *25.10. 1869, †17.7. 1911, Ida Josefina *3.3. 1875, †4.7. 1954, Aili *7.5. 1900, †20.4. 1919. Visapää, Kerttu Irene *16.3. 1913, †1.3. 1975, Matti Olavi *28.3. 1907, †4.12. 1990. Syntymäaika on merkitty kuusisakaraisella tähdellä.

Haudan mitat: 2,40x2,10m. Muistomerkin mitat 155x42x42cm. Vastaava 1910-luvulle sijoittuva muistomerkki on Arrajoen Glansenstiernojen haudalla.

Juho Oskar Backberg oli Mäntsälän lankarullatehtaan toinen mestari. Kaukaksen tehdas siirrettiin työntekijöineen ja koneineen Perheniemeen, nykyiseen Hiisiöön, Nastolan ja Iitin rajalle 1897-98. Työväkeä muutti tehtaan mukana viitisenkymmentä perhettä. Backbergistä tuli tehtaan johtaja ja hän sai sen hyvään vauhtiin. Nastolaan Seestalle tehtiin erillinen rulla-aihiotehdas 1904. Backberg johti tehdasta vuoteen 1908 asti, jolloin ryhtyi itsenäiseksi yrittäjäksi ja perusti lankarullatehtaan Iittiin, Vuolenkoskelle. Backberg kuoli 1911 tapaturmaisesti, kun putosi junasta Uudessakylässä.

38. J.O. Backbergin hautajaiset 1911, kuvan toimittanut Annukka Visapää.

Vuolenkosken rullatehdas siirrettiin Heinolaan ja myöhemmin Heinola Wood yhtymän haltuun. (Tahvanainen 1998, s. 19-22)

Matti Visapää, alkuaan Backberg, oli taidevalokuvaaja ja on saanut kansainvälisen tunnustuksen ARPS, Associate of the Royal Photographic Society jäsenyyden, vuonna 1959 (Valokuvataiteen museo, valokuvaajien saamat kansainväliset tittelit).

Haudan kunto on tyydyttävä. Reunakivet ja haudan pinta ovat sammaloituneet. Muistomerkki on vinossa.

Puinen muistomerkki

39. Nokkonen (E-240)

Lydia Maria Nokkosen hauta on selvästi havaittava, rajaamaton kumpu. Muistomerkki on valkoiseksi maalattu höylätty hautalauta. Se on kooltaan 116x16x6cm, suora ja sen yläpäässä on pyörästys ja risti. Teksti on kaiverrettu käsin päätteettömin suuraakkosin.

39. Nokkosen hauta.

Nimi: Lydia Maria Nokkonen s. 11.9. 1897, k. 1.4. 1916. Päivämäärät ovat epäselviä.

Muistomerkin juuressa on hoidettu kukkaistutus. Muistomerkki on tyydyttävässä kunnossa lukuun ottamatta rapistunutta pintakäsittelyä. Aikaisemmin hautalaudat olivat tavanomaisia hautausmailla, mutta nykyään ne ovat harvinaisia.

Valurautaisia muistomerkkejä

40. Herman Pusila (F-340)

Herman Pusilan hauta on nurmeltuneella alueella ilman selvää rajausta. Muistomerkki on valurautainen risti kivijalustalla. Teksti on valettu päätteellisissä suoraakkosin. Muistomerkin tyyli on koneromanttinen. Ristivarsien päissä on hammasrattaat, joiden välillä on ketjua kuvaavaa helminauhaa. Yläpäässä on muistomerkin molemmin puolin kaksi suippokaarta, jotka kannattelevat ympyrää ja sen sisällä olevaa kukkasta. Aihe mukailee goottilaisten kirkkojen ruusuikkunaa. Myös alapään ornamentiikka on lainattu arkkitehtuurista ja on sukua pilarien akroterion aiheille.

Muistomerkin mitat: 108x62x2,8cm.

40. Herman Pusilan hauta.

41. Robert Johanssonin hauta.

Nimi: Herman Pusila *3.4. 1846, †11.1. 1908. Valurautaristin tekijä on tuntematon. Hermanin isä oli talollisen veli Immilän Pusilan talosta. Haudan kunto on tyydyttävä. Muistomerkki on vinossa ja sen pinta on ruosteinen.

41. Robert Johansson (B-16)

Robert Johanssonin hauta on tarkemmin rajaa-maton kumpu ja siinä on valurautainen muisto-merkki kivijalustalla. Nastolan hautausmaalla on toinen samanlainen muistomerkki vuodelta 1912. Muistomerkin tyyli kasviaiheinen sijoittuu jugendiin. Kaikkien kolmen ristosakaran päissä on kasviaiheista ornamentiikkaa ja sivuilla nämä sijoit-tuvat varren yläpuolelle. Ulkomailta kopioitujen valurautaristien rinnalla tämä edustaa kotimaista mallia. Valmistajan leimaa ei ole muistomerkissä. Ristin juuressa on molemmin puolin risti.

Muistomerkin mitat: 78x36x2cm.

Nimi: Robert Johansson †5.1. 1920 70 v.v. Syntymäaika ei ole ilmoitettu, vaan ikä kuolin-hetkellä v.v., lyhenne "vuotta vanhana". Robert Jo-hansson oli ratavartija Nastolassa.

42. Matsonin hauta.

43. Saima Sylwian hauta.

42. Daavid ja Maria Matson (A-37)

David ja Maria Matsonin kuntaa kasvava hauta on rajattu metallisella hauta-aidalla, kooltaan 3,30x2,5m. Hauta-aitana on kettinki valurautaisten tolppien varassa. Malli on Turun rautateollisuus-yhtiön luettelon mukainen (Leino 2018, liite 2). Samanlainen aitaus on viereisellä Perhon haudalla. Matsonien muistomerkki on avioparille tarkoitettu kaksoisristi. Ristisakaroiden päissä on ristit ja vainajien nimet. Muistomerkin keskellä on terävä tasasivuinen kolmio, muistolause ja symboli, tähti. Nimet ja muistolauseet ovat lyijykilvissä, tekstattu ja valettu kohokirjoitus. Tyyliltään muistomerkki muistuttaa sosialistista realismia. Vainajat olivat kuollessaan aikuisia, 62v ja 72v. Yleensä moniristiset muistomerkit on pystytetty lapsille.

Muistomerkin mitat: 58x33x1,5cm. Pienikokoisella muistomerkillä on suurehko kivijalusta.

Nimet: Daavid Matson *1850, † 1912, Maria Matson *1846, † 1918. Muistolause: Levätkää rauhassa, muistonne elää.

Sukunimien kirjoitustapa viittaa käsityöläisiin. Muistomerkin kunto on välttävä. Aidan tolpat ovat vinossa ja muistomerkki sekä aita ovat ruosteisia. Haudalla on jäänteitä toisista muistomerkeistä.

43. Saima Sylwia (A-352)

Saima Sylwian hauta on tarkemmin rajaamaton kumpu, jossa on valurautainen muistomerkki, kooltaan 102x60x2,5cm. Hauta sijaitsee hyvällä paikalla Wilhelm Carlssonin ja Ehrnroothien hautojen vieressä. Apilanlehtiristi on valurautaisissa muistomerkeissä paljon käytetty aihe ja Sylwian muistomerkissä on symboleina sen lisäksi kolme tähteä jokaisessa ristin haarassa, kasviaihe nimen yläpuolella sekä juuressa Thanatos -hahmo. Kristillisessä symboliikassa kolme tähteä merkitsee pohjantähteä, aamutähteä ja Betlehemintähteä. Muistomerkin taustalla on valurautaristin valmistajan soikion muotoinen leima teksteineen: "Weljekset Friis' ein konepaja Kalajoella".

Nimi: Saima Sylwia *2.7. 1887, †5.8. 1897. Hän oli kuollessaan 10-vuotias lapsi. Saima ja Sylwia ovat etunimiä, sukunimeä ei ole mainittu muistomerkissä. Vanhemmat olivat kappalainen Konstantin Kalke ja Hilma Henrietta Brusila.

Muistomerkin kunto on välttävä. Ruosteisuus vaikeuttaa valmistajan leiman lukemista, muuten tekstit ovat luettavissa.

44. Kaarle Äijälän hauta.

Hautakivet

44. Kaarle Äijälä (E-111)

Kaarle Äijälän hauta on reunakivillä rajattu ja sorapintainen. Haudalla on kaksi muistomerkkiä, hautakivi ja hautalaatta. Päädyssä on haudan levyinen mustasta graniitista muotoiltu etusivultaan kiiltäväksi hiottu hautakivi, mitat 47x91x13cm. Matala hautakivi on juuresta syvempi, kuin yläreunasta, sen yläreunassa on loiva kaari ja molemmissa reunoissa on arkkitehtuurista lainattu pilariaihe, johon on kaiverrettu muratinlehtiä. Nimet ovat hautakivessä kohokirjoituksena ja hautalaatassa kaiverrettuna päätteettömin hopeanvärisin suur-aakkosin. Hautalaatassa on sama pilariaihe muratinlehtineen. Reunakivien kulmissa on kuution mal-

liset nurkkakivet ja hauta lienee ainoa Nastolassa, missä tätä tapaa on käytetty. Kuutiokivien välissä, haudan etureunassa, on muotoiltu reunakivi.

Haudan mitat: 1,00x2,00m.

Nimet: Äijälä, Kaarle Kustaa *1.10. 1855, †2.8. 1899, laatta: Äijälä, Eino Benjami *6.12. 1902, †28.9. 1973, Aino o.s. Kallioinen *27.4. 1907, †28.2. 1996.

Kaarle Äijälä edustaa Immilän Äijälän talosta ilmeisesti jo 1700-luvulla erkautunutta mäkitupa-laishaaraa.

Hauta on tyydyttävässä kunnossa. Sorapinta ja reunakivet ovat sammaloituneet, muistomerkin alkavaa jäkäläkasvustoa. Hautalaatan tekstin väriä on lähes kulunut pois.

45. Arrajärvi, (D-115-121)

Arrajärven hauta on reunakivellinen ja sorapintainen. Haudalla on kaksi muistomerkkiä, joista uudemmassa on ylöspäin katsovaa naishahmoa esittävä reliefi. Muistomerkki on tasaiseksi hiottua harmaata graniittia ja reliefi sijoittuu sen keskelle. Reliefin yläpuolella on otsakivi, johon on kaiverrettu sukunimi, Arrajärvi. Reliefi on voimakas, veistosmainen, mutta ilman signeerausta. Nimet on kaiverrettu ja kullattu vanhemmassa muistomerkin fraktuuralla ja uudemmassa päätteellisin suur-aakkosin.

45. Arrajärven hauta, kuva Heta Oijala.

Nimet: Taavi *10.12. 1884, †21.10. 1964, Paula Anelma *3.6. 1913, †17.9. 1936, Alma *15.10. 1887, †5.12. 1993, Sylvia *21.10. 1909, †24.12. 1928. Muistomerkki 2: Juho Arrajärvi * 1.4. 1853, † 27.1. 1932, emäntä Anna Maria Arrajärvi *3.7. 1862, †15.11. 1917, Hilja Aurora Salonen o.s. Arrajärvi *23.1. 1887, †9.12. 1918.

Haudan mitat: 6,50x2,10m. Muistomerkki 1: 110x145x25cm, muistomerkki 2: 114x57x20cm. Arrajärvi on Ruuhijärveltä Metsäkylään siirretty maalaistalo.

Hautapellit, sepäntekemät muistomerkit

46. Hautapelti (D-204)

Nastolan hautausmaalla on useita hautapeltejä tai hautapellin kannattajia, joista pelti on hävinnyt. Säilynyt hautapelti on haudalla D-204. Lattarau-dasta tehty kannattaja sekä pelti on yläpäästään käännetty kaarelle ja näiden päälle on kiinnitetty

pieni risti. Teksti hautapeltiin on uurrettu käsin tekstaamalla. Sinkitty pelti on ollut maalattu valkoiseksi, maalia on jäljellä uurroksissa. Nimi sekä syntymä- ja kuolinajat ovat epäselviä, talollinen..., syntyi...

Hautapellin mitat: 62x28,5cm yläpäästä kaareva. Lattarauta 120x30x0,8cm, risti pyöröteräs 10x6,5x1,0cm. Hauta on rajaamaton.

Muistolause:

Nyt maailman myrskyistä vapaa
Kätkös on rauhallisessa
Nukkuva kunnes tapaa
Taas sielunsa kirkkaude(ssa).

Vanhan virsikirjan virsi no 207 kolmas säkeistö mukailtuna. Vanha virsikirja ilmestyi 1701 ja uudistettiin 1886 (Wikipedia, Suomen evankelisluterilaisen kirkon virsikirja).

46. Hautapelti.

47. Almqvistin hauta.

47. Almqvist (B-307)

Amanda Almqvistilla on reunakivillä rajattu pieni hauta, jonka mitat ovat 0,90x1,80m. Haudalla on kyläsepän tekemä risti, kooltaan 80x50x0,5cm. Se on tehty yhdestä kappaleesta, mustaksi maalausta lattaraudasta ja ristivarsien päissä on 12-sakaraiset auringot. Ristin keskellä on soikea sinkitty kilpi, johon vainajan nimi on kaiverrettu päätteellisin tekstusaakkosin. Kirjainten paksunnokset on korostettu pakotetulla viivarasterilla. Syntymä- ja kuolinaika ovat kaunokirjoitusta.

Muistomerkki esittää havainnollisesti aikakautensa kyläsepän taitoja. Ristivarsien päissä olevat auringot huokuvat lämpöä, nuorena kuolleen tyttären aurinkoista luonnetta ja vanhempien kaipausta.

Nimi: Tässä lepää Amanda Almqvist, synt. 10.9. 1858, kuol. 21.1. 1884. Nastolan seurakunnan Lastenkirjoissa syntymäaika on 9.9. 1858.

Amanda Almqvist oli Arrajoen kartanon sepän tytär. Hautaristi on todennäköisesti isän, seppä Wilhelm Almqvistin tekemä. Muistomerkki on viinossa.

Muistolauseet

48. Pykälä (E-112a-d)

Pykälän hauta on E-alueella hautausmaan aidan vieressä, sorapintainen, reunakivetty. Siinä on yksi muistomerkki sekä käytöstä poistettu hautalaatta. Muistomerkki on suorakaiteen muotoinen, yläkulmistaan viistetty, vaakasuuntainen hautakivi. Materiaali on tummaa graniittia, nimet on esitetty kohokirjoituksella ja erottuvat pintakäsittelyn avulla vaaleammasta taustastaan. Otsikko, Pykälä, jonka molemmiin puolin on viisisakarainen tähti.

Nimet: Eriika *12.6. 1828, †11.1. 1900. Veikko *4.9. 1912, †19.3. 1991, Iida *24.6. 1919, †7.12. 2003, Alma *1.5. 1885, †21.7. 1950, Amanta *8.1. 1855, †16.1. 1936, Hemming *30.6. 1881, †22.6. 1959, Teuvo *19.6. 1949, †24.11. 2009.

Hautakiven taustalla on Eriika Pykälän ja Amanda Pykälän hautalaatta, valkoista kalkkikiveä, johon nimet on kaiverrettu päätteellisin suur-aakkosin, vainajien alkuperäinen muistomerkki.

Haudan mitat: 4,00x2,00m, muistomerkin mitat: 70x124x15cm.

Muistolause: Tähän päättyi korvenraivaajien tie.

Hemming Pykälä, pyhäntakalainen pienviljelijä, kuului 1918-tapahtumissa Nastolan punaisten johtohahmoihin. Hauta on hyvässä kunnossa.

48. Pykälän hauta.

49. Juha Kuparinen (16-09-1)

Juha Kuparisen hauta on nurmetetulla alueella ilman rajausta. Muistomerkki on pieni mahdollisesti paikalla ollut pyöreähkö kivi, johon on liitetty kaksi metallikilpeä ja risti. Risti on takorautaa, koottu niittaamalla ja pystytetty kiveen porattuun reikään. Kilvet ovat sinkittyä metallia, niitattu luonnokiveen ja teksti on kaiverrettu päätteettömin suurakkosin. Muistomerkki korostaa luonnonmukaisuutta. Sitä ympäröivät saniaiset.

Nimi: Juha Kuparinen 1943 2000 (syntymä- ja kuolinvuosi). Muistolause: Halleluja Jeesus elää.

Juha Kuparinen oli Nastolan seurakunnan kanttori vuosina 1973-1996. Hän oli Hymnoksen, Nastolan seurakunnan nuorten kuoron, perustaja ja johtaja. Kuparinen oli Nastolan mieskuoron johtaja Kalevi Niemen jälkeen vuodesta 1978 alkaen ja johti Nastolan kirkkokuoroa vuoteen 1996 asti. Lisäksi hän oli Suomen kanttorikuoron johtaja (Eerola 2020, s. 207, s. 245, s. 246).

49. Juha Kuparisen hauta.

50. Varkki (02-20)

Varkkien kaksi hautaa ovat nurmipintaisia ja niillä on kolme keskenään samanlaista muistomerkkiä. Muistomerkit ovat pieniä, suorakaiteen muotoisia ja tehty kiiltäväksi hiotusta harmaagraniitista. Teksti ja nimet on kaiverrettu päätteettömin suurakkosin, kullattu. Otsikkona sukunimi Varkki. Sisarusten Valter ja Elvira Varkin muistomerkki, mitat: 43x59x12cm.

Nimet: Valter *15.12. 1917, †6.7. 2005, Elvira *11.7. 1922, †31.8. 1918. Kääntöpuolella kaiverrus susi ja viikinkilaiva ja muistolause: Mutta Herra on minun varjellukseni, minun Jumalani on minun uskallukseni turva. Nimet: Jurjen *1715?, Johan *1741, David *1775, Thomas *1803, Johanna *1843, Daavet *1867 ja *Tuomas 1888.

Muistitiedon perusteella Varkkien suku on kotoisin Ahvenanmaalta ja muuttanut sieltä Inkerinmaalle Ruotsin suurvaltakaudesta. Esi-isät tunnetaan Kusjomkinon kirkonkirjojen perusteella 1700-luvun alkupuolelta alkaen. Pitäjän vanhempi hautausmaa, minne he olivat haudattuna, on hävitetty neuvostoajana. Sukunimi Varkki otettiin käyttöön 1830 lain perusteella ja on luultavasti keksitty. Lähtökohdaksi on arvailtu varg (susi) tai varjaagi -sanoja. Valter ja Elvira Varkin hautakivi tehtiin Harvi Varkin toimesta Virossa kahden muun Nastolassa olevan Varkkien hautakiven mallin perusteella. Harvi on kaivertanut taustapuolella olevat aiheet susi ja viikinkilaiva sekä Inkerinmaalla asuneiden sukulaisten nimiä ja syntymävuosia. (Harvi Varkki, 2013)

Inkerinmaalaiset joutuivat sodan jalkoihin 2. maailmansodassa. Tammikuussa 1944 Varkit alkoivat omaehtoisesti pyrkiä kohti Suomea. Mukaan lähtivät äiti Katri ja isä Tuomas sekä lapset Hilma, Elvira, Eino, Joel, Lempi ja Hannes sekä mummo Maria. Puna-armeijaan jäi perheen kaksi vanhinta poikaa Viktor ja Valter. Suomessa perhe sijoitettiin Nastolaan internointileirille, josta he pääsivät toukokuussa 1944 muuttamaan Lahteen. Varkit ostivat Nastolan kirkonkylän pajan 1945, eikä heitä palautettu Neuvostoliittoon. Sodassa haavoittunut Valter pääsi Suomeen 1950-luvulla. Eino ja Joel muuttivat Ruotsin kautta Kanadaan. Hilma työskenteli mm. pääministeri Edvin Linkomiehen kotiapulaisena Helsingissä. Tuomas ja Hannes Varkki olivat seppiä. (Pekonen, 2011)

Tuomas Varkki aloitti sodan jälkeen pajan pidon Nastolassa ja nuorempi veli Hannes jatkoi työtä 1952 alkaen. Paja lopetti toimintansa 1973 ja purettiin 1977, kun pyörätie rakennettiin sen paikalle. Pajan yhteydessä oli sepän asunto. Ylivoimaisesti eniten seppää työllisti hevosten kengitys ja hevosten merkityksen vähennyttyä joutui seppä hakemaan elantoaan muualta. (Kaakkois-Häme 13.1. 1983)

50. Varkkien muistomerkki, etu- ja takapuoli.

11 Lähteet

Diplorimatum Fennicum
DF 5688.

Digitaalinen arkisto, Kansalliskirjasto

Teollisuuden pienpainatteet:

Hautaristien hintaluettelo, Weljekset Friis´ein konepajasta Kalajoella, 2s.

Högforsin tehdas osakeyhtiö tuoteluettelo, 86s.

J.D Stenberg & söner hintaluettelo n:o 1 1887, 49s.

Kansallisarkisto, Mikkeli

Antrean seurakunnan arkisto.

Antrean vanha kalmisto 1934, III Jb:1, kartta Alvar Luotonen.

Lahden keskusarkisto

Nastolan kunnanarkisto

484 Historiaan liittyviä valokuvia.

Nastolan seurakunnan arkisto

Hautausmaa 1848-1932:

Karta öfver Nastola kapells begravnings plats 1847, Felix Brand.

Karta öfver Nastola kapells begravnings plats 1848, Felix Brand.

Opetusministeriön lupa hautausmaan laajennukselle 29.11.1927, n:o 62.

Kartta Nastolan seurakunnan uudesta hautausmaa alueesta Nastolan kirkkoherran tiluksilla Hämeen lääniä, Sulo Teittinen 1932, n:o 65.

Valtioneuvoston päätös pakkolunastusoikeudesta hautausmaan laajentamiseksi 3.8. 1933, opetusministeri Oskari Mantere, n:o 67.

III Fdb 1, Hautausmaa ja sen rakennukset 1939-1978:

Hautausmaan hoito 1950-1956.

Ilmari Wirkkalan suunnitelma 1955. Kirje rovasti Ensio Mäkelälle 13.11.1953, liitteenä hautausmaiden mallipiirustuksia ja suunnitelma, kartta.

Siunauskappeli, Juhani Viisteen toteutumaton ehdotus 1949-1950.

Siunauskappeli, Viisteen-Hynysen toteutumaton ehdotus 1950-1952.

Siunauskappeli, Kaarlo Hynynen, toteutumaton ehdotus 1952.

Siunauskappeli, Tauno Niemioja 1953.

Siunauskappeli, sopimukset 1953.

Siunauskappelin korjaukset 1958-81.

Siunauskappelin urut 1975.

Hautausmaa, inventoinnit 1971, 1983.

Hautausmaa, laajennus 1969.

Nastolan hautausmaan lisäalue, selostus, J. Melaja 27.6.1969.

Es. 20.11.1969, D. 4/174.69. Nastolan seurakunnan hautausmaan laajennusosan käyttösuunnitelma ja asemakaava.

D no 3/1969, Opetusministeriön lupa hautausmaan laajennukselle 4.3.1969, allekirjoittanut Johannes Virolainen.

Nastolan terveydenhoitolautakunnan tiedustelu Nastolan seurakunnan suunnitelmista mahdollisesta hautausmaan laajennuksesta 13.4.1970.

Hautausmaan pysäköintialue 1971.

III Fdb 2, Hautausmaa ja sen rakennukset 1979-1984:

Siunauskappelin laajennus 1979-1980, sopimukset.
Huoltorakennus 1982, leimatut piirustukset.
Muistolehto 1979, hautausmaan lisäalue, käyttösuunnitelma.
Hautausmaan ohjesääntö 29.6. 1972.
Hautausmaa, huoltorakennus, suunnittelutoimikunta 1981-1982.
Hautausmaa, kaavamuutos 1982.
Hautausmaan muistomerkit, aidat 1984.

II HcB 1, Hautausmaa ja sen rakennukset 1985-1999:

Osastojen 15 ja 16 kastelulaitteet.
Hautausmaa inventoinnit 1987, 1993.
Tampereen hiippakunnan hautausmaakulttuuritoimikunta, tiedustelu
18.6.1987. Kirkkoherra Aslak Kettusen vastaus tiedusteluun 4.11. 1987.
Tiedustelu hautausmaista ja hautaamisesta 1993.
Hautausmaa, käyttösuunnitelma ja asemakaavan muutos.
Hautausmaiden ja uusien lohkojen istutukset ja polut 1989.
Paikoitusalue 1991.
Siunauskappelin laajennus 1991.
Siunauskappelin laajennus 1991, työmaakokoukset.
Hautausmaa, käyttösuunnitelman muutos.
Aluevalaistus 1998.

4.1.1.1. Hautausmaa ja sen rakennukset 2000-2010:

Urnasuppa, valmistelu 2005-2009.
Urnasuppa, luonnos, Bey Heng 1.7. 2005.
Nastolan seurakunta, urnasuppa, käyttösuunnitelma 2006.
Muistolehto ja sirotusalue.
Urnahautapaikat A-E osastoilla.
Urnasuppa, istutussuunnitelma, Bey Heng.
Urnalehto, kivityöt 2006.
Urnasuppa, rakentamisurakka 2006.
Siunauskappeli, arkkunostin 2002-2003.
Hautausmaan käyttösuunnitelman muutos 2007.
Hautausmaa, kaava ja käyttösuunnitelma, vahvistetut piirustukset 2008.
Hautausmaan paja, varastohalli 2005-2007.
Lohko 18, käyttöönotto 2010.
Urnalehdo, käyttöönottojuhla 14.6.2009.

Hautausmaa ja sen rakennukset, yleistä 2000-:

Tunnukseton hautaosasto, Levon hautausmaa.
Hautausmaa, selvitykset ja raportit 2000-.
LionsLähde, Tuula Rynänen.

Hautausmaan kartat:

J. Melaja 21.10.1979, uudet alueet 14 -18.
Scanplant 1989, istutussuunnitelma, uudet alueet 14 -18.
Urnasuppa, istutussuunnitelma, Bey Heng 2008.
Nastolan hautausmaan kartta, ns. vanha kartta (vk), "Nastolan vanha kalmisto"
Suomen Kotiseutuliitto 1934.
Nastolan hautausmaan kartta, ns. uusi kartta (uk), Ramboll 2016.

II Ca 1, Kirkonkokousten pöytäkirjat 1888-1920.
II Ca 2, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1921-1931.
II Ca 3, Kirkonkokousten ja kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1932-1943.
II Ca 4, Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1944-1959.
II Cba 1, Kirkkovaltuuston kokousten liitteet 1953-1978.
II Cb1, Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1871-1927.
II Cb 2, Kirkkoneuvoston kokousten pöytäkirjoja 1928-1942.
II Cb3, Kirkkoneuvoston kokousten pöytäkirjat 1943-1961.
III Ca1, Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1921-1945.
III Ca 2, Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1945-1951 ja Virkatalolautakunnan pöytäkirjat 1933-1945.

Hautakirjat:

Ehrnroothie kammio, Ehrnrooth Gustaf Adolph, 1848.

Porvarillisen työn arkisto

Kilpeläinen, Kaarlo Edvard.

Painamattomat lähteet

Adelsvapen-wiki, <https://www.adelsvapen.com/wiki/>.

Wikipedia:

Armas Alhava, https://fi.wikipedia.org/wiki/Armas_Alhava, luettu 30.12. 2020,
Carlsson, Wilhelm, https://fi.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Carlsson, luettu 30.12. 2020)

Ehrnrooth, Adelaide, https://fi.wikipedia.org/wiki/Adela%C3%AFde_Ehrnrooth, luettu 22.1. 2021.

Ehrnrooth, Gustaf Adolf, https://fi.wikipedia.org/wiki/Gustaf_Adolf_Ehrnrooth, luettu 22.1. 2021.

Ehrnrooth, Casimir (kenraali),

[https://fi.wikipedia.org/wiki/Casimir_Ehrnrooth_\(kenraali\)](https://fi.wikipedia.org/wiki/Casimir_Ehrnrooth_(kenraali)), luettu 22.1. 2021.

Ehrnrooth, Georg, https://fi.wikipedia.org/wiki/Georg_Ehrnrooth, luettu 23.1. 2021.

Ehrnrooth, Carl Johan Casimir,

https://fi.wikipedia.org/wiki/Carl_Johan_Casimir_Ehrnrooth, luettu 23.1. 2021.

Irma Hamara, https://fi.wikipedia.org/wiki/Irma_Hamara, luettu 30.12. 2020.

Luettelo Lahden julkisista taideteoksista ja muistomerkeistä.

Luettelo Orimattilan julkisista taideteoksista ja muistomerkeistä.

Musiikkineuvos, <https://fi.wikipedia.org/wiki/Musiikkineuvos>, luettu 25.1. 2021.

Soini Nikkinen, https://fi.wikipedia.org/wiki/Soini_Nikkinen, luettu 25.1. 2021.

Suomen evankelisluterilaisen kirkon virsikirja, [fi.wikipedia.org](https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_evankelisluterilaisen_kirkon_virsikirja).

Uljas Rauanheimo, https://fi.wikipedia.org/wiki/Uljas_Rauanheimo, luettu 13.1.2021

Taarastin taidekeskus,

https://fi.wikipedia.org/wiki/Taidekeskus_Taarasti#cite_note-:2-3, luettu 14.1. 2021.

Kaarlo Vaala, https://fi.wikipedia.org/wiki/Kaarlo_Vaala, luettu 10.1. 2021.

Dosetec Oy, kotisivu: <https://www.dosetec.fi/yritys/historia/>, luettu 15.1. 2021.

Evangelisluterilaisen kirkon seurakuntien hautausmaa-alan nimikkeistö,

Raimo Laurasvaara 2003.

Forsius, Arno, www.saunalahti.fi/arnoldus/

Hollolan piiri- ja kunnanlääkäreistä 2007, julkaistu aiemmin Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 1983, s. 27-33.

Talvihaudat ja luuhuoneet 2009a.

Hautauskulttuurin vaiheita Suomessa 2009b.

Hautustoimen ohjesääntö 2018, Lahden seurakuntayhtymä.

Huovila, Marja, Pilli-Sihvola, Sirkka, Anni Kaste, Nastolan oma kirjailija, 2001.
Käppi, Marjatta, Nastolan kotiseutumuseon synty ja kehitysvaiheita vuosina 1954 - 1967, Lahden kansanopiston kansankorkeakoulu, 1967.
Lehtimäki, Terhi ja Lyytinen, Hanna, Siunauskappeli rakennustyyppinä, 2015.
Lehtimäki Oy kotisivu: <https://www.lehtimakigroup.fi/yritys/historia/>, luettu 2.1. 2021.
Leino, Henri, Turun hautausmaan museohautojen inventointi, HAMK 2018. Liite 1 D. Covie&co luettelo, liite 2 Turun Rautateollisuusyhtiö luettelo, liite 3 Fiskars luettelo.
Lotta Svärd verkkomuseo, www.lottasvard.fi.
M.J. Paasikivi Oy:n tuoteluettelo, Muistot elävät, 24.9.2020.
Pankakoski, Johanna, Monimuotoinen modernismi, Evankelis-luterilaiset siunauskappelit Suomessa vuosina 1958-1965. Taidehistoria, pro gradu, Helsingin yliopisto 2020.
Pekonen, Tuula, inkeriläisenä Eestissä ja Suomessa 15.8. 2011, haastattelu Elviira Varkista.
Valusampo, tuoteluettelo, www.valusampo.fi/hautakivikoristeet.
Veteraanitunnukset hautakivissä, Tammenlehvän perinneliitto, <https://tammenlehva.fi>.

Painetut lähteet

Cardberg, Carl Jacob, Maan poveen: Suomen luterilaiset hautausmaat, kirkkomaat ja haudat, 2003.
Eerola, Ville, Nastolan historia IV, 2020.
Forsén, Annette, Suomalaisen yhteiskunnan vaikuttajia, Georg Casimir Ehrnrooth ja hänen poikansa, teoksessa Ehrnrooth Kenraali- ja liikesuku modernin Suomen synnyssä 1750-1950, Siltala 2017.
Forsius, Arno, Sveitsiläiset juustonvalmistajat Päijät-Hämeessä, Päijät-Hämeen tutkimusseura 1986.
Herjulfsson, Ritva, Gravvårdar av gjutjärn, kulturhistorisk undersökning, 2012/2014, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation.
Huovila, Marja, Kaikki isänmaan puolesta 2007.
Kettunen, Aslak, Tässä seison, Nastolan kirkko 200 vuotta, 2004, s. 54-56.
Komulainen, Anitra, "Kansanparantaja" Ernst Ehrnrooth teoksessa Ehrnrooth Kenraali- ja liikesuku modernin Suomen synnyssä 1750-1950, Siltala 2017.
Kotioja, Eeva, Uskallus puhua, sukupiiri ja sosiaalinen pääoma Adelaide Ehrnroothin yhteiskunnallisen toiminnan mahdollistajana, väitöskirja, Helsingin yliopisto, 2018.
Kotioja, Eeva, Nainen Orientissa, Maailmanmatkaaja Adelaide Ehrnrooth, teoksessa Ehrnrooth Kenraali- ja liikesuku modernin Suomen synnyssä 1750-1950, Siltala 2017.
Knapas, Marja Terttu, Heinolan kirkot ja kirkkomaat 2013.
Knapas, Marja Terttu, Hautausmaiden kulttuurihistoriaa teoksessa Hautausmaiden inventointi, Museovirasto, Kirkkohallitus 2015.
Knapas, Marja Terttu (toim.), Hautamuistomerkkien hoito, Museovirasto 2003.
Kuisma, Markku, Kenraali Casimir Ehrnrooth, teoksessa Ehrnrooth Kenraali- ja liikesuku modernin Suomen synnyssä 1750-1950, Siltala 2017.
Lempiäinen, Pentti, Kuvat puhuvat, perustietoa kristillisistä vertauskuvista, 1972.
Mäkelä, Anneli, Nastolan talonhaltijaluettelo 1976.
Mäkelä, Anneli, Nastolan historia, osa 1, 1979.
Mäkelä, Anneli, Nastolan historia, osa 2, 1982.
Mäkelä, Anneli, Nastolan historia, osa 3, 1991.
Nastolan kulttuuriympäristöselvitys, Lahden historiallisen museon julkaisuja 12, työryhmä: Päivi Airas, Riitta Niskanen, Johanna Palomäki, Mari Silvast, Sanna Suokas, Johanna Sääksniemi ja Jukka Vesänen, 2020.
Niskanen, Riitta (toim.) Selvitys Lahden kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista, 2000. Otavan tietosanakirja, osa 1, A-Confort 1909.

Oulun karjalaisseura vuosina 1940-2010, Olkaamme veljiä vieraalla maaperällä.
Riikonen, Toni, Toivonojan kartanon historia, 2005.
Saartio, Rafael, Kristilliset vertauskuvat ja tunnukset, johdatus kristilliseen symboliikkaan, 1963.
Schulman, Hugo, Släkten Schulman - von Schulmann, 1938.
Siikaniemi, Päivi et al, Hollolan hautausmaa, 2010.
Sillanmäki, Juhani, Sata vuotta työväenliikettä Nastolan Uudessakylässä, Uudenkylän Työväenyhdistys 1905 - 2005, 2008.
Sormunen, Eino et al, Laajennetun piispainkokouksen asettama komitea, Jumalan puistot kauniiksi, hautausmaiden opas, 1955.
Sorsa, Hanna, Näkökulmia hautausmaiden suunnitteluun teoksessa Hautausmaiden inventointiopus, Museovirasto, Kirkkohallitus, 2015.
Suomen Kulttuurirahaston Uudenmaan rahasto, Miten hoidan hautamuistomerkkiä? 2016.
Tahvanainen, Seppo (toim.), Elämää lankarullan ympärillä, 1998.
Talvio, Maila, Jumalan puistot, 1927.
Vahtola, Jouko, Eläinlääkäri Kalle Karhunen, teoksessa Turjanmeren maa s. 65, 1999.
Vankka, Eero, Mallisen suku. Yliopistopaino 1999.

Sanomalehdet

Ars Magna, Kristillinen taideseura 1 / 1978, Teoksen idea vaatii työhön, lahtelaisen kuvanveistäjä Martta Miiluksen haastattelu.
Etelä-Suomen Sanomat (ESS) 12.10. 1978, Nastolan Ruumiinvarkaat osa 1, Anneli Mäkelä.
Etelä-Suomen Sanomat (ESS) 11.10.2012, Kalevi Niemi, muistokirjoitus Heikki Mantere.
Helsingin Sanomat 1.7. 2012, Soini Nikkinen, muistokirjoitus.
Helsingin Sanomat 12.7. 1993, Erkki Pilli-Sihvola, muistokirjoitus.
Helsingin Sanomat 17.10. 2012, Kalevi Niemi, muistokirjoitus.
Kaakkois-Häme 13.1. 1983, Olipa kerran paja ja seppä...(artikkeli Hannes Varkista).
Kaakkois-Häme 21.5. 1981, Viipurin pamaus 1941, Eero Eetu Saarinen.
Nastola-lehti 21.9. 2000, Muistin varaista kerrontaa Sylvineistä, Tapio Rantala.
Nastola-lehti 15.9. 2003, Menestyksen salaisuutena on ollut hyvä asiakaspalvelu.
Nastola-lehti 24.8. 1992, Orrilan kartanon salossa liehui Sveitsin lippu 1918.
Pitäjän Sanomat 28.7. 1967, Tarinaa Nastolan museon vaiheilta ja Pitäjätupa.
Puutarha ja Koti, Suomen Kotipuutarha-liiton järjestöhenkilöt v. 1935.
Päivälehti 4.3. 1890 no 92, asia: Vanha pitäjätupa.
Vapaa sana 2x.11. 1946, Luokkasodan uhrin.

Suulliset tiedonannot, sähköpostitiedonannot, kirjeet

Eila Nykänen 21.8. 2020, Sirottelualue 2 ja Muistolehto 2, muistomerkit. Punaisten muistomerkkiin liittyvää tietoa 4.11.2020.
Tellervo Vesanen, o.s. Leppänen 13.9. 2020, Kiviaidan luona oleva pihtakuusiaita.
Erkki Vanhakoski 2013, kirje, Mirja Vanhakosken hautamuistomerkki, lisäys 31.1. 2021.
Harvi Varkki 15.10. 2013, Kirje Jaakko Petäjälle, tietoja Varkin suvusta ja muistomerkistä.
Jaakko Petäjä 9.4. 2019, Alarik Lehtimäki.
Pentti Hiltunen 18.9. 2020. Kiviaidan luona oleva pihtakuusirivi.
Seija Kirkonpelto 25.9. 2020. Kirkonpellon muistomerkin taideteos.
Hannu Miilus 25.9. 2020, 7.10. 2020 ja 18.10. 2020, puhelinhaastattelut Martta Miiluksen veistoksista.
Kari Kojonen 6.10. 2020, puhelinhaastattelu Uljas Rauanheimosta ja Raija Rauanheimo-Kojosesta.
Nina Reko, 5.10. 2020, M.J. Paasikivi Oy:n markkinointipäällikkö.
Janne Viitala 7.10. 2020, 22.10. 2010, Suomen valimomuseo, museoamanuenssi, Karkkila.
Merja Korpela, Nastolan hautaustoimi, tilastotietoja Nastolan hautaustavoista, 2.11. 2020.

Mikko Moilanen 30.10. 2020, M.J. Paasikivi Oy:n valimomestari.
Päivi Liikkanen tietoja hautojen sijainnista 3.11. 2020, hautojen hoito- ja poistokäytännöistä 4.11.2020.
Antti Pohjonen 6.11.2020, tietoja nastolalaisista teollisuuden toimijoista.
Matti Piispanen 7.12. 2020, tietoja hautausmaan aikaisemmista käytännöistä.
Virpi Vihervä 11.12. 2020, 2.1. 2021, tietoja Sipilän rusthollin haudasta.
Mikko Pilli-Sihvola 11.1. 2021, tietoja Hämmämäen haudasta.
Kimmoo Kunnas, 28.1. 2021, Tietoja Kunnaksen, Kopoon haudasta.
Tuula Ryytänen, Ullnerien haudan hoito, 29.1.2021.
Risto Kangassalo, 2.1. 2021, Jokelan hauta ja muistomerkki.
Annukka Visapää, 3.2. 2021, Backberg - Visapään hauta.

Inventointikertomus

Aluekävely 20.8. 2020.
Alueiden valokuvaus 23.8. 2020.
Käytävien pinnoitteet ja puiset hautamuistomerkit 25.8. 2020.
Vanha osa A-F metalliset muistomerkit 26.8. 2020.
Alueet 1-8, metalliset muistomerkit, hautojen rakenteet ja muistolauseet. Yleiskatsaus taideteoksiin ja mitaleihin 30.8. 2020.
Valokuvaus aamulla ja illalla, sekä osastot 10-18 muistolauseet, puiset ja metalliset muistomerkit 1.9. 2020.
Vanha osa A-F hauta-aidat, muistolauseet, 4.9. 2020.
Sekalaista havainnointia 6.9. 2020.
Vanha osa A-F, kunniamerkit ja ammattinimikkeet 8.9. 2020.
Osat 1-8, kunniamerkit ja ammattinimikkeet 11.9. 2020.
Osat 9-U, kunniamerkit, muistolauseet 12.9. 2020 (aamu ja ilta).
Vanha osa A-C ja E, taideteokset 20.9. 2020.
Osat 1-9, taideteokset 25.9. 2020.
Osat 10-25, U, taideteokset 26.9. 2020.
Osat A-U, taideteosten ym. kertaus, aamu ja ilta 27.9. 2020.
Arkistotutkimus, Nastolan seurakunnan arkisto, Kirkkokatu 5, Lahti 28.-30.9. 2020.
Tarkistettu tunnistamattomat metalliristit hautausmaalla 29.9. 2020.
Osat A-F, kivilajit, hautakivien päätyypit ja suurikokoiset sukuhaudat 4.10. 2020.
Osat 01, 05 ja 14, kivilajit, hautakivien päätyypit ja suurikokoiset sukuhaudat 5.10. 2020.
Verrattu 1955 ja 1969 istutusssuunnitelman toteutuminen, hautausmaan portit 10.10. 2020.
Osat A-F, symbolit 12.10. 2020.
Osat 01-08 symbolit, käynti hautausmaan toimistolla 14.10. 2020.
Osat A-F, puisten ja metallisten muistomerkkien pintakäsittelyt 16.10. 2020.
Kuvattu hautamuistomerkkejä 17.10. 2020.
Osat 10-18, symbolit 18.10. 2020.
Osat A-F, 01-02 (aamu) ja 03-17, U (ilta), tekstityypit 24.10. 2020.
Käynti vanhassa ruumishuoneessa, jossa malli valurautaristi vm 1978, jota ei ole käytetty hautausmaalla 27.10. 2020.
Etsitty partiolaisten tunnuksia, kulttuurihistoriallisesti merkittäviä henkilöitä 29.10. 2020.
Kuvattu hautamuistomerkkejä, 7.11. 2020, puolen päivän aikaan.
Arkistotutkimus, Nastolan seurakunnan pöytäkirjoja 1880-1960 -luvuilta 10.11. 2020, 13.11. 2020 ja 16.10. 2020.
Etsitty tunnustuksettomien hauta-alue, Salpausselän parantolan hauta-aluetta sekä kivenveistäjien nimikirjaimia 14.11. 2020.
Sekalaisia tarkistuksia hautausmaalla 15.11. 2020.
Valokuvattu saksalaisten ja venäläisten muistomerkit 26.11. 2020.
Lahden keskusarkisto 3.12. 2020.

Valokuvattu 24.12. 2020.
Tarkistuksia, kuvattu kaksi hautaa 5.1. 2021.
Lahden keskuarkisto 8.1. 2021.
Mitattu hautoja 10.1. 2021.
Mitattu muistomerkkejä 20.1. 2021.

Retket muille hautausmaille:

Vaasan vanha hautausmaa 17.8. 2020.
Lahden vanha hautausmaa 9.10. 2020.
Heinolan vanha hautausmaa (ent. Heinolan maalaiskunta), Heinolan hautausmaa ja Iitin
hautausmaa 13.10.2020.
Lahden läntinen hautausmaa, siunauskappeli 21.10. 2020.
Orimattilan, Artjärven vanha ja Kuivannon hautausmaa 29.10. 2020.
Hollolan ja Hämeenkosken hautausmaa 3.11. 2020.

Kyselyt:

Hautausmaan toimijoille / vanhoille toimijoille 4.11.2020: Matti Piispanen, Hannu Takala
(evl), Esa Piispanen ja Mervi Ahola.

Käytetyt lyhenteet

ESS, Etelä-Suomen Samomat.
KH, Nastolan kunnanhallitus.
NSA, Nastolan seurakunnan arkisto.